

Ekonomi ve Yönetim Bilimlerinde Güncel Akademik Araştırmalar III

Editörler

Serkan Yılmaz KANDIR

Harun BAL

İlksun Didem ÜLBEGİ

© Copyright 2023

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi AŞ'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Yayın Koordinatörü
978-625-399-446-4	Yasin DİLMEN
Kitap Adı	Sayfa ve Kapak Tasarımı
Ekonomi ve Yönetim Bilimlerinde Güncel Akademik Araştırmalar III	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Editörler	Yayıncı Sertifika No
Serkan Yılmaz KANDIR ORCID iD: 0000-0002-7686-1099 Harun BAL ORCID iD: 0000-0003-0878-8253 İlksun Didem ÜLBEĞİ ORCID iD: 0000-0001-6905-2720	47518
	Baskı ve Cilt
	Vadi Matbaacılık
	Bisac Code
	BUS069000
	DOI
	10.37609/akya.2841

Kütüphane Kimlik Kartı

Ekonomi ve Yönetim Bilimlerinde Güncel Akademik Araştırmalar III / editörler: Serkan Yılmaz Kandır,
Harun Bal, İlksun Didem Ülbeği .
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.
357 s. : tablo, grafik, şekil. ; 160x235 mm.
Kaynakça var.
ISBN 9786253994464
1. Ekonomi--Yönetim Bilimleri.

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi AŞ

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖN SÖZ

Akademisyen Yayınevi yöneticileri, yaklaşık 30 yıllık yayın tecrübesini, kendi tüzel kişiliklerine aktararak uzun zamandan beri, ticarî faaliyetlerini sürdürmektedir. Anılan süre içinde, başta sağlık ve sosyal bilimler, kültürel ve sanatsal konular dahil 2700’ü aşkın kitabı yayımlamanın gururu içindedir. Uluslararası yayınevi olmanın alt yapısını tamamlayan Akademisyen, Türkçe ve yabancı dillerde yayın yapmanın yanında, küresel bir marka yaratmanın peşindedir.

Bilimsel ve düşünsel çalışmaların kalıcı belgeleri sayılan kitaplar, bilgi kayıt ortamı olarak yüzlerce yılın tanıklarındır. Matbaanın icadıyla varoluşunu sağlam temellere oturtan kitabın geleceği, her ne kadar yeni buluşların yörüngesine taşınmış olsa da, daha uzun süre hayatımızda yer edineceği muhakkaktır.

Akademisyen Yayınevi, kendi adını taşıyan **“Bilimsel Araştırmalar Kitabı”** serisiyle Türkçe ve İngilizce olarak, uluslararası nitelik ve nicelikte, kitap yayımlama sürecini başlatmış bulunmaktadır. Her yıl mart ve eylül aylarında gerçekleşecek olan yayımlama süreci, tematik alt başlıklarla devam edecektir. Bu süreci destekleyen tüm hocalarımıza ve arka planda yer alan herkese teşekkür borçluyuz.

Akademisyen Yayınevi A.Ş.

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	Hava Yolu İşletmelerinin Kabin Hizmetlerinde Müşteri İlişkileri Yönetimi. 1 <i>Selçuk GÜN</i> <i>Olca ÖLÇEN</i>	
Bölüm 2	Dış Politika Sürecine Etki Eden Değişkenler 15 <i>Sefer YILMAZ</i>	
Bölüm 3	Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Güven Arasındaki İlişkide Örgütsel Muhalefetin Düzenleyici Etkisi: Kamu ve Özel Sektör Çalışanları Üzerine Bir Uygulama 31 <i>Tamer UTKUCU</i>	
Bölüm 4	Dönüştürücü Tüketici Araştırması Perspektifinden Türkiye’de ve Dünyada Aşı Kararsızlığının Toplumsal Maliyeti ve Çözüm Önerileri..... 53 <i>Didem Gamze IŞIKSAL</i>	
Bölüm 5	Duygu Kavramı ve Örgütlerde Duygu Yönetimi..... 69 <i>Şeyma Gün EROĞLU</i>	
Bölüm 6	Uzun Ömürlü İşletmelerde Örgüt Kültürü Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma: Ariş Pırlanta Örneği 93 <i>Hale Eda AKDURU</i>	
Bölüm 7	E-Perakende Ortamında Görsel Karmaşıklıkla Çevrimiçi Tüketici Deneyimi Üzerine Etkisi 111 <i>Neşenur ALTINIĞNE</i> <i>Eli KARAOSMANOĞLU</i>	
Bölüm 8	İş Becerikliliğinin İşe Bağlanmaya Etkisi: Sektör Farklılığının Düzenleyici Rolü Var mıdır? 123 <i>Merve DEMİRCİ</i> <i>Gökhan KERSE</i>	
Bölüm 9	Kurumsal Raporlama Aracı Olarak Esg Raporlaması ve Çifte Önemlilik 137 <i>Murat ESMERAY</i>	
Bölüm 10	Yeni Bir C-Seviye Yönetiş Pozisyonu: Çalışan Refahından Sorumlu En Üst Düzey Yönetici (Chief Wellness Officer-Cwo) 159 <i>Gülşah GENÇER ÇELİK</i> <i>Erkan TAŞKIRAN</i>	
Bölüm 11	Çalışan Merceğiyle Marka: İçeriden ve Dışarıdan Bir Bakış 177 <i>Selcen KILIÇASLAN GÖKOĞLU</i>	

İçindekiler

Bölüm 12	Perakende Sektörünün Gelişimi ve Finansal Performans Değerlendirmesi Üzerine Bir Uygulama.....	185
	<i>Ceren ORAL</i> <i>Fatih ULUTAŞ</i>	
Bölüm 13	İş'te Aşkınlık Çağrısı: Meslek Aşkı.....	201
	<i>Mehmet Ali TAŞ</i>	
Bölüm 14	Kim Daha Mutlu? Kültürel Farklılıkların Mutluluktaki Rolünün İncelenmesi.....	217
	<i>Nurdanur TAVLAN SOYDAN</i>	
Bölüm 15	Kriz Sürecinde İnsan Kaynakları Yönetimi (İKY): Depremler Bağlamında Afetlere Yönelik İKY Faaliyetlerinin İncelenmesi.....	237
	<i>Ayşe ASİLTÜRK</i>	
Bölüm 16	Kişilik Kavramı ve Kişilik Kuramları	263
	<i>Murad YÜKSEL</i>	
Bölüm 17	Tedarik Zinciri ve Lojistik Yönüyle Türkiye’de COVID-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri.....	285
	<i>Serdar BUDAK</i>	
Bölüm 18	Birleşme ve Satın Alma Kararlarının Hisse Senedi Getirisi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Bist Enerji Sektöründe Bir Uygulama	303
	<i>Tuba KONAK</i> <i>Hatice DÜZAKIN</i>	
Bölüm 19	Para ve Dijital Paranın Gelişimi	317
	<i>İlknur Ülkü ARMAĞAN</i>	
Bölüm 20	Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1988-2021): Fourier Nedensellik Yaklaşımı	333
	<i>Abdullah GÖV</i>	

YAZARLAR

Dr. Öğr. Üyesi Hale Eda AKDURU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Milas MYO
Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Neşenur ALTINIĞNE

İstanbul Bilgi Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
İşletme Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi İlknur Ülkü ARMAĞAN

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Keçiborlu Meslek Yüksekokulu, Finans
Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü

Doç. Dr. Ayşe ASİLTÜRK

Trabzon Üniversitesi Uygulamalı Bilimler
Yüksekokulu, Yönetim Bilişim Sistemleri
Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Serdar BUDAK

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Turhal
Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası
Ticaret ve Lojistik Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Gülşah GENÇER ÇELİK

İstanbul Beykent Üniversitesi, Yönetim ve
Organizasyon Bölümü

Bilim Uzmanı Merve DEMİRCİ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Prof.Dr. Hatice DÜZAKIN

Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Gün EROĞLU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Murat ESMERAY

Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi İşletme Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah GÖV

İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri
Bölümü

Selçuk GÜN

Sosyal Güvenlik Kurumu, Fatih, İstanbul, İdari
İşler Bölümü

Dr. Didem Gamze İŞIKSAL

Koç Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal
Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,

Prof. Dr. Elif KARAOSMANOĞLU

İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
İşletme Mühendisliği Bölümü

Doç. Dr. Gökhan KERSE

Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü

Dr. Tuba KONAK

XXXXXXXXXX

**Dr. Öğr. Üyesi Selcen KILIÇASLAN
GÖKOĞLU**

Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Doç. Dr. Ceren ORAL

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fethiye
İşletme Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü

Yazarlar

Dr. Olcay ÖLÇEN

Nişantaşı Üniversitesi, Maslak, Sarıyer,
İstanbul Havacılık Yönetimi Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali TAŞ

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık
Yönetimi Bölümü

Doç. Dr. Erkan TAŞKIRAN

Düzce Üniversitesi, Akçakoca Turizm
İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm
İşletmeciliği Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Nurdanur TAVLAN

SOYDAN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Bozdoğan Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve
Organizasyon Bölümü

Bilim Uzmanı Fatih ULUTAŞ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fethiye
İşletme Fakültesi Uluslararası İşletmecilik ve
Ticaret Bölümü

Dr. Tamer UTKUCU

Tubest Denetim AŞ .

Prof. Dr.Sefer YILMAZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İşletme
Fakültesi, Yönetim ve Organizasyon AD

Dr. Murad YÜKSEL

Milli Savunma Bakanlığı

Bölüm 1

HAVA YOLU İŞLETMELERİNİN KABİN HİZMETLERİNDE MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ

Selçuk GÜN¹
Olçay ÖLÇEN²

GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde sivil havacılık en çok gelişen sektörler arasında yer almaktadır. Özellikle 1. Dünya savaşıyla birlikte askeri amaçlı olarak kullanılan havacılık sonralarda yerini turistik ve iş amaçlı olarak geliştirmeye devam etmiştir. Bununla birlikte müşteri deneyimine yönelik olgular gelişmiştir. 1970-1980’li yıllarda ürün odaklı yaklaşımdan 2000’li yıllardan itibaren müşteri memnuniyeti anlayışı gelişmiş müşteri odaklı yaklaşım benimsenmiştir. 2010 yılından günümüze kadar gelen müşteri deneyimi anlayışı ortaya çıkmıştır. Sivil havacılıktaki kabin hizmetlerinde müşterileri diye adlandırdığımız hizmet satın alan kişiler havacılık tarafında misafir olarak değerlendirilip en iyi hizmeti sunarak müşteri deneyimini ortaya çıkarabilmektir. Müşteri ilişkilerini hava yolu işletmelerinde iyi yönetmek en önemli faktörlerden biridir. Hava yolu şirketlerinde kabin hizmetleri ekibi müşteri ilişkilerini yönetmek için yolcularla sık iletişim kurulduğundan ayrılmaz bir operasyonun parçası olarak düşünülmektedir. Bir hava yolu işletmesinde yolculuğunun başlangıcından, yolculuk sürecine ve yolculuğun sonuna kadar kaliteli, güvenli, konforlu, emniyetli ve eğlenceli şekilde yolcunun müşteri değil misafir gibi hissettiği ortamda kabin hizmetlerinin rolü büyüktür. Kabin görevlilerinin vereceği hizmetlerle müşteri deneyimi oluşturarak yolcuların uçuş sonrasında bu deneyimlerini farklı referans kanallarına ileterek birçok kişinin de bu deneyimlerden faydalanmasına olanak sağlamış olacaktır.

1. MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ

Müşteri: TDK sözlüğüne göre müşteri “*bir mal ya da hizmeti satın alıp karşılığında bedel ödeyen*” kişiye denir (Türk Dil Kurumu (TDK), 26.05.2023). Farklı bir

¹ Sosyal Güvenlik Kurumu, Fatih, İstanbul, İdari İşler Bölümü, ORCID iD: 0009-0001-1117-9291

² Dr. Nişantaşı Üniversitesi, Maslak, Sarıyer, İstanbul Havacılık Yönetimi Bölümü (İngilizce)
ORCID iD: 0000-0002-4835-1171

etmiş oldukları hava yolu şirketiyle ilgili olumlu bir imaj vermeleri, aldıkları hizmetler sonucunda çevrelerine önerilerde bulunmaları, hava yolu şirketlerinin de karlılık durumlarını bu safhada artırabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acuner, ş. A. (2005). Günümüz pazarlama anlayışında CRM (müşteri ilişkileri yönetimi) uygulamalarının yeri ve önemi. *Pazarlama dünyası*, 19(6), 50-53.
- Aktepe, a., kaya, e. ve Ersöz, s. (2016, kasım). Afet sonrası hizmet verecek ekiplerin konuşma yerlerinin belirlenmesi. 4. Uluslararası mühendislik ve bilimde yenilikçi teknolojiler sempozyumu'nda (ısites2016) 3-5 Kasım 2016 Alanya/Antalya- Türkiye.
- Aktunç, i. (2013). Kabin memuru tanımı. *Türk hava yolları uçuş eğitim başkanlığı cabin interphone dergisi*, 1, 9-10.
- Altınışik, i. , küresel kamusal mallar ve finansmanı global public goods and financing. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler meslek yüksekokulu dergisi*, 12(1-2), 323-332
- Baytekin, e. P. (2005). Toplam kalite hedefinde müşteri memnuniyetinden müşteri sadakatine. *Ege üniversitesi iletişim fakültesi yeni düşünceler hakemli e-dergisi*, (1), 41-52.
- Bozgeyik, a. (2005). *Rekabet avantajı için müşteri ilişkileri yönetimi: crm*. Hayat yayınları.
- Brown, d., & demir, p. (2009). *Kayıp sembol*. Altın kitaplar.
- Chang, y. H. Ve yeh, c. H. (2002). A survey analysis of service quality for domestic airlines, *European journal of operational research*, 139, 166-177.
- Chen, c. F. (2008). Investigating structural relationships between service quality, perceived value, satisfaction, and behavioral intentions for air passengers: evidence from taiwan, *transportation research part a*, 42, 709-717.
- Çelikkol, e. S., uçkun, c. G., tekin, v. N., & çelikkol, ş. (2012). Türkiye'de iç hatlardaki havayolu taşımacılığında müşteri tercihi ve memnuniyetini etkileyen faktörlere yönelik bir araştırma. *İşletme araştırmaları dergisi*, 4(3), 70-81.
- Çiçek, e. (2005). Müşteri ilişkileri yönetimini uygulama sürecinde başarıyı etkileyen faktörler. *Karamanoğlu mehmetbey üniversitesi sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi*, 2005(2), 60-72.
- Çiçekcioğlu, n., hizmet sektöründe havacılık uygulamalar: teori, pratik ve değerlendirme, ulus yayın dağıtım a.ş., Bursa, 2003.
- Çildağ, g. (2007). *Müşteri ilişkileri yönetimi ve sigortacılık sektöründe bir uygulama* (doctoral dissertation, Adnan Menderes Üniversitesi).
- David mc. A baker, service quality and customer satisfaction in the airline industry: a comparison between legacy airlines and low-cost airlines, *American journal of tourism research* vol. 2, no. 1, 2013, s. 75-76.)
- Demir, filiz otay ve kırdar, yalçın, (2009): "müşteri ilişkileri yönetimi: crm", *review of social, economic & business studies*, 7(8), 293-308.
- Gençoğlu, n. (2012). Ekip çalışmasında çatışma yönetimi ve havayolu işletmeciliğinde kabin ekipleri üzerine bir araştırma. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, işletme anabilim dalı*
- Giritlioğlu, i. (2012). *Yiyecek içecek işletmelerinde iş görenlerin ve müşterilerin hizmet kalitesi beklenti ve algıları: termal otellerde bir araştırma* (doctoral dissertation, doktora tezi, balıkesir üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü).
- Grönroos, c. (1984). Bir hizmet kalitesi modeli ve pazarlama sonuçları. *Avrupa pazarlama dergisi*, 18 (4), 36-44.

- Gümüş, c. (2014). Müşteri memnuniyeti ve müşteriye elde tutmanın müşteri sadakatine etkisi: bir araştırma.
- Gürbüz, t. İ., & sözen, i. (2016). Kabin ekiplerinin duygusal zekâ yeteneklerinin problem çözme becerilerine etkisi üzerine bir çalışma. *Bujss*, 9(1), 39-60.
- Gürsakar, n. (2005). *Altı sigma: müşteri odaklı yönetim*. Nobel yayın dağıtım.
- Hui, t. K. Ve wan t. W. D. (2003). Singapore's image as a tourist destination, *international journal of tourism research*, 5, 305-313.
- Jain, a. K. (2001). Corruption: a review. *Journal of economic surveys*, 15(1), 71-121.
- Karataş, s. (2015). *İçsel pazarlama açısından iç hizmet kalitesinin, müşteri memnuniyeti ile olan ilgisi ve bir uygulama* (master's thesis, sosyal bilimler enstitüsü).
- Kınık, k. (2010). Göç, sürgün ve iltica. *Hayat sağlık dergisi*, 2(7), 36-39.
- Kırım, a. (2001). Aile şirketlerinin yönetimi. *Sistem yayıncılık, İstanbul*.
- Kırım, a. (2003). *Yeni dünyada strateji ve yönetim*. Sistem yayıncılık.
- Koçoğlu, c. M., & Aksoy, r. (2012). Hizmet kalitesinin servperf yöntemi ile ölçülmesi: otobüs işletmeleri üzerinde bir uygulama. *Akademik bakış dergisi*, 29(1), 1-20.
- Kotler, p. (2014). A'dan z'ye pazarlama, (çev. Bakkal, ak). *İstanbul, mediacat*.
- Kuyucak, f., & Şengür, y. (2009). Değer zinciri analizi. *Karamanoğlu mehmetbey üniversitesi sosyal ve ekonomik araştırmalar dergisi*, 2009(1), 132-147.
- Odabasi, y., & Gülfidan, b. (2002). Tüketici davranışı, 2. *Baskı, mediacat kitapları, kapital medya ag, istanbul*.
- Ünüsan, ç., Pirtini, s., & Bilge, o. F. (2004). Tüketicilerin satın alma davranışları açısından marka, mağaza ve franchising sistemi ilişkisinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Öneri dergisi*, 6(22), 45-57.
- Page, s. J. (2016). Turizm işletmeciliği. *Çeviri editörü: doç. Dr. Zafer öter. Ankara. Beşinci baskı. Nobel yayınevi*.
- Parasuraman, a., berry, l. Ve zeithaml, v. A. (1985). A conceptual model of service quality and its implications for the future search. *Journal of marketing*. Vol. 49(4), pp.41-50.
- Poovalingam, kasthuri* & veerasamy, d. (2007). Hücresel servis sağlayıcılar arasında iletişimin müşteri ilişkileri pazarlaması üzerindeki etkisi. *Değişim*, 14 (1), 86-119.
- Robledo, m. A. (2001). Measuring and managing service quality: integrating customer expectations, managing service quality, 11 (1), 22-31.
- Rust, r. T., & Oliver, r. W. (1994). The death of advertising. *Journal of advertising*, 23(4), 71-77.
- Schneider, b., & white, s. S. (2004). Service quality: research perspectives.
- Saha, g. C., & Theingi. (2009). Service quality, satisfaction, and behavioural intentions: a study of low-cost airline carriers in thailand. *Managing service quality: an international journal*, 19(3), 350-372.
- Suzuki, y., Tyworth, j. E. Ve novack, r. A. (2001). Airline market share and customer service quality: a reference-dependent model, transportation research part a, 35, 773-788.
- Süer, n. (2014). Öz-düzenleme becerilerinin teog sınavı üzerindeki etkisi.
- Türk dil kurumu (TDK), <https://www.tdk.gov.tr/> Erişim tarihi: 26.05.2023
- Zeithaml, va, Berry, ll ve Parasuraman, a. (1988). Hizmet kalitesinin sunumunda iletişim ve kontrol süreçleri. *Pazarlama dergisi*, 52 (2), 35-48.

Bölüm 2

DIŞ POLİTİKA SÜRECİNE ETKİ EDEN DEĞİŞKENLER

Sefer YILMAZ¹

GİRİŞ

2019 yılında Akademisyen Yayınevi tarafından yayımlanan *Dış Politika Analizinde Bir Sistem Yaklaşımı* adlı bölümde, sistem yaklaşımının dış politikaya uyarlanması konusunda bir model ortaya atılmıştı (Yılmaz, 2019). Bu modele göre dış politika, “değişkenler” olarak adlandırılan iç etkenler ile, “parametreler” olarak nitelendirilen dış etkenlerin etkileşimi sonucunda girdilerin çıktılara dönüştürüldüğü bir sürece verilen isimdi.

2022 yılında yayımlanan *Dış Politika Sürecine Etki Eden Parametreler* adlı bölümde, söz konusu holistik yaklaşım sürecine etki eden dış etkenlerden belli başlıları incelenmişti (Yılmaz, 2022). Bu çalışmada ise, dış politika kararlarına etki eden iç etkenlerden yani değişkenlerden bazıları, “alt sistemler” şeklinde belirlenmeye ve açıklanmaya çalışılacaktır.

ALT SİSTEMLER/DEĞİŞKENLER

Psikolojik Alt Sistemler

Psikolojik argümanlar, aslında birçok uluslararası ilişkiler kuramının temel hareket noktası olmuştur. Geleneksel kuramların argümanlarını temellendirdikleri Thucydides, Machiavelli, Hobbes, Kant, Rousseau ve Smith gibi düşünürler, psikoloji ile yakından ilgilenmişlerdir (Bleiker & Hutchinson, 2007: 3). Geleneksel realizm, insanın doğasından yola çıkarak, insanın bencillik ve onur güdüsüyle hareket ettiğini, rekabetin insanın içindeki şeytani yapıdan kaynaklandığını öne sürmüştür (Morgenthau, 1946: 192; Donnelly, 2014: 56). Hobbes’a göre çatışma ve savaş, insanın doğasında vardır (Waltz, 1990: 21). Hobbes, Niebuhr ve Morgenthau, devletlerin izlediği benmerkezci güç siyasetini deterministik olarak insanın doğasına atfetmişlerdir (Wendt, 1992: 395).

¹ Prof. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İşletme Fakültesi, Yönetim ve Organizasyon AD, seferyilmaz@aybu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8784-2777

& Turner, 1994: 120). Bir açıdan bakıldığında bu yaklaşımın inşacıların, algı ve fikirlerin gerçeklikleri inşa ettiği şeklindeki varsayımıyla örtüştüğü görülmektedir. Buna göre bilişsel gerçeklik, somut gerçekliği öncelemektedir. Çağdaş jeopolitik söylemler, ben ve diğerleri algısı üzerinden geliştirilmektedir. Bu algının merkezinde kimlik yer almaktadır. Irk, dil, din, mezhep gibi unsurlar, bu kimliğin arka planındaki sosyolojik unsurlardır.

Kısaca, günümüzde gelinen noktada, neredeyse bütün küresel politikaların bir şekilde coğrafi algılarla ilişkili olduğu söylenebilir (Dodds, 2001: 469). Bir ülkenin coğrafi alan büyüklüğü, konumu, nüfusu, doğal kaynakları, enerji, su ve ulaşım imkanları gibi başlıklar, jeopolitiğin doğal unsurlarından bazılarıdır. Özellikle dış politikada, kamu diplomasisinin ve yumuşak güç unsurlarının giderek etkinlik kazandığı günümüz uluslararası ilişkilerinde jeopolitik, bir ülkenin coğrafya ile ilişkilendirilebilecek bütün kaynaklarına atıfta bulunmaktadır. Bu nedenle dış politika analizlerinde, bu jeopolitik unsurların da analiz düzlemine dahil edilmesi, yararlı görülmektedir.

SONUÇ

Bu bölümde, dış politika sürecine etki eden unsurlar arasından, “*alt sistemler*” olarak nitelendirdiğimiz, bir ülkenin sınırları içinde cereyan eden psikolojik, sosyolojik, siyasi, ekonomik ve jeopolitik değişkenlere yer vererek bu değişkenlerin dış politika davranışları üzerindeki etkilerini incelemeye çalıştık. Sistem yaklaşımına göre bu değişkenlerin dış politika çıktıları üzerinde doğrudan etkileri olabileceği gibi, “*üst sistemler*” içinde yer alan parametrelerle etkileşimleri sayesinde dolaylı etkileri de olabilmektedir.

Bu nedenle, sistem yaklaşımı bize, dış politika süreci üzerinde etkili olması muhtemel bütün unsurların analiz düzlemine dahil edilerek çok boyutlu bir şekilde incelenmesini gerektirmektedir. Bir başka çalışmada, burada soyut olarak ortaya koyduğumuz dış politikadaki sistem yaklaşımının, somut örnek olaylarla açıklanmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abercrombie, N., Hill, S. & Turner, B. S. (1994). *The Penguin Dictionary of Sociology*. London: Penguin.
- Albright, M. K. (2003). *Madam Secretary*. New York, NY: Miramax Books.
- Almond, G. (1960). *The American People and Foreign Policy*. New York: Praeger.
- Barnett, M. N. (1993). Institutions, Roles, and Disorder: The Case of the Arab States System. *International Studies Quarterly*, 37(3), 271-296.

- Beasley, R. K., Kaarboo, J., Lantis, J. S. & Snarr, M. T. (2013). *Foreign Policy in Comperative Perspevtive*. Los Angeles, Sage.
- Bleiker, R. & Hutchison, E. (2007). *Understanding Emotions in World Policts: Reflections on Method*. Working Paper 2007/5, Canberra, Avustralian National University.
- Bowman, I. (1942). Geography vs. Geopolitics. *Geographical Review*, 32(4), 646-658.
- Burstein, P. & Linton, A. (2002). The Impact of Political Parties, Interest Groups, and Soci-al Movement Organizations on Public Policy: Some Recent Evidence and Theoretical Concerns, *Social Forces*, 81(2), 380-408.
- Busse, N. (1999). Constructivism and Southeast Asian Security, **The Pacific Review**, 12(1), 39-60.
- Cahnman, W. J. (1943). Concepts of Geopolitics. *American Sociological Review*, 8(1), 54-59.
- Cohen, B. C. (1963). *The Press and Foreign Policy*. Princeton, Princeton University Press.
- Çolakoglu, S. (2007). Dış Politika Yapım Sürecinde Din Faktörünün Etkisi: Pakistan Örneği, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 36, 61-82.
- Dodds, K. (2001). Political Geography III: Critical Geopolitics After Ten Years, *Progress in Human Geography*, 25(3), 469-484.
- Donnelly, J. (2014). Realizm. Scott Burchill and Andrew Linklater (Eds.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları.
- Everst, P. & Isernia, P. (2001). *Public Opinion and the International Use of Force*. London and New York: Routledge.
- Fiott, D. (2011). On the Value of Parliamentary Diplomacy. *Madariaga Paper*, 4(7), 1-5.
- Fox, J. & Sandler, S. (2004). *Bringing Religion in International Relations*. New York: Palgrave Macmillan.
- Goodall, B. (1987). *Dictionary of Human Geography*. London, Penguin Books.
- Gottmann, J. (1942). The Background of Geopolitics. *Military Affairs*, 6(4), 197-206.
- Gramsci, A. (1971). Selections from Prison Notebooks, Q. Hoare and C. N. Smith (Ed.), London.
- Griffiths, M., O'Callaghan, T. & Roach, S. C. (2008). *International Relations: The Key Concepts*. Routledge Key Guides, London: Routledge.
- Hay, D. (1966). *Europe in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*. London: Longmans.
- Haynes, J. (2005). Religion and International Relations after 9/11. *Democratization*, 12(3):398-413.
- Hill, C. (2003). *Changing Politics of Foreign Policy*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hobden, S. & Jones, R. W. (2008). Marxist Theories of International Relations. John Baylis, and Steve Smith (Eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, (142-153). Oxford: Oxford University Press.
- Holsti, O. R. (1992). Public Opinion and Foreign Policy: Challenges to the Almond-Lippmann Consensus Mereshon Series: Research Programs and Debates. *International Studies Quarterly*, 36(4), 439-466.
- Hopkins, R. F. & Mansbach, R. W. (1973). *Structure and Process in International Politics*, New York: Harper & Row.
- Huntington, S. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49.
- Huntington, S. (2003). Medeniyetler Çatışması mı? Murat YILMAZ (Der.), *Medeniyetler Çatışması*. (25-29). Ankara, Vadi Yayınları.
- Hurd, I. (2008). Constructivism. Christian Reus-Smit & Duncan Snidal (Eds.), *The Oxford Handbook of International Relations*, Oxford: Oxford University Press.

- Jensen, L. (1982). *Explaining Foreign Policy*. New Jersey, Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Jepperson, R. L., Wendt, A. & Katzenstein, P. J. (1996). Norms, Identity, and Culture in National Security. Katzenstein (Ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, (33-75). New York: Columbia University Press.
- Johnston, A. I. (1995). Thinking About Strategic Culture. *International Security*, 19, 32-64.
- Kant, I. (1991[1795]). Perpetual peace. H. Reiss (Ed.) *Kant's Political Writings*, (93-131). Cambridge: Cambridge University Press.
- Katz, D. & Kahn, R. L. (1978). *The Social Psychology of Organizations*. (2nd Ed.), New York: John Wiley & Sons.
- Katzenstein, P. J. (1978). *Between Power and Plenty: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Katzenstein, P. J. (1996). Introduction: Alternative Perspectives on National Security. P. J. Katzenstein (Ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press.
- Kearns, G. (2003). Imperial Geopolitics: Geopolitical Visions at the Dawn of the American Century. John Agnew, Katharyne Mitchell, Gerard Toal (Eds.), *A Companion to Political Geography*, (173-187). Oxford: Blackwell.
- Krasner, S. D. (1978). *Defending the National Interest: Raw Material Investments and US Foreign Policy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kubalkova, V. (2001). Foreign Policy, International Politics, and Constructivism. V. Kubalkova (Ed.), *Foreign Policy in A Constructed World*, London & New York: M. E. Sharpe.
- Lebow, R. N. (2005). Reason, emotion, and cooperation. *International Politics*, 42(3), 83-313.
- Linklater, A. (1996). Marxism. Scott Burchill (Ed.), *Theories of International Relations*, (119-144). New York: St. Martin's Press.
- Luttwak, E. (1994). The Missing Dimension. Douglas Johnston & Cynthia Sampson (Eds.), *Religion: The Missing Dimension of Statecraft*, (8-20). Oxford: Oxford University Press.
- Mackinder, H. J., (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 23(4), 421-437.
- Malek, A. (2003). Foreign Policy and the Media. D.H. Johnston (Ed.), *Encyclopedia of International Media and Communications*, 2, Amsterdam: Elsevier.
- Marsh, I. (2008). Globalization and Public Opinion in Western Europe and Southeast Asia. Takashi Inoguchi & Ian Marsh (Eds.), *Globalization, Public Opinion and the State*, London and New York: Routledge.
- Marx, K. & Engels, F. (1992[1848]). *The Communist Manifesto*. Oxford: Oxford University Press.
- Mayer, J. D. (2004). Christian Fundamentalists and Public Opinion Toward the Middle East: Israel's New Best Friends? *Social Science Quarterly*, 85(3), 695-712.
- Moravcsik, A. (1997). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, 51(4), 513-553.
- Morgenthau, H. J. (1946). *Scientific Man vs. Power Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nabers, D. (2009). Filling the Void of Meaning: Identity Construction in US Foreign Policy After September 11. *Foreign Policy Analysis*, 5, 191-214.
- Padelford, N. J. (1976). *The Dynamics of International Politics*. New York: Macmillan.

- Paine, T. (1791). *Rights of Man*. Baltimore: Penguin Books.
- Powlick, P. J. & Katz, A. Z. (1998). Defining the American Public Opinion/Foreign Policy Nexus, *Merston International Studies Review*, 42, 29-61.
- Putnam, R. D. (1988). Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games, *International Organization*, 42(3), 427-460.
- Rana, K. S. (2011). *21st Century Diplomacy: A Practitioner's Guide*. London: Continuum International Publishing Group.
- Ratzel, F. (1897). Studies in Political Areas: The Political Territory in Relation to Earth and Continent. *The American Journal of Sociology*, 3(3), 281-432.
- Reichley, A. J. (1986). Religion and the future of American politics. *Political Science Quarterly*, 101(1), 23-47.
- Renshan, J. (2012). Decision Making, Psychological Dimensions of Foreign Policy. Daniel J. Christie (Ed.), *The Encyclopedia of Peace Psychology*, (1st ed.)(1-5). Wiley-Blackwell.
- Risse-Kappen, T. (1991). Public Opinion, Domestic Structure, and Foreign Policy in Liberal Democracies, *World Politics*, 43, 479-512.
- Robinson, P. (2002). *The CNN Effect: The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*. London and New York: Routledge.
- Russett, B. & Starr, H. (1981). *World Politics: The Menu for Choice*. San Francisco: W. H. Freeman & Company,
- Russett, B. & Starr, H. (2001). *Triangulating Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations*. New York: Norton.
- Russett, B. (1993). *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World*. Princeton: Princeton University Press.
- Shapiro, R. Y. & Jacobs, L. R. (1989). The Relationship Between Public Opinion and Public Policy: A Review. Samuel Long (Ed.), *Political Behaviour Annual*, V.2, Boulder, Westview Press.
- Sprout, H. & Sprout, M. (1971). *Towards a Politics of Planet Earth*. New York: Van-Noststrand Reinhold.
- Tajfel, H. (1981). *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Toal, G. (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. London: Routledge.
- Travis, T. (1994). Usefulness of Four Theories of International Relations in Understanding the Emerging World Order. *International Studies*, 31(3), 249-264.
- Walt, S. & Mearsheimer, J. (2006). The Israeli lobby and U.S. foreign policy. *Middle East Policy*, 13(3), 29-87.
- Waltz, K. N. (1990). Realist Thought and Neo-Realist Theory, *Journal of International Affairs*, 44(1), 21-37.
- Weisglas, F. & De Boer, G. (2007). Parliamentary Diplomacy. *The Hague Journal of Diplomacy*, 2, 93-99.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organization*, 46(2), 391-425.
- Wendt, A. (1998). On Constitution and Causation in International Relations. *Review of International Studies*, 24(5), 101 - 118.
- Whitaker, R. (2011), *The European Parliament's Committees: National Party Influence and Legislative Empowerment*. London: Routledge.

- Wong, S. S. (2016). Emotions and the Communication of Intentions in face-to-face diplomacy. *European Journal of International Relations*, 22(1), 144-167.
- Yılmaz, S (2019). A 'Systems Approach' For Foreign Policy Analysis, in Harun Bal (Ed.) *Economics and Politics*, (pp.1-14). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Yılmaz, S. (2022). Dış Politika Sürecine Etki Eden Parametreler, Neslihan Coşkun Karadağ & Abdullah Balcioğulları (Eds.), *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler III*, (165-176). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Bölüm 3

ÖRGÜTSEL BAĞLILIK VE ÖRGÜTSEL GÜVEN ARASINDAKİ İLİŞKİDE ÖRGÜTSEL MUHALEFETİN DÜZENLEYİCİ ETKİSİ: KAMU VE ÖZEL SEKTÖR ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Tamer UTKUCU¹

GİRİŞ

Pek çok davranış bilimcisi, örgütlerin modern dünyanın ayrılmaz bir parçası olduğuna, toplumların kimliğinin örgütler tarafından şekillendirildiğine ve örgütlerin çevredeki dünya ve içindeki ilişkilerden oluştuğuna inanmaktadır. Örgütler farklı şekillerde, farklı amaçlara göre şekillenip örgütlenseler de örgütlerin temel direği olarak kabul edilen beşeri sermayenin zihinsel ve fiziksel çabaları tarafından yönetilir ve yönlendirilirler (Hooman, 2008).

Örgütsel bağlılık, kişi ve örgütün arasında oluşan bir bağ veya bağlantı olarak kabul edilir. (Mathieu & Zajac, 1990). Örgütsel bağlılık, yönetim ve örgütsel davranış literatüründe, insanlar ve örgütler arasındaki ilişkilerde anahtar rol oynayan önemli bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Örgütsel bağlılık, bireysel ve örgütsel düzeyde etkinlik, verimlilik ve üretkenliği artırmak, ticaret hacmini ve devamsızlığı azaltmak gibi faydalı sonuçlara yol açan etkili bir faktördür (Kaneshiro, 2008).

Modern örgütlerde, yöneten ile yönetilen arasında daha az hiyerarşinin olduğu, yüksek düzeyde katılımın sağlandığı ve örgütler arası ilişkilerde güvenin önem kazandığı görülmektedir. Farklı özellik ve becerilere sahip kişilerin aynı amaçlar doğrultusunda bir araya getirilmesi ve bunu da yüksek derecede bir katılım ve güven ile gerçekleştirmesi gittikçe daha da önemli hale gelmektedir. Bu nedenle örgütte ve örgütteki kişiler arasında güven duygusunun oluşması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır (Durukan, Akyürek & Coşkun, 2010).

Fitzroy (2007)'a göre güven, hem özel hayatımızda hem de iş ilişkilerimizde başarının temelidir. Aslında, tüm ilişkiler güven üzerine kuruludur. Bu nedenle, tüm yöneticilerin güvenin önemini, şirket içinde güveni nasıl geliştireceklerini

¹ Dr. Tubest Denetim AŞ., utkucumuhasebe@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-9367- 4420

Literatürde daha önce yapılan çalışmalar daha çok örgütsel güven ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiye odaklandığından (Baştug & ark., 2016; Mete & Aksoy, 2015; Çubukçu & Tarakçıoğlu, 2010; Taşkın & Dilek, 2010), örgütsel bağlılık, örgütsel güven ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişkinin ne ve nasıl olduğuna yönelik yapılan çalışmaların az olmasından dolayı, bu alanda yeni araştırmaların yapılması ihtiyacı doğurmaktadır. Çalışanların örgüte bağlılıklarının ve örgüte karşı güvenlerinin ne düzeyde ve nasıl olduğu ve örgüte karşı hangi muhalefet davranışlarını daha fazla ve neden sergilediklerine dair soruların yanıtları hala açık ve net bir şekilde verilebilmiş değildir. Bu sebeple bu kavramlara ve konulara odaklanarak nitel ya da nicel araştırmaların farklı çalışma grupları ve sektörler üzerinde tekrarlanması gelecekte yapılacak çalışmalar için önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağalday, B. (2013). *Opinion of Teachers Stationed at Elementary Schools Regarding Organizational Opposition (Example of Mardin Province)*. (Post Graduate Thesis) Diyarbakır: Dicle University, Institute Of Educational Sciences.
- Akkaya, B. (2020). Linking organizational commitment and organizational trust in health care organizations. *Organizacija*, 53(4), 306-318. DOI: <https://doi.org/10.2478/orga-2020-0020>
- Alias, M., Mohd Rasdi, R., Ismail, M. and Abu Samah, B. (2013), "Predictors of workplace deviant behaviour: HRD agenda for Malaysian support personnel", *European Journal of Training and Development*, Vol. 37 No. 2, pp. 161-182. <https://doi.org/10.1108/03090591311301671>
- Altun, G. (2010). *Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin örgütsel güven düzeyleri ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Bakiev, E. (2013). The influence of interpersonal trust and organizational commitment on perceived organizational performance. *Journal of Applied Economics and Business Research*, 3(3), 166-180.
- Bastug, G., Pala, A., Kumartasli, M., Günel, İ., & Duyan, M. (2016). Investigation of the Relationship between Organizational Trust and Organizational Commitment. *Universal Journal of Educational Research*, 4(6), 1418-1425. DOI: 10.13189/ujer.2016.040619
- Bouda, D. (2015). *The expression of organizational dissent among Sub-Saharan African student migrants in the United States*. Minnesota State University, Mankato.
- Burns, T., & Wagner, C. (2013). Organizational dissent. *Principal Leadership*, 14(4), 28-32.
- Büte, M. (2011). Etik iklim, örgütsel güven ve bireysel performans arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(1), 171-192.
- Carmeli, A., Gilat, G. & Weisberg, J. Perceived External Prestige, Organizational Identification and Affective Commitment: A Stakeholder Approach. *Corp Reputation Rev* 9, 92-104 (2006). <https://doi.org/10.1057/palgrave.crr.1550014>
- Çetinel, E. (2008). *Örgütsel güven ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki üzerine bir araştırma* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).

- Çubukçu, K., & Tarakçıoğlu, S. (2021). Örgütsel Güven ve Bağlılık İlişkisinin Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi Öğretmenleri Üzerinde İncelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 57-78. Geliş tarihi gönderen <https://isarder.org/index.php/isarder/article/view/31>
- Demir, M. (2011). Effects of organizational justice, trust and commitment on employees' deviant behavior. *Anatolia*, 22(2), 204-221. <https://doi.org/10.1080/13032917.2011.597934>
- Demircan, N. (2003). *Örgütsel Güvenin Bir Ara Değişken Olarak Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi Eğitim Sektöründe Bir Uygulama*. Gebze İleri teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü; Gebze (Yayınlanmış Doktora Tezi).
- Demircan, N., & Ceylan, A. (2003). Örgütsel güven kavramı: Nedenleri ve sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10(2), 139-150.
- Durukan, S., Akyürek, Ç., & Coşkun, E. (2010). The determination of organizational trust, empowerment and commitment levels of nurses working at Hacettepe University Adult Hospital. *Suleyman Demirel University, The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 15(3), 411-434.
- Ellonen, R., Blomqvist, K. and Puumalainen, K. (2008), "The role of trust in organisational innovativeness", *European Journal of Innovation Management*, Vol. 11 No. 2, pp. 160-181. <https://doi.org/10.1108/14601060810869848>
- Ergün, H., & Çelik, K. (2021). Örgütsel Muhalefete Etki Eden Başlatıcı ve Aracı Değişkenler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36(2), 284-300.
- Eschenlauer, J. B. (2002). *Experiential Processes of Making Decisions to Dissent*, Argosy University. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Amerika.
- Fidell, S., Tabachnick, B., Mestre, V., & Fidell, L. (2013). Aircraft noise-induced awakenings are more reasonably predicted from relative than from absolute sound exposure levels. *The Journal of the Acoustical Society of America*, 134(5), 3645-3653. <https://doi.org/10.1121/1.4823838>
- Fitzroy, T. (2007). The importance of organizational trust. In *Best Advice Forum*.
- Garner, J. T. (2009). When things go wrong at work: An exploration of organizational dissent messages. *Communication Studies*, 60(2), 197-218. <https://doi.org/10.1080/10510970902834916>
- Garner, J. T. (2016). Open doors and iron cages: Supervisors' responses to employee dissent. *International Journal of Business Communication*, 53(1), 27-54. <https://doi.org/10.1177/2329488414525466>
- Ghazzawi, I. (2008). Job satisfaction antecedents and consequences: A new conceptual framework and research agenda. *The Business Review*, 11(2), 1-10.
- Gunlu, E., Aksarayli, M. and Şahin Perçin, N. (2010), "Job satisfaction and organizational commitment of hotel managers in Turkey", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 22 No. 5, pp. 693-717. <https://doi.org/10.1108/09596111011053819>
- Günüşen, Z. E., & Karabulut, T. (2017). Örgütsel Güvenin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi Ve Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31), 425.
- Hayes, A. F. (2022). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis, A Regression-Based Approach*. 3rd Ed. The Guilford Press.
- Hooman, H. (2008). *Preparing And Standardizing Measurement Scale*. Tehran. Iran.

- Idris, A. (2014). Flexible working as an employee retention strategy in developing countries. *Journal of Management Research*, 14(2), 71-86.
- Ji, S., & Jan, I. U. (2020). Antecedents and consequences of frontline employee's trust-in-supervisor and trust-in-coworker. *Sustainability*, 12(2), 716. <https://doi.org/10.3390/su12020716>
- Kaneshiro, P. (2008). *Analyzing the organizational justice, trust, and commitment relationship in a public organization*. ProQuest.
- Kang, D., Stewart, J. and Kim, H. (2011), "The effects of perceived external prestige, ethical organizational climate, and leader-member exchange (LMX) quality on employees' commitments and their subsequent attitudes", *Personnel Review*, Vol. 40 No. 6, pp. 761-784. <https://doi.org/10.1108/00483481111169670>
- Kassing, J. W. (1997). Articulating, antagonizing, and displacing: A model of employee dissent. *Communication Studies*, 48(4), 311-332. <https://doi.org/10.1080/10510979709368510>
- Kassing, J. W. (1998). Development and validation of the organizational dissent scale. *Management Communication Quarterly*, 12(2), 183-229. <https://doi.org/10.1177/0893318998122002>
- Kassing, J. W. (2008). Consider this: A comparison of factors contributing to employees' expressions of dissent. *Communication Quarterly*, 56(3), 342-355. <https://doi.org/10.1080/01463370802240825>
- Kassing, J. W. (2011). Stressing out about dissent: Examining the relationship between coping strategies and dissent expression. *Communication Research Reports*, 28(3), 225-234. <https://doi.org/10.1080/08824096.2011.586075>
- Kassing, J. W., & Armstrong, T. A. (2001). Examining the association of job tenure, employment history, and organizational status with employee dissent. *Communication Research Reports*, 18(3), 264-273. <https://doi.org/10.1080/08824090109384806>
- Kassing, J. W., & Avtgis, T. A. (1999). Examining the relationship between organizational dissent and aggressive communication. *Management Communication Quarterly*, 13(1), 100-115. <https://doi.org/10.1177/0893318999131004>
- Kassing, J. W., & DiCioccio, R. L. (2004). Testing a workplace experience explanation of displaced dissent. *Communication Reports*, 17(2), 113-120. <https://doi.org/10.1080/08934210409389380>
- Kassing, J. W., Piemonte, N. M., Goman, C. C., & Mitchell, C. A. (2012). Dissent expression as an indicator of work engagement and intention to leave. *The Journal of Business Communication* (1973), 49(3), 237-253. <https://doi.org/10.1177/0021943612446751>
- Kavak, O., & Kaygın, E. (2018). Örgütsel adalet algısının örgütsel muhalefet davranışı üzerindeki etkisi. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 33-51.
- KESEN, M., & PABUÇCU, H. (2016). ÖRGÜTSEL MUHALEFET VE İŞE YABANCI- LAŞMANIN DUYGUSAL TÜKENMİŞLİĞE ETKİSİNİN ANFİS MODEL İLE İNCELENMESİ. *Journal of International Social Research*, 9(42).
- Korkmaz, A. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin örgütsel güven ve örgütsel muhalefet algı düzeyleri arasındaki ilişki* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Loke, J. F. (2001). Leadership behaviours: effects on job satisfaction, productivity and organizational commitment. *Journal of nursing management*, 9(4), 191-204. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2834.2001.00231.x>

- Masud, H., & Daud, W. N. W. (2019). Human resource management practices and organizational commitment: Research methods, issues, and future directions. *Review of Integrative Business and Economics Research*, 8, 217-226. <https://doi.org/10.6007/IJARBSS%2FV8-I11%2F5159>.
- Mathieu, J. E., & Zajac, D. M. (1990). A review and meta-analysis of the antecedents, correlates, and consequences of organizational commitment. *Psychological Bulletin*, 108(2), 171-194. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.108.2.171>
- McNeese-Smith, D. K., & Nazarey, M. (2001). A nursing shortage: Building organizational commitment among nurses/practitioner application. *Journal of Healthcare Management*, 46(3), 173. DOI: 10.1097/00115514-200105000-00009
- Mehmet, M. E. T. E., & AKSOY, C. (2015). ÇALIŞANLARIN ADALET ALGILARI AÇISINDAN ÖRGÜTSEL GÜVEN İLE ÖRGÜTSEL BAĞLILIĞIN KARŞILAŞTIRILMASI: BANKACILIK SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(54). <https://doi.org/10.17755/esosder.53008>
- Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. *Human resource management review*, 1(1), 61-89. [https://doi.org/10.1016/1053-4822\(91\)90011-Z](https://doi.org/10.1016/1053-4822(91)90011-Z)
- Meyer, J. P., Allen, N. J., & Gellatly, I. R. (1990). Affective and continuance commitment to the organization: Evaluation of measures and analysis of concurrent and time-lagged relations. *Journal of applied psychology*, 75(6), 710. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.75.6.710>
- Morrison, E. W., & Milliken, F. J. (2000). Organizational silence: A barrier to change and development in a pluralistic world. *Academy of Management review*, 25(4), 706-725. <https://doi.org/10.5465/amr.2000.3707697>
- Mowday, R. T., Steers, R. M., & Porter, L. W. (1979). The measurement of organizational commitment. *Journal of vocational behavior*, 14(2), 224-247. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(79\)90072-1](https://doi.org/10.1016/0001-8791(79)90072-1)
- Nguyen, T., Pham, T., Le, Q., & Bui, T. (2020). Impact of corporate social responsibility on organizational commitment through organizational trust and organizational identification. *Management Science Letters*, 10(14), 3453-3462. <https://doi.org/10.5267/j.msl.2020.5.032>.
- Nyhan, R. C., & Marlowe Jr, H. A. (1997). Development and psychometric properties of the organizational trust inventory. *Evaluation Review*, 21(5), 614-635. <https://doi.org/10.1177/0193841X9702100505>
- Ozsahin, M., & Yurur, S. (2019). Does Organizational Justice Increase Or Decrease Organizational Dissent? *Research Journal of Business and Management*, 6(1), 1-8. <https://doi.org/10.17261/Pressacademia.2019.1017>
- Özdemir, M. (2010). *Opinions of Managers and Teachers Working at Public General High Schools in Ankara Province Regarding Organisational Opposition* (Doctoral Thesis). Ankara: Ankara University, Institute of Educational Sciences.
- Özutku, H., Ağca, V., & Cevrioğlu, E. (2008). Lider-üye etkileşim teorisi çerçevesinde, yönetici-ast etkileşimi ile örgütsel bağlılık boyutları ve iş performansı arasındaki ilişki: Ampirik bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 193-210.
- Payne, H. J. (2014). Examining the relationship between trust in supervisor-employee relationships and workplace dissent expression. *Communication research reports*, 31(2), 131-140. <https://doi.org/10.1080/08824096.2014.907141>

- Porter, L. W., & Steers, R. M. (1973). Organizational, work, and personal factors in employee turnover and absenteeism. *Psychological Bulletin*, 80(2), 151-176. <https://doi.org/10.1037/h0034829>
- Sadq, Z. M., Ahmad, B. S., Saeed, V. S., Othman, B., & Mohammed, H. O. (2020). The relationship between intellectual capital and organizational trust and its impact on achieving the requirements of entrepreneurship strategy (The case of Korek Telecom Company, Iraq). *International Journal of Advanced Science and Technology*, 29(2), 2639-2653.
- Smidts, A., Pruyn, A. T. H., & Van Riel, C. B. (2001). The impact of employee communication and perceived external prestige on organizational identification. *Academy of Management Journal*, 44(5), 1051-1062. <https://doi.org/10.5465/3069448>
- Smith, P.A. and Birney, L.L. (2005), «The organizational trust of elementary schools and dimensions of student bullying», *International Journal of Educational Management*, Vol. 19 No. 6, pp. 469-485. <https://doi.org/10.1108/09513540510617427>
- Sun, H. (2012). Knowledge sharing, job attitudes and organisational citizenship behaviour. *Industrial Management and Data Systems*, 112(1), 64-82. <https://doi.org/10.1108/02635571211193644>
- Şahin, T., & YÜRÜR, S. (2020). ÖRGÜTSEL MUHALEFETİN ANLAŞILMASINDA ÖRGÜTSEL GÜVENİN ROLÜ VE ÖNEMİ. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 16(1), 15-34.
- Taboroši, S., Strukan, E., Poštin, J., Konjikušić, M., & Nikolić, M. (2020). Organizational commitment and trust at work by remote employees. *Journal of Engineering Management and Competitiveness (JEMC)*, 10(1), 48-60. DOI: 10.5937/jemc2001048T
- TAŞKIN, F., & Dilek, R. (2010). Örgütsel güven ve örgütsel bağlılık üzerine bir alan araştırması. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 37-46.
- Topaloğlu, I. G. (2010). *Relationship between organizational trust and organizational commitment of transactors in terms of justice and ethics*. MSc thesis, Atılım University Graduate School of Social Sciences, Ankara.
- Tsai, N. T., & Hsiung, H. H. (2013). A Force-Field Perspective on Dissent Behavior: The Interaction Between Employee Negative Perception and Group Positive Climate. In *Northeast Decision Sciences Institute Annual Meeting Proceedings*, New York.
- Tuna, M., Ghazzawi, I., Yesiltas, M., Tuna, A.A. and Arslan, S. (2016), "The effects of the perceived external prestige of the organization on employee deviant workplace behavior: The mediating role of job satisfaction", *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, Vol. 28 No. 2, pp. 366-396. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-04-2014-0182>
- Vigoda-Gadot, E., & Talmud, I. (2010). Organizational politics and job outcomes: The moderating effect of trust and social support. *Journal of applied social psychology*, 40(11), 2829-2861. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.2010.00683.x>
- Warnock-Smith, D., Cameron, D., & O'Connell, J. F. (2020). Organisational trust: A case application in the air transport sector. *Transport policy*, 88, 69-78. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2020.01.004>
- Whitener, E. M. (2001). Do "high commitment" human resource practices affect employee commitment?: A cross-level analysis using hierarchical linear modeling. *Journal of management*, 27(5), 515-535. [https://doi.org/10.1016/S0149-2063\(01\)00106-4](https://doi.org/10.1016/S0149-2063(01)00106-4)

- YILDIRIM, A. (2020). ÖRGÜTSEL ADALET ALGISININ ÖRGÜTSEL MUHALEFET DAVRANIŞINA ETKİSİ: EĞİTİM ÇALIŞANLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(2), 203-219.
- Yıldız, P. (2019). *Örgütsel bağlılık üzerinde örgütsel güven ve örgütsel iletişimin etkisini belirlemeye yönelik bir araştırma* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Zeng, C. (2014). Organizational dissent and workplace freedom of speech: a qualitative study of young professional intra-urban migrant workers in Shanghai.

Bölüm 4

DÖNÜŞTÜRÜCÜ TÜKETİCİ ARAŞTIRMASI PERSPEKTİFİNDEN TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA AŞI KARARSIZLIĞININ TOPLUMSAL MALİYETİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Didem Gamze IŞIKSAL¹

GİRİŞ

İnsanlık, tarih boyunca yaşanan krizlerle beraber aynı zamanda hızlı bir dönüşüm ve gelişim imkanına kavuşmuştur. Küresel COVID-19 salgını da her ne kadar toplumlar, dünya sağlığı, ülke ekonomileri için tehdit olsa da aynı zamanda bilimin de gelişmesine fırsat tanımıştır. COVID-19 pandemisi ve teknolojinin bize sunduğu imkanlarla beraber aşı karıştırlarının ve son zamanlarda daha da genişleyen bir kitle olan *aşı kararsızlarının* bu yöndeki tutum ve davranış eğilimlerini daha iyi anlama fırsatı beraberince daha kalıcı çözümler sunma imkânı tanımaktadır.

Uzmanlar, aşı olmayı reddetmenin bir bireysel özgürlük değil kamu sağlığını tehdit eden bir davranış olduğu konusunda hemfikirdirler. Öte yandan COVID-19 ile ilk elden deneyimlemek zorunda kaldığımız aşı kararsızlığı ve reddi sadece halk sağlığını değil aynı zamanda ekonomileri de zorlamaktadır. 2016 yılında Amerika'da yapılan bir araştırma aşılarla önlenilecek hastalıklar için aşılınmayan kişilerin ABD ekonomisine maliyetinin yılda 7 milyar dolardan fazla olduğunu göstermiştir (Keeffe,2016). Doğrudan maliyetlerin yanı sıra bir de dolaylı maliyetler söz konusudur. Örneğin; COVID-19 pandemisiyle de birebir tecrübe etmek durumunda kaldığımız üzere bir salgın başladığında sağlık personelinin bu salgın üzerinde çalışması, o sırada yapacağı esas işinden mahrum kalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca ekstra çalışma saatleri, laboratuvar masrafları, zaten kısıtlı olan hastane yataklarının işgali, doktor ve hemşire zamanlarının alınması ile sadece bireyler ve devlet o hastalık özelinde değil diğer geri plana atılan hastalıkların da etkisiyle ekstra bir yük altına girmektedir. COVID-19 döneminde de maruz kaldığımız gibi hastanelerin öncelikli durumlar hariç ameliyatları erteleme,

¹ Dr., Koç Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, disiksals@ku.edu.tr.
ORCID iD: 0000-0002-6009-9271

KAYNAKÇA

- Aker, A. A. (2018). "Aşı Karşıtlığı", *Toplum ve Hekim*, 33(3), 175-186.
- Arıcan, I. (2018). "Sık Rastlanan Aşı Karşıtı İddialara Yanıtlar", *Toplum ve Hekim*, 33(3), 195-206.
- Attwell, K., Dube, E., Gagneur, A., Omer, S. B., Suggs, L. S., & Thomson, A. (2019). "Vaccine acceptance: science, policy, and practice in a 'post-fact' world". *Vaccine*, 37(5), 677-682.
- Azap, A. (2018). "Aşı Karşıtlığının Toplumsal Sonuçları", *Toplum ve Hekim*, 33(3), 217-219.
- Bozkurt, B. H. (2018). "Aşı Reddine Genel Bir Bakış ve Literatürün Gözden Geçirilmesi", *Kafkas J Med Sci*, 8(1), 71-76. doi: 10.5505/kjms.2018.12754
- Borden, D. S., Mahamane, S. (2020). "Social marketing and outdoor recreational advocacy groups: Lessons from a rock climbing campaign". *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 29, 100262.
- Brown, A. L., Sperandio, M., Turssi, C. P., Leite, R. M. A., Berton, V. F., Succi, R. M., ... Napimoga, M. H. (2018). "Vaccine confidence and hesitancy in Brazil", *Cad. Saúde Pública*, 34(9), 1-12.
- Cates, J. R., Shafer, A., Diehl, S. J., & Deal, A. M. (2011). "Evaluating a County-Sponsored Social Marketing Campaign to Increase Mothers' Initiation of HPV Vaccine for Their Preteen Daughters in a Primarily Rural Area". *Social Marketing Quarterly*, 17(1), 4-26.
- Cates, J. R., Diehl, S. J., Crandell, J. L., & Coyne-Beasley, T. (2014). "Intervention effects from a social marketing campaign to promote HPV vaccination in preteen boys". *Vaccine*, 32(33), 4171-4178.
- Cook, J., Fries, S., & Lynes, J. (2020). "Checking our blind spots: The most common mistakes made by social marketers". *Social Marketing Quarterly*, 26(1), 14-27.
- Cook, J., Lynes, J., & Fries, S. (2021). "Exploring Mistakes and Failures in Social Marketing: The Inside Story". *Social Marketing Quarterly*, 27(1), 13-31.
- Deshpande, S., Bhanot, A., & Maknikar, S. (2015). "Assessing the influence of a 360-degree marketing communications campaign with 360-degree feedback". *Social Marketing Quarterly*, 21(3), 142-151.
- Dubé, E., Gagnon, D., Nickels, E., Jeram, S., & Schuster, M. (2014). "Mapping vaccine hesitancy— Country-specific characteristics of a global phenomenon". *Vaccine*, 32(49), 6649-6654.
- Dubé, E., Gagnon, D., Ouakki, M., Bettinger, J. A., Guay, M., Halperin S., ... & MacDougall, H. (2016). "Understanding Vaccine Hesitancy in Canada: Results of a Consultation Study by the Canadian Immunization Research Network", *PLoS ONE* 11(6), 1-16.
- e Silva, S. C., & Silva, M. F. (2012). "Failure is a stepping stone for success". *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 9(2), 153-179.
- Erdem, Ö., Toktaş, İ., Çelepkolu, T. & Demir, V. (2017). "Mop-Up Oral Polio Aşı Kampanyasında Aşırı Reddetme Nedenleri: Bir Aile Sağlığı Merkezi Deneyimi", *Konuralp Tıp Dergisi*, 9(1), 19-23. doi: 10.18521/ktd.291931
- Eskiöcak, M. (2018). "Aşılammama Aşılattmmama ve Türkiye'de "Aşı Reddi" Tartışmasına Kısa Bir Katkı", *Toplum ve Hekim*, 33(3), 220-222.
- Eskiöcak, M., & Marangoz, B. (2019). "Türkiye'de Bağışıklama Hizmetlerinin Durumu". *Türk Tabipleri Birliği Yayınları*.
- Giambi, C., Fabiani, M., D'Ancona, F., Ferrara, L., Fiacchini, D., Gallo, T., ... Rota, M. C. (2018). "Parental vaccine hesitancy in Italy: Results from a national survey", *Vaccine*, 36, 779-787.

- Gilkey, M. B., McRee A. L., Magnus B. E., Reiter, P. L., Dempsey, A. F., & Brewer, N. T. (2016). "Vaccination Confidence and Parental Refusal/Delay of Early Childhood Vaccines", *PLoS ONE*, 11(7), 1-12.
- Gordon, R. (2013), "Unlocking the potential of upstream social marketing", *European Journal of Marketing*, 47(9), 1525-1547.
- Gowda, C., Schaffer, S. E., Kopec, K., Markel, A. & Dempsey, A. F. (2013). "Does the relative importance of MMR vaccine concerns differ by degree of parental vaccine hesitancy?", *Human Vaccines Immunotherapeutics*, 9(2), 430-436.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2014). "2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması". *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2019). "2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması", *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
- International Social Marketing Association (2013). "The iSMA, ESMA and AASM consensus definition of social marketing"
- İPSOS (2021). "52. Dönem Salgın ve Toplum Genel Kamuoyu Araştırması", <https://www.ipsos.com/tr-tr/yakin-cevresine-asi-yaptirmalarini-onerenlerin-orani-yilin-basindan-bu-yana-6-puan-artti>. Son erişim tarihi: 30 Mayıs 2023.
- James, B., Burke, M., & Yen, B. T. H. (2017). "A critical appraisal of individualized marketing and travel blending interventions in Queensland and Western Australia from 1986-2011". *Travel Behaviour and Society*, 8, 1-13.
- Karakaya, I. (2018). "Otizm ve Aşılar Arasında Bir İlişki Var mı?", *Toplum ve Hekim*, 33(3), 213-216.
- Karafilakis, E., Dinca, I., Apfel, F., Cecconi, S., Wurz, A., Takacs, J., ... Larson, H. C. (2016). "Vaccine hesitancy among healthcare workers in Europe: A qualitative study", *Vaccine*, 34, 5013-5020.
- Keeffe, P. (2016), "People Who Don't Get Vaccinations Cost U.S. Economy \$7 Billion a Year", <https://www.healthline.com/health-news/vaccinations-cost-us-economy-7-billion-a-year>. Son erişim tarihi: 28 Mayıs 2023.
- Kotler, P., & Zaltman, G. (1971). "Social marketing: an approach to planned social change". *Journal of marketing*, 35(3), 3-12.
- Ling, J. C., Franklin, B. A. K., Lindsteadt, J. F., & Gearon, S. A. N. (1992). "Social Marketing: Its Place in Public Health". *Annual Review of Public Health*, 13(1), 341-362.
- Mick, D. G. (2006). Meaning and mattering through transformative consumer research. *Advances in consumer research*, 33(1), 1-4.
- Mick, D. G., Pettigrew, S., Pechmann, C. C., & Ozanne, J. L. (Eds.). (2012). "Transformative consumer research for personal and collective well-being". Routledge.
- Opel DJ, Diekema DS, Lee NR, & Marcuse EK. (2009). "Social Marketing as a Strategy to Increase Immunization Rates". *Arch Pediatr Adolesc Med*. 163(5):432-437.
- Özata, F. Z., & Kapusuz, S. (2019). "Aşı Kararsızlığı ve Aşı Reddi Konusuna Sosyal Pazarlama Bakış Açısından Çözüm Önerileri". *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 65-83
- Puri, N., Coomes, E.A., Haghighyan, H., & Gunaratne, K. (2020). "Social media and vaccine hesitancy: New updates for the era of COVID-19 and globalized infectious diseases". *Hum. Vaccines Immunother*. 16, 2586-2593.

- Ramirez, A. S., Diaz Rios, L. K., Valdez, Z., Estrada, E., & Ruiz, A. (2017). "Bringing produce to the people: Implementing a social marketing food access intervention in rural food deserts". *Journal of Nutrition Education and Behaviour*, 49(2), 166–174.
- Report of the SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy; October 2014. http://www.who.int/immunization/sage/meetings/2014/october/1_Report_WORKING_GROUP_vaccine_hesitancy_final.pdf Son erişim tarihi: 25 Mayıs 2023.
- Russell-Bennett, R., Fisk, R. P., Rosenbaum, M. S., & Zainuddin, N. (2019). "Commentary: transformative service research and social marketing–converging pathways to social change". *Journal of Services Marketing*.
- SAGE Review. (2014). WHO SAGE working group dealing with vaccine hesitancy. In: *Strategies for addressing vaccine hesitancy: a systematic review*. Erişim adresi: https://www.who.int/immunization/sage/meetings/2014/october/3_SAGE_WG_Strategies_addressing_vaccine_hesitancy_2014.pdf
- Smith, P. B., MacQuarrie, C. R., Herbert, R. J., & Begley, L. H. (2009). "Beyond "reach": Evaluating a smoke-free homes social marketing campaign". *International Journal of Health Promotion and Education*, 47(2), 57–62.
- Smith, P. J., Humiston, S. G., Marcuse, E. K., Zhao, Z., Dorell, C. G., Howes, C. ve Hibbs, B. (2011). "Parental Delay or Refusal of Vaccine Doses, Childhood Vaccination Coverage at 24 Months of Age, and the Health Belief Model", *Public Health Reports*, 126, 135-146.
- Sundstrom, B. (2013). "(Re)writing the body: A presumption analysis of pregnancy". *Journal of Social Marketing*, 3(2), 127–143.
- TRT Haber. (3 Mayıs 2021). <https://www.trthaber.com/haber/gundem/istanbulda-ne-kadar-asi-yapildi-577941.html> Son erişim tarihi: 20 Mayıs 2023.
- Taner, Ş. (2018). "Bağışıklamayı Kim Tehdit Ediyor: Aşı Karşıtları? Aşı Piyasası", *Toplum ve Hekim*, 33(3), 165-174.
- Yavuz, M. (2018). "Aşı Karşıtlığının Tarihçesi", *Toplum ve Hekim*, 33(3), 187-194.
- WHO, TIP. (2013). "The guide to tailoring immunization programmes". *WHO Regional Office for Europe* 2013. http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0003/187347/The-Guide-to-Tailoring-Immunization-Programmes-TIP.pdf. Son erişim tarihi: 20 Mayıs 2023.
- WHO (2020). *Ten threats to global health in 2019*. <https://www.who.int/news-room/spotlight/ten-threats-to-global-health-in-2019>. Son erişim tarihi: 30 Mayıs 2023.
- Wymer, W., (2011). "Developing more effective social marketing strategies". *Journal of Social Marketing*, 1(1), 17–31.

Bölüm 5

DUYGU KAVRAMI VE ÖRGÜTLERDE DUYGU YÖNETİMİ*

Şeyma Gün EROĞLU¹

GİRİŞ

Duygu kavramının araştırılmasına yönelik tarihçe, eski Yunan dönemine kadar uzanmaktadır. M.Ö. 300'lü yıllara kadar geriye giderek o dönemin önemli filozoflarının duygu kavramını ele alış tarzlarına bakılması durumunda (Mayer & ark., 2000) ilk çağ felsefesinde duyguların ilkel, tehlikeli ve akıl dışı olarak değerlendirildiği ve bu nedenle duygu kavramının önemli ölçüde ihmal edildiği görülecektir (Cevizci, 2006). O zamandan yakın dönemlere kadar felsefede ve bilimde duygu kavramına yönelik bakış açısından çok önemli bir değişiklik olmadığı söylenebilir. Fakat, duyguların tarihi, 1980'lerde açık bir şekilde ve giderek daha fazla ilgi duyulan bir araştırma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Stearns, 2008). Bununla birlikte disiplinler arası bir inceleme konusu haline gelen duygunun ne olduğu konusunda fikir birliği olmasa da birçok teorisyen duyguları çok bileşenli karmaşık süreçler şeklinde kavramsallaştırmaktadır (Sutton & Wheatley, 2003).

Bu gelişmelere paralel olarak örgütlerde ve işyerlerinde duyguları inceleyen araştırmaların sayısı da giderek artmıştır ve bu araştırmaların bulguları duygu kavramının açıklanmasına önemli katkılar sağlamıştır. Çünkü genellikle hiyerarşik olarak düzenlenen işyerleri, gücün ve statünün, kültürel ve örgütsel normların, duygusal deneyimlerde ve duygu ifadelerinde oynadığı rolleri keşfetmek için bir tür doğal laboratuvar ortamı işlevi görmektedir (Lively, 2006). Örgütsel davranış alanında duygu üzerine yapılan çalışmalar, aynı zamanda örgütlerde duygulara karşı olan yaklaşımların da değişmeye başlamasına yol açmıştır.

Bu çerçevede, örgütlerde duygu kavramına yönelik yerleşik bakış açılarında ortaya çıkan bu farklılıklarla beraber, örgütsel davranış literatüründe duygularla

* Bu çalışma, Şeyma Gün Eroğlu tarafından Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2014 yılında tamamlanan “Örgütlerde Duygusal Emek ve Tükenmişlik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma” başlıklı doktora tezinden geliştirilerek türetilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, email: guneroglu@mu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9411-5236

olmadıkları zorluklarla başa çıkma görevi yüklediği söylenebilir. Bu anlamda, yöneticilerin astlarının duygularının farkında olması, onları anlayabilmesi ve bu duyguları doğru bir şekilde yönlendirebilmesinde duygu yönetimi kavramı, önemli bir araç olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Ashforth B.E. & Humphrey R. H. (1993). "Emotional Labor in Service Roles: The Influence of Identity", *Academy of Management Review*, 18/1, 88-115.
- Ashforth B.E. & Humphrey R.H. (1995). "Emotion in The Workplace: A Reappraisal", *Human Relations*, 48/2, 97-125.
- Ashforth B.E. & Kreiner G.E. (2002). "Normalizing Emotion In Organizations: Making The Extraordinary Seem Ordinary", *Human Resource Management Review*, 12, 215-235.
- Ashkanasy N.M., Härtel E.J. & Zerbe J.W. (ed.) (2000). *Emotions In The Workplace: Research, Theory, And Practice*, United States Of America: Greenwood Publishing Group
- Ashkanasy, N. M. (2003). Emotions in organizations: A multi-level perspective. In *Multi-level issues in organizational behavior and strategy* (pp. 9-54). Emerald Group Publishing.
- Ashkanasy, N. M., & Dorris, A. D. (2017). Emotions in the workplace. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 4, 67-90.
- Ashkanasy, N. M., & Humphrey, R. H. (2011). Current emotion research in organizational behavior. *Emotion review*, 3(2), 214-224.
- Ashkanasy, N., (2002). Studies of cognition and emotion in organisations: attribution, affective events, emotional intelligence and perception of emotion. *Aust. J. Manag.* 27, 11-20.
- Ashton-James, C. E., & Ashkanasy, N. M. (2008). Affective events theory: A strategic perspective. In *Emotions, ethics and decision-making* (Vol. 4, pp. 1-34). Emerald Group Publishing.
- Ayverdi İ. (2005). "Duygu", *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Cilt 1, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.
- Barsade, S. G., Brief, A. P., & Spataro, S. E. (2003). The affective revolution in organizational behavior: The emergence of a paradigm. In J. Greenberg (Ed.), *Organizational behavior: The state of the science* (pp. 3-52). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Bono J. E. & Vey, M. A. (2005). Toward understanding emotional management at work: a quantitative review of emotional labor research. In: Härtel CE, Zerbe CE, Ashkanasy NM, editors. *Emotions in organizational behavior*. (pp. 213-233). Mahwah (NJ): Lawrence Erlbaum Associates.
- Callahan, J. L., & McCollum, E. E. (2002). Conceptualizations of emotion research in organizational contexts. *Advances in Developing Human Resources*, 4(1), 4-21.
- Carminati, L. (2021). Emotions, emotion management and emotional intelligence in the workplace: Healthcare professionals' experience in emotionally-charged situations. *Frontiers in Sociology*, 6, 640384.
- Cevizci A. (2006). *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt 4, Babil Yayıncılık, Ankara.
- Çoruk, A. (2016). İdari Personelin Duygusal İklim Yönelik Algıları (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Örneği). *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-17.

- Cüceloğlu D. (1991). *İnsan Ve Davranış*, Remzi Kitabevi A.Ş., İstanbul.
- De Rivera, J., & Páez, D. (2007). Emotional climate, human security, and cultures of peace. *Journal of social issues*, 63(2), 233-253.
- Diener, E., Thapa, S., & Tay, L. (2020). Positive emotions at work. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 7, 451-477.
- Dimas, I. D., Rebelo, t., Alves, M. P. & Lourenço, P. R. (2023). Emotions and emotional management in virtual contexts, In L. L. Gilson, T. O'Neill, M. T. Maynard (Ed.), *Handbook of Virtual Work* (PP. 164-186). Edward ElgarPublisher.
- Ekman P. (1992). "An Argument for Basic Emotions", *Cognition And Emotion*, 6 (3/4), 169-200.
- Feinberg, M., Ford, B. Q., & Flynn, F. J. (2020). Rethinking reappraisal: The double-edged sword of regulating negative emotions in the workplace. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 161, 1-19.
- Fisher C.D., & Ashkanasy N.M. (2000). "The Emerging Role of Emotions in Work Life: An Introduction", *Journal of Organizational Behavior*, 21/2, 123-129.
- Ghasemy, M., Erfanian, M., & Gaskin, J. E. (2021). Affective events theory as a theoretical lens for improving the working environment of academics in developing economies. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 13(1), 300-324.
- Goleman D. (1996). *Duygusal Zeka Neden IQ'dan Daha Önemlidir*, (Çev: Banu Seçkin Yüksel), Varlık Yayınları A.Ş., İstanbul.
- Grandey A. A. (2000). "Emotion Regulation in The Workplace: A New Way to Conceptualize Emotional Labor", *Journal of Occupational Health Psychology*, 5/1, 95-110.
- Grandey A.A., Tam A.P. & Brauburger A.L., (2002). "Affective States and Traits in The Workplace: Diary and Survey Data From Young Workers", *Motivation And Emotion*, 26/1, 31-55.
- Härtel, C. E. J., Zerbe, W. J., & Ashkanasy, N. M. (2005). Organizational behavior: An emotions perspective. In C. E. J. Härtel, W. J. Zerbe, & N. M. Ashkanasy (Eds.), *Emotions in organizational behavior* (pp. 1 – 8). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Hochschild A.R. (1983). *The Managed Heart Commercialization of Human Feeling*, University of California Press, London, England.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American journal of sociology*, 85(3), 551-575.
- Hökkä, P., Vähäsantanen, K., & Paloniemi, S. (2020). Emotions in learning at work: A literature review. *Vocations and Learning*, 13, 1-25. Emotions in Learning at Work: a Literature Review
- Holtz, K., Orenge Castella, V., Zornoza Abad, A., & González-Anta, B. (2020). Virtual team functioning: Modeling the affective and cognitive effects of an emotional management intervention. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 24(3), 153.
- Hwang, Y., Shi, X., & Wang, X. (2021). Hospitality employees' emotions in the workplace: a systematic review of recent literature. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(10), 3752-3796.
- IJCP Group. (2023). Emotional Management. *Indian Journal Of Clinical Practice*, 33(8), 52-52.
- İlal G. K. (1982). *Tıpsal Psikoloji Tıpta Davranış Bilimleri*, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul.

- Izard, C. E. (1992). Basic emotions, relations among emotions, and emotion-cognition relations. *Psychological Review*, 99, 561–565. [http:// dx.doi.org/10.1037/0033-295X.99.3.561](http://dx.doi.org/10.1037/0033-295X.99.3.561)
- Izard, C.E. (1977). *Human Emotions. Emotions, Personality, and Psychotherapy*. Boston: Springer.
- Korkmaz H.T.E. (2010). *The Relationship of Categories of Work Events to Affective States And Attitudes in The Workplace: A Test of The Affective Events Theory*, (Basılmamış Doktora Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Lazarus, R. S. (1991). Progress on a cognitive-motivational-relational theory of emotion. *American Psychologist*, 46(8), 819–834. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.46.8.819>
- Lee, H. (2021). Changes in workplace practices during the COVID-19 pandemic: the roles of emotion, psychological safety and organisation support. *Journal of Organizational Effectiveness: People and Performance*, 8(1), 97-128.
- Lewis M.D. (2005). “Bringing Emotion Theory and Neurobiology Through Dynamic Systems Modeling”, *Behavioral And Brain Sciences*, 28, 169-245.
- Lindquist, K. A., Jackson, J. C., Leshin, J., Satpute, A. B., & Gendron, M. (2022). The cultural evolution of emotion. *Nature Reviews Psychology*, 1(11), 669-681.
- Little, L. M., Kluemper, D., Nelson, D. L., & Gooty, J. (2012). Development and validation of the interpersonal emotion management scale. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 85(2), 407-420.
- Lively, K. J. (2006). Emotions in the Workplace, In J. E. Stets & J. H. Turner (Eds.) *Handbook of the Sociology of Emotions* (pp.569-590), USA: Springer.
- Markus H.R., Kitayama S. (1991). “Culture and The Self: Implications for Cognition, Emotion and Motivation”, *Psychological Review*, 98/2, 224-253.
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2000). Emotional intelligence as zeitgeist, as personality, and as a mental ability. In R. Bar-On & J. D. A. Parker (Eds.), *The handbook of emotional intelligence: Theory, development, assessment, and application at home, school, and in the workplace* (pp. 92–117). Jossey-Bass/Wiley.
- McKenzie, J., Olson, R. E., Patulny, R., Bellocchi, A., & Mills, K. A. (2019). Emotion management and solidarity in the workplace: A call for a new research agenda. *The Sociological Review*, 67(3), 672-688.
- Men, L. R., & Yue, C. A. (2019). Creating a positive emotional culture: Effect of internal communication and impact on employee supportive behaviors. *Public relations review*, 45(3), 101764.
- Merriam-Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/emotion> (Erişim tarihi: 09.09.2023).
- Mumby D.K. & Putnam L.L. (1992). “The Politics of Emotion: A Feminist Reading of Bounded Rationality”, *The Academy of Management Review*, 17/3, 465-486.
- Nesse, R. M., & Ellsworth, P. C. (2009). Evolution, emotions, and emotional disorders. *American Psychologist*, 64(2), 129.
- Oral L. & Köse S. (2011). “Hekimlerin Duygusal Emek Kullanımı İle İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler Üzerine Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/2, 463-492.
- Ortony, A., & Turner, T. J. (1990). What’s basic about basic emotions?. *Psychological review*, 97(3), 315.

- Pereira, M. S., Cardoso, A., D'Orey, F., & Cairrão, Á. (2021, November). Emotional Management and the Happiness of Talents in Organizations: A Quantitative Study. In *ECMLG 2021 17th European Conference on Management, Leadership and Governance* (p. 384).
- Pereira, M. S., Cardoso, A., Faria, S., & Cairrão, Á. M. D. C. (2023). Emotions and their impact on employee happiness and satisfaction in organizational performance. *People Management – Highlighting Futures*, IntechOpen, London, England.
- Peterson, G. (2006). Cultural theory and emotions. In J. E. Stets & J. H. Turner (Eds.), *Handbook of the sociology of emotions* (pp. 114–134). Boston, MA: Springer.
- Phiri, A., Bano, N., & Raouf, A. (2019). Interpersonal skills and emotion management: Impact of social leadership on job satisfaction of workers. *Advances in Developmental and Educational Psychology*, 1(1), 1-6.
- Plutchik, R. (1980). A general psychoevolutionary theory of emotion. In *Theories of emotion* (pp. 3–33). Academic press
- Prinz, J. (2004). Which emotions are basic. *Emotion, evolution, and rationality*, 69, 88.
- Richard, E. M. (2020). Developing employee resilience: The role of leader-facilitated emotion management. *Advances in Developing Human Resources*, 22(4), 387-403.
- Sandahl, C., von Knorring, M. (2023). Introduction. In: *Managing with Sense and Sensitivity*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24109-3_1
- Sandelands L.E. & Boudens C.J. (2000). “Feeling At Work”, *Emotion in Organizations*, London: SAGE Publications.
- Shaw, T. (2004). The emotions of systems developers: an empirical study of affective events theory. In *Proceedings of the 2004 SIGMIS conference on Computer personnel research: Careers, culture, and ethics in a networked environment* (pp. 124-126).
- Shouse, E. (2005). Feeling, Emotion, Affect. *M/C Journal*, 8(6). <https://doi.org/10.5204/mcj.2443>
- Silva, A. J., Caetano, A., & Lopes, R. R. (2022). A supportive climate may protect well-being from negative humour events: a test of the affective events theory with humour events. *The European Journal of Humour Research*, 10(3), 138-150.
- Solomon, R. C. (2008). The Philosophy of Emotions, In M. Lewis, J. M. Haviland-Jones & L. F. Barrett (Eds.), *Handbook of Emotions*, (pp. 3-17). London: The Guilford Press.
- Stearns, P. N. (2008). History of Emotions, In M. Lewis, J. M. Haviland-Jones & L. F. Barrett (Eds.), *Handbook of Emotions* (pp. 17-31), London: The Guilford Press
- Strongman, K. T. (2003). *The psychology of emotion: From everyday life to theory*. John Wiley & Sons.
- Sutton, R. E., & Wheatley, K. F. (2003). Teachers' emotions and teaching: A review of the literature and directions for future research. *Educational psychology review*, 15, 327-358.
- Theodosius C. (2008). “Emotional Labor in Health Care The Unmanaged Heart of Nursing”, *Critical Studies In Health And Society*, Routledge.
- Thoits P.A. (1989). “The Sociology of Emotions”, *Annu. Rev. Sociol.*, 15, 317-342.
- Tran, V. (1998). The role of the emotional climate in learning organisations. *The learning organization*, 5(2), 99-103.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 09.09.2023).
- Wang, D. (2022). Daily work engagement and positive emotions in the workplace: Job crafting as a mediator. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 50(4), 1-9.

- Wegge, J., Dick, R. V., Fisher, G. K., West, M. A., & Dawson, J. F. (2006). A test of basic assumptions of Affective Events Theory (AET) in call centre work 1. *British Journal of Management*, 17(3), 237-254.
- Weiss, H. M., & Cropanzano, R. (1996). Affective events theory. *Research in organizational behavior*, 18(1), 1-74.
- Wierzbicka, A. (1999). Emotions across languages and cultures: Diversity and universals. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Yalçın A. (2010). *Emotional Labor: Dispositional Antecedent and The Role Of Affective Events*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Bölüm 6

UZUN ÖMÜRLÜ İŞLETMELERDE ÖRGÜT KÜLTÜRÜ UYGULAMALARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ARIŞ PIRLANTA ÖRNEĞİ

Hale Eda AKDURU¹

GİRİŞ

Literatür incelendiğinde örgüt kültürüne dair Türkiye’de yapılan çalışmaların yoğunlukla kuramsal çalışmalar olduğu (Güçlü, 2003; Köse, Tetik & Ercan, 2001; Karcıoğlu, 2001; Durğun, 2006; Şahin, 2010; Fiş & Wasti, 2009; Aydın, 2003; Nişancı, 2012) nicel araştırma yöntemleri kullanılan çalışmalarına sıklıkla işletmelerin örgütsel kültür sınıflandırılmasına veya çalışanların örgütsel kültür algılarına (Terzi, 2005; Berberoğlu & Baraz, 2008; Erdem & İşbaşı, 2001; Erdem, 2007; Erdem, Adıgüzel & Kaya, 2010; Arslan, Kuru & Satıcı, 2005) yönelik olduğu görülmektedir.

İşletme tarihinin uzun ömürlülük üzerine yapılan araştırmalarında örgütün varlığını devam ettirmesine katkı sağlayan bütüncül unsurlara önem verilmekte olduğundan, özellikle misyon, vizyon, değerler, strateji ve tüm örgütsel kültür öğeleri üzerinde durulması gereken konulardandır.

‘Pırlanta Sanatı’ ve ‘En değerli pırlanta sensin’ sloganlarıyla yaklaşık 117 yıldır mücevher sektörünün önemli aktörlerinden birisi olan Ariş Pırlanta, işletmecilik tarihi alanında hem uzun ömürlü bir işletme olması bakımından, hem de yaratıcılık ve değişime odaklı çalışma prensiplerini örgütsel kültür desenine adapte etmeyi başarmış olması dolayısıyla dikkat çekmektedir. Bu çalışmada asırlık bir işletme olarak Ariş Pırlanta’nın örgüt kültürü tipolojisi ve örgüt kültürü uygulamaları işletme sahip ve yöneticileriyle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmeler, firmaya ilişkin ikincil veriler ile örgüt kültürü çalışmaları ışığında analiz edilerek incelenmiştir.

1906 yılında Mardin’de kurularak bir dünya markasına dönüşmüş olan Ariş Pırlanta İşletmesi tarihsel yolculuğu boyunca her dönemin gereklerine cevap

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Milas MYO Yönetim ve Organizasyon Bölümü, haleedaakduru@mu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-4022-2364

varlığını sürdürmesine ve rekabet edebilme yeteneğine kadar birçok önemli konuda belirleyici olmaktadır.

‘Pak iş, temiz iş’ anlamlarına gelen marka unvanıyla Ariş Pırlanta İşletmesi 100 yılı aşkın bir süredir mücevher sektöründe birçok ilklere imza atmış, önemli başarılar elde etmiş, ailevi değerlerinden taviz vermeden kurumsallaşmayı hedeflemiş bir işletmedir. Ariş Pırlantanın bu başarısında yenilikçi örgüt kültürü yaklaşımının yeri büyüktür. Firma yenilikçi, vizyoner, yaratıcı uygulamaları örgüt kültürüne kurulduğu ilk günden bu yana adapte edebilmeyi kurucularının değerleriyle, insan kaynakları politikalarıyla, liderlik konusuna verdikleri önemle, katılımcı yönetim yaklaşımı gibi çeşitli uygulamaları aracılığıyla başarmış olup, bu başarı hem firmanın rakipleri açısından hem de başka sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere yol gösterici ve onlara ilham verici tavsiye niteliğinde hususlar barındırmaktadır.

Buna göre yenilikçi örgüt kültürü aracılığıyla uzun ömürlü bir işletme olma hedefini başarmaya yönelik olarak işletme yöneticilerinin gerçekleştirebileceği bazı öneriler geliştirilmiştir:

- Yeniliği ve yaratıcılığı değerlerine, misyon ile vizyon ifadelerine yerleştirerek devamlı vurgulamak,
- Tüm seviyelerde katılımcı yönetim uygulamalarına yer vermek,
- Başarıları ödüllendirirken suistimallere ise izin vermemek,
- Kaliteden ödün vermemek,
- Çalışanlarda örgütsel bağlılık yaratmaya yönelik çeşitli bağlar oluşturmak,
- Dinamizmi desteklemeye dönük uygulamalar geliştirmek,
- Araştırma geliştirmeye yatırım yapmak.

KISITLAR

Bu çalışmanın en önemli kısıtı asırlık işletmelerden sadece bir tanesinde gerçekleştirilmiş olmasıdır. İleriki çalışmalarda Türkiye’de ve Dünyada uzun ömürlü işletmelerden oluşturulan daha büyük bir örnekleme çalışılması durumunda daha geniş kapsamlı çıkarımlar yapılması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ariş Pırlanta (2023, 20 Haziran) *Misyon ve Vizyon Bildirgeleri* (www.arispirlanta.com/ku-rumsal/hakkimizda adresinden 23 Haziran 2023 Tarihinde alınmıştır.)
- Arslan, H. , Kuru, M.& Satıcı, A. (2005). İlköğretim ve ortaöğretim okullarındaki örgüt kültürünün karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 44 (44) , 449-472.

- Ayanoğlu Şişman, F.(2016). Kurumsallaşma işletme ile müşteri arasında bariyer mi? (mücevher sektöründe bir araştırma). *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 447-457.
- Aydın, H. İ. (2003). Örgüt kültürünün yönetim açısından önemi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 79-99.
- Berberoğlu, G. & Baraz, B. (1999). Tusaş Motor Sanayii AŞ'de örgüt kültürü araştırması. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (1) , 65-84.
- Cameron, K. S.& Quinn, R.S. (1992). Report on diagnosing and changing organizational culture. Massachusetts, Adison-Wesley, 242s.
- Çelikten, M. (2006). Kültür ve öğretmen metaforları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (21) , 269-283.
- Çubukçu, M. (2023). Asırlık işletmelerin uzun ömürlülüğüne dair bir araştırma. *International Journal of Management and Business Administration*, 7(13), 1-20.
- Dil, E. (2013). Strateji perspektifinden örgütsel uzun ömürlülüğün araştırılması: Asırlık firma çoklu örnek olayı. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Dil, E. (2016). Türkiye'de Uzun Ömürlü İşletmeler: Kim? Nerede? Ne Yapıyor? *Istanbul University Journal of the School of Business*, 45, 49-69.
- Doğan, B. (1997). Örgüt kültürü: kültürel öğeler ve oluşum süreçlerine ilişkin sorunlar. *Öneri Dergisi, Adnan Tezels Anısına Özel Sayı*, 39-45.
- Durğun, S. (2006). Örgüt kültürü ve örgütsel iletişim. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 112-132.
- Erdem, F. & İşbaşı, J. Ö. (2001). Eğitim kurumlarında örgüt kültürü ve öğrenci alt kültürünün algılamaları. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 1 (1) , 33-57.
- Erdem, R. (2007). Örgüt kültürü tipleri ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Elazığ il merkezindeki hastaneler üzerinde bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(2), 63-79.
- Erdem, R. , Adıgüzel, O. & Kaya, A. (2010). Akademik personelin kurumlarına ilişkin algıladıkları ve tercih ettikleri örgüt kültürü tipleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 36, 73-88.
- Ergün, E. (2007), Kurum kültürünü analiz etmede Quinn ve Cameron'un rekabetçi değerler analizi, 15. *Yönetim Ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı*, ss. 266-271.
- Fiş, A. M. & Wasti, S. A. (2009). Örgüt kültürü ve girişimcilik yönelimi ilişkisi. *METU Studies In Development (Muhan Soysal Special Issue)*, 35, 127-164.
- Güçlü, N. (2003). Örgüt Kültürü. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 147-159.
- Karacıoğlu, F. (2001). Örgüt kültürü ve örgüt iklimi ilişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1-2), 265-283.
- Köse, S., Tetik, S.& Ercan, C. (2001). Örgüt kültürünü oluşturan faktörler. *Yönetim ve Ekonomi*, 7(1), 219-242.
- Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir işletmeler için kurumsal sürdürülebilirlik ve içsel unsurları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14 (2) , 227-242.
- Moran, E. T. & Volkwein, F. (1992). The cultural approach to the formation of organizational climate. *Human Relations*, 45(1), 19-47.
- Nişancı, Z. N. (2012). Toplumsal kültür-örgüt kültürü ilişkisi ve yönetim üzerine yansımaları. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1279-1293.

- Önder, Ç. & Üsdiken, B. (2020). *Örgütsel Ekoloji: Örgüt Toplulukları ve Çevresel Ayıklama, (içinde Örgüt Kuramları)*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Reyhanoğlu, M. & Sirkıntıoğlu Yıldırım, Ş. (2016). Aile işletmelerinde aile değerlerinin örgüt kültürüne etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Economy Special Issue*, 574-596 .
- Schein, E. H. (1985). *Organizational culture and leadership. A dynamic view*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Sezgin, M. & Bulut, B. (2013). Örgüt kültürü ve halkla ilişkiler. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2) , 182-194.
- Şahin, A. (2010). Örgüt kültürü-yönetim ilişkisi ve yönetsel etkinlik. *Maliye Dergisi*, 159, 21-35.
- Şimşek, A. (2014). Örgüt kültürü: kuramsal bir bakış. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (1) , 27-35.
- Terzi, A. R. (2005). İlköğretim okullarında örgüt kültürü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 43 (43), 423-442.
- Yaman, E. & Ruçlar, K. (2014). Örgüt kültürünün yordayıcısı olarak üniversitelerde örgütsel sessizlik. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1, 36-50.

Bölüm 7

E-PERAKENDE ORTAMINDA GÖRSEL KARMAŞIKLIĞIN ÇEVİRİMİÇİ TÜKETİCİ DENEYİMİ ÜZERİNE ETKİSİ*

**Neşenur ALTINIĞNE¹
Elif KARAOSMANOĞLU²**

GİRİŞ

Perakende alanında yenilikçi teknolojilerin uygulanması son yirmi yılda pazarlama stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Perakende alanında hizmet veren pek çok firma, satışları artırmak, alışveriş deneyimini ve müşteri ilişkilerini geliştirmek amacıyla bu teknolojileri benimsemektedir (Bodhani, 2013). Firmalar tarafından kullanılan farklı teknoloji türleri (online platformlar, artırılmış gerçeklik, akıllı telefon uygulamaları) ve çok kanallı pazarlama stratejileri, fiziksel mağaza atmosferi ile elektronik mağaza atmosferi arasındaki sınırları giderek azaltmıştır (Krafft ve Mantrala, 2010; Shankar vd., 2011). Bu yenilikçi teknolojiler sayesinde, elektronik perakende (e-perakende) gerek tüketicilere gerekse perakendecilere çeşitli faydalar sunmakta ve büyük ilgi görmektedir (Eroglu vd., 2001). Özellikle internetin yaygınlaşması, tüketicilerin e-perakende ortamına verdikleri tepkileri anlamının önemini arttırmaktadır. Firmalar, elektronik mağazalara ve internet kanallarına zamanın etkin kullanımını, ulaşılabilirliği ve hızlı karşılaştırmalar yapılabilmesini sağlaması nedeniyle rağbet etmektedirler (Kalakota ve Whinston, 1997).

Geleneksel perakende mağazasının fiziksel ortamının tüketicilerin davranışlarını etkilemesine benzer şekilde, çevrimiçi alışveriş bağlamının bazı

* Bu çalışma Prof. Dr. Elif Karaosmanoğlu danışmanlığında 2018 yılında tamamlanan “An examination of factors affecting e-retailer revisit intention: An experimental study on individual-related and relational causes (E-perakende ortamında yeniden ziyaret etme niyetini etkileyen faktörlerin incelenmesi: Bireysel ve ilişkisel nedenler üzerine deneysel bir çalışma) başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır (Doktora, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, 2018).

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, nesenur.altinigne@bilgi.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9824-1763

² Prof. Dr. İstanbul Teknik Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Mühendisliği Bölümü
karaosman5@bilgi.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-2056-3885

güvenin, etkileşimin nispeten daha az olması nedeniyle duygularla, özellikle de savunmasızlık hisleriyle ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Bir e-perakende ortamı tasarımı savunmasızlık hissini azaltma kabiliyetine sahipse, tüketiciler bu ortamı diğerlerine tercih edebilmekte ve bu ortama güven duymaktadırlar. Bu savunmasızlık hissi görsel karmaşıklığın azaltılıp tüketicinin kontrol hissi artırılarak giderilebilmektedir.

Yeniden satın alma niyeti ise tüketici çevrimiçi deneyimi yazınında altı çizilen bir diğer değişkendir. Khalifa ve Liu (2007) araştırmalarında çevrimiçi alışveriş deneyimi, müşteri memnuniyeti ve çevrimiçi yeniden satın alma niyeti arasında bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Görsel karmaşıklığı daha az olan çevrimiçi alışveriş sitelerinin daha olumlu duygusal tepkiler yarattığı bilinmektedir (Baker vd.,1992). Ha ve Perks (2005), daha olumlu duygusal tepkilerin daha yüksek düzeyde çevrimiçi alışveriş memnuniyeti yarattığı ve bunun da bu e-perakende ortamına yönelik güveni artırdığı sonucuna varmıştır (Bart vd., 2005). Yazındaki çalışmaların bir sonucu olarak, görsel karmaşıklığın tüketicilerin duygusal ve bilişsel durumlarını etkileme potansiyeline sahip olabileceği çıkarımını yapmak mümkündür.

SONUÇ

Çevrimiçi alışveriş eğiliminin her geçen gün artması perakendecilerin, tüketicilerin çevrimiçi platformlardaki tercih ve davranışlarını anlayarak yeni ve verimli stratejiler geliştirmesi ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Mevcut çalışma bu kanalın daha etkin kullanılabilmesi için, onu oluşturan çevresel öğelerin, tüketiciler üzerindeki etkisinin anlaşılması için bir adımdır. Bir çevrimiçi alışveriş sitesini oluşturan görsel öğelerin karmaşıklığının, tüketicilerin duygusal ve bilişsel süreçleri üzerine etkisinin olduğu yazında farklı araştırmalarla ortaya koyulmuştur. Kontrol edilmesi bu denli kolay bir değişkenin etkilerini anlamak az maliyetlerle çok daha etkin ve verimli tasarımların yapılmasını sağlayabilecek ve görece yeni bu satış ve dağıtım kanalının başarılı bir şekilde kullanılmasına yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Agarwal, R., & Karahanna, E. (2000). Time flies when you're having fun: Cognitive absorption and beliefs about information technology usage. *MIS Quarterly*, 24(4) 665-694. Doi: 10.2307/3250951
- Alba, J., Lynch, J., Weitz, B., Janiszewski, C., Lutz, R., Sawyer, A., & Wood, S. (1997). Interactive home shopping: consumer, retailer, and manufacturer incentives to participate in electronic marketplaces. *Journal of Marketing*, 61(3), 38-53. Doi: 10.2307/1251788

- Attneave, F. (1954). Some informational aspects of visual perception. *Psychological Review*, 61(3), 183-193. Doi: 10.1037/h0054663
- Baker J. (1986). *The role of environment in marketing services: The consumer perspective*. In: Czpeil JA, Congram C, Shanaham J, editors. *The services marketing challenge: Integrated for competitive advantage*. Chicago (IL): AMA, 79-84.
- Gentile, C., Spiller, N., & Noci, G. (2007). How to sustain the customer experience: An overview of experience components that co-create value with the customer. *European Management Journal*, 25(5), 395-410. Doi: 10.1016/j.emj.2007.08.005
- Bellizzi, J. A., Crowley, A. E., & Hasty, R. W. (1983). The effects of color in store design. *Journal of Retailing*, 59(1), 21-45.
- Berlyne, E. (1960). *Conflict, arousal, and curiosity*. New York, NY, McGraw Hill.
- Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The impact of physical surroundings on customers and employees. *Journal of Marketing*, 56(2), 57-71. Doi: 10.2307/1252042
- Bodhani, A. (2013). *Getting a purchase on AR*. Engineering & Technology. <https://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=6513352>
- Bruner, G. C., & Kumar, A. (2000). Web commercials and advertising hierarchy-of-effects. *Journal of Advertising Research*, 40(1-2), 35-42. Doi: 10.2501/JAR-40-1-2-35-42
- Cox, D., & Cox, A. D. (2002). Beyond first impressions: The effects of repeated exposure on consumer liking of visually complex and simple product designs. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 30(2), 119-130. Doi: <https://doi.org/10.1177/03079459994371>
- Dailey, L. (2004). Navigational web atmospherics: Explaining the influence of restrictive navigation cues. *Journal of Business Research*, 57(7), 795-803. Doi: 10.1016/S01482963(02)00364-8
- Deng, L., & Poole, M. S. (2010). Affect in web interfaces: A study of the impacts of web page visual complexity and order. *MIS Quarterly*, 711-730. Doi: 10.2307/25750702
- Diamantopoulos, A., & Winklhofer, H. M. (2001). Index construction with formative indicators: An alternative to scale development. *Journal of Marketing Research*, 38(2), 269-277. Doi: 10.1509/jmkr.38.2.269.18845
- Donderi, D. C. (2006). Visual complexity: A review. *Psychological Bulletin*, 132(1), 73-97. Doi: 10.1037/0033-2909.132.1.73
- Donderi, D. C., & McFadden, S. (2005). Compressed file length predicts search time and errors on visual displays. *Displays*, 26(2), 71-78. Doi: 10.1016/j.displa.2005.02.002
- EDIT (2023). *Türkiye e-ticaret ekosistemi raporu*. <https://www.dunya.com/ekonomi/e-ticaret-hacmi-800-milyar-liraya-ulasti-haberi>
- Eroglu, S. A., Machleit, K. A., & Davis, L. M. (2001). Atmospheric qualities of online retailing: A conceptual model and implications. *Journal of Business Research*, 54(2), 177-184. Doi: 10.1016/S0148-2963(99)00087-9
- Eroglu, S. A., Machleit, K. A., & Davis, L. M. (2003). Empirical testing of a model of online store atmospherics and shopper responses. *Psychology & Marketing*, 20(2), 139-150. Doi: 10.1002/mar.10064
- Ganesh, J., Reynolds, K. E., Luckett, M., & Pomirleanu, N. (2010). Online shopper motivations, and e-store attributes: An examination of online patronage behavior and shopper typologies. *Journal of Retailing*, 86(1), 106-115. Doi: 10.1016/j.jretai.2010.01.003
- Geissler, G., Zinkhan, G., & Watson, R. T. (2001). Web home page complexity and communication effectiveness. *Journal of the Association for Information Systems*, 2(1), 1-48. Doi: 10.17705/1jais.00014

- Gentile, C., Spiller, N., & Noci, G. (2007). How to sustain the customer experience: An overview of experience components that co-create value with the customer. *European Management Journal*, 25(5), 395-410. Doi: 10.1016/j.emj.2007.08.005
- Germontprez, M., & Zigurs, I. (2008). *Causal factors for web site complexity*. Working Papers on Information Systems. <https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/32108003/030205-lib-re.pdf?1391435620=&response-content>
- Golden, L. G. and Zimmerman, D. A. (1986). *Effective retailing*. Boston: Houghton Mifflin.
- Grewal, D., Levy, M., & Kumar, V. (2009). Customer experience management in retailing: An organizing framework. *Journal of Retailing*, 85(1), 1-14. Doi: 10.1016/j.jretai.2009.01.001
- Guo, Y. M., & Hall, D. (2009). Website complexity: Objective versus subjective measures. *MWAIS 2009 Proceedings*, 28-37. <http://aisel.aisnet.org/mwais2009/28>
- Ha, H. Y., & Perks, H. (2005). Effects of consumer perceptions of brand experience on the web: Brand familiarity, satisfaction and brand trust. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, 4(6), 438-452. Doi: 10.1002/cb.29
- Hoffman, D. L., & Novak, T. P. (1996). Marketing in hypermedia computer-mediated environments: Conceptual foundations. *Journal of Marketing*, 60(3), 50-68. Doi:10.2307/1251841
- Hootsuite, W. A. S. (2023). *Digital 2023: Global Overview Report*. DataReportal-Global Digital Insights. <https://wearesocial.com/wp-content/uploads/2023/03/Digital-2023-Global-Overview-Report.pdf>
- Huhmann, B. A. (2003). Visual complexity in banner ads: The role of color, photography, and animation. *Visual Communication Quarterly*, 10(3), 10-17. Doi: 10.1080/15551390309363510
- Kalakota, R., & Whinston, A. B. (1997). *Electronic commerce: A manager's guide*. Austin, Addison-Wesley Professional.
- Kaltcheva, V. D., & Weitz, B. A. (2006). When should a retailer create an exciting store environment?. *Journal of Marketing*, 70(1), 107-118. Doi: 10.1509/jmkg.70.1.107.qxd
- Krafft, M., & Mantrala, M. K. (2006). *Retailing in the 21st century: Current and future trends*. Berlin, Springer.
- Koufaris, M., Kambil, A., & LaBarbera, P. A. (2001). Consumer behavior in web-based commerce: An empirical study. *International Journal of Electronic Commerce*, 6(2), 115-138. Doi: 10.1080/10864415.2001.11044233
- Lavie, T., & Tractinsky, N. (2004). Assessing dimensions of perceived visual aesthetics of websites. *International Journal of Human-Computer Studies*, 60(3), 269-298. Doi: 10.1016/j.ijhcs.2003.09.002
- Mai, R., Hoffmann, S., Schwarz, U., Niemand, T., & Seidel, J. (2014). The shifting range of optimal web site complexity. *Journal of Interactive Marketing*, 28(2), 101-116. Doi: 10.1016/j.intmar.2013.10.0
- McKinney, L. N. (2004). Creating a satisfying internet shopping experience via atmospheric variables. *International Journal of Consumer Studies*, 28(3), 268-283. Doi: 10.1111/j.1470-6431.2004.00368.x
- Orth, U. R., & Crouch, R. C. (2014). Is beauty in the aisles of the retailer? Package processing in visually complex contexts. *Journal of Retailing*, 90(4), 524-537. Doi: 10.1016/j.jretai.2014.05.004

- Orth, U. R., & Wirtz, J. (2014). Consumer processing of interior service environments: The interplay among visual complexity, processing fluency, and attractiveness. *Journal of Service Research*, 17(3), 296-309. Doi: 10.1177/1094670514529606
- Palmer, S. E. (1999). *Vision science: Photons to phenomenology*. Cambridge, MA: A Bradford Book / MIT Press.
- Peracchio, L. A., & Meyers-Levy, J. (2005). Using stylistic properties of ad pictures to communicate with consumers. *Journal of Consumer Research*, 32(1), 29-40. Doi: 10.1086/429599
- Pieters, R., Wedel, M., & Batra, R. (2010). The stopping power of advertising: Measures and effects of visual complexity. *Journal of Marketing*, 74(5), 48-60. Doi: 10.1509/jmkg.74.5.48
- Schenkman, B. N., & Jönsson, F. U. (2000). Aesthetics and preferences of web pages. *Behaviour & Information Technology*, 19(5), 367-377. Doi: 10.1080/0144929007500000 63
- Shankar, V., Inman, J. J., Mantrala, M., Kelley, E., & Rizley, R. (2011). Innovations in shopper marketing: Current insights and future research issues. *Journal of Retailing*, 87(1), 29-42. Doi: 10.1016/j.jretai.2011.04.007
- Spangenberg, E. R., Crowley, A. E., & Henderson, P. W. (1996). Improving the store environment: do olfactory cues affect evaluations and behaviors?. *Journal of Marketing*, 60(2), 67-80. Doi: 10.2307/1251931
- Stevenson, J. S., Bruner, G. C., & Kumar, A. (2000). Webpage background and viewer attitudes. *Journal of Advertising Research*, 40(1-2), 29-34. Doi: 10.2501/JAR-40-1-2-29-34
- Wang, Y. J., Minor, M. S., & Wei, J. (2011). Aesthetics and the online shopping environment: Understanding consumer responses. *Journal of Retailing*, 87(1), 46-58. Doi: 10.1016/j.jretai.2010.09.002

Bölüm 8

İŞ BECERİKLİLİĞİNİN İŞE BAĞLANMAYA ETKİSİ: SEKTÖR FARKLILIĞININ DÜZENLEYİCİ ROLÜ VAR MIDIR?*

Merve DEMİRCİ¹
Gökhan KERSE²

GİRİŞ

Giderek değişmekte olan çevre koşullarına ve gelişen teknolojiye ayak uydurmayı amaçlayan örgütlerin yaşamları devam ettirebilmeleri en önemli kaynaklardan birisi olan çalışanlara bağlıdır. Çalışanların yetenek ve becerilerinin beraberinde işlerine ve örgütlerine bağlılıkları, görevlerini yerine getirmeleri ve hatta bu görevlerin ötesine geçip örgüte yarar sağlayan davranışları sergilemeleri oldukça önem arz etmektedir. Örgüte yarar sağlayan bu davranışlardan birisi de iş becerikliliğidir. İş becerikliliği, çalışanların proaktif davranışlar sergilemeleri sonucunda işlerini kendilerine göre yeniden düzenlemeleri olarak tanımlanabilir. Bu sebeple çalışanların yürüttüğü işlerde değişiklik yoluna gitmeleri onların daha iyi performans gösterdikleri bir durumun ortaya çıkmasını sağlar (Küsbeci, 2021, s. 95). Bir diğer ifadeyle çalışanın işte kişisel ilgi ve tercihlerine göre yaptıkları beceriklilik davranışına ilişkin bu değişiklikler birçok olumlu çıktıyı beraberinde getirmektedir. Bu çalışmanın da ele aldığı bu olumlu çıktılardan birisi de işe bağlanmadır.

İşe bağlanma, çalışanların yaptıkları işlere ve üstlendikleri görevlere odaklanmaları ve tamamlamak için çabalamalarıdır. İşe bağlanmanın bulunduğu bir durumda çalışanlar işlerini istekli ve gayretli yaparlar ve kendilerini kaptırırlar (Canbek & İpek, 2021, s. 3420). Bu bağlılık özellikle günümüz iş dünyasında örgütler için istenilen ve beklenen bir durumdur. Zira günümüzde iş dünyasında yaşanan yoğun çalışma şartları ve rekabet üstünlüğü elde etme çabaları

* Bu çalışma ikinci yazar danışmanlığında ilk yazarın 2023 yılında Türkiye’de yaptığı yüksek lisans tez çalışmasından elde edilmiştir.

¹ Bilim Uzmanı, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, mervee_dmrci@hotmail.com, ORCID iD: 0009-0008-3416-1933

² Doç. Dr., Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü gokhankerse@hotmail.com, ORCID iD: 0000-0002-1565-9110

KAYNAKÇA

- Akçakanat, T., Uzunbacak, H. H., & Acar, O. K. (2019). İnsan kaynakları yöneticilerinin iş becerikliliklerinin işe adanmışlıkları üzerine etkisi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 395-419.
- Bakker, A. B., Emmerik, H. V., & Euwema, M. C. (2006). Crossover of burnout and engagement in work teams. *Work and Occupations*, 33(4), 464-489.
- Bakker, A. B., Tims, M., & Derks, D. (2012). Proactive personality and job performance: The role of job crafting and work engagement. *Human Relations*, 65(10), 1359-1378.
- Buluç, B., & Ersoy, Kart, M. (2020). Araştırma görevlilerinde iş becerikliliği ve işle bütünleşme arasındaki ilişki. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(2), 591-620.
- Canbek, M., & İpek, M. A. (2021). Psikolojik güçlendirmenin yenilikçi iş davranışı üzerindeki etkisinde işle bütünleşmenin aracı etkisi: öğretmenler üzerinde ampirik bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(4), 3417-3427.
- Çevik, Tekin, İ. (2021). İş becerikliliğine kişi-örgüt uyumunun etkisi: Konya organize sanayi bölgesi örneği. *Pearson Journal of Social Sciences & Humanities*, 6(11), 403-414.
- Etlik, H., A., Yıldız, K., & Yıldız, Y. (2019). Spor yöneticilerinin iş becerikliliği ve örgütsel özdeşleşme düzeylerinin incelenmesi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13 (2), 128-136.
- Eyiusta, C.M. (2015). İşgörenlerin güçlendirme algılarının sorumluluk üstlenme davranışları üzerindeki etkisi: İşe adanmışlık ve iş tatmini değişkenlerinin aracılık rolü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43, 68-78.
- Göksal, N. (2020). *İşletmelerde sosyal medya kullanımının işe adanmışlık, çalışan sadakati ve bireysel performansa etkisi* (Tez No. 642680) [Doktora tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Güzel, Ş. (2020). *Sağlık çalışanlarının iş becerikliliği ile çalışmaya tutkunluk ilişkisinde örgütsel erdemliliğin, öz yeterliliğin ve duygusal zekânın aracılık rolü* (Tez No. 620259) [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Hayes, A. F. (2013). Introduction to mediation moderation and conditional process analysis: A regression-based approach. *New York NY: The Guilford Press. J. Educ. Meas.*, 51(3), 335-337.
- İlhan, Ü.D., Kümbül Güler, B., & Aksaraylı, M. (2020). Sanayi sektöründe çalışan Y kuşağı üretim işçilerinde çalışma değerleri ile örgüte duygusal bağlılık arasındaki ilişkide işe bağlanmanın düzenleyici rolü. *Journal of Economy Culture and Society*, 62, 65-89.
- İnce, A.R., & Topcu, M. K. (2017). Girişimcilik yöneliminin işe bağlanma üzerindeki etkisinde algılanan örgütsel desteğin rolü. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 27(2), 1-27.
- Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of Management Journal*, 33(4), 692-724.
- Kanbur, E., & Yılmaz, Y. (2022). İş becerikliliğinin akış deneyimi üzerindeki etkisi: AFAD Karadeniz Bölgesi örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 5(2), 623-639.
- Keçeci, M., Tetik, Küçükkelçi, D., & Vural, Allaham, M. (2022). Çalışmaya tutkunluk, iş tatmini ve çalışan sesliliği ilişkisi üzerine ampirik bir araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 74, 75-96.
- Kerse, G. (2017). İş becerikliliği (job crafting) ölçeğini Türkçe'ye uyarlama ve duygusal tükenme ile ilişkisini belirleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9(4), 283-304.
- Kerse, G. (2017b). *İşe Bağlanma ve politik davranış algısını etkileyen örgütsel faktörler* (Tez No. 459866) [Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.

- Korkmaz, F. (2018). *Babacan (paternalist) liderlik davranışının örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisinde çalışanların işe tutkunluk düzeylerinin aracılık rolü: kamu ve özel sektör karşılaştırmalı bir analiz* (Tez No. 557541) [Doktora tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Korkmaz, C., & Bektaş, Ç. (2022). Liderlik tarzları ile çalışmaya tutkunluk arasındaki ilişki üzerine bir literatür incelemesi. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 8(65), 2265- 2273.
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş., & Çokluk, Bökeoğlu, Ö. (2006). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara Pegem Yayınları
- Küsbeci, P. (2021). İş becerikliliği. İlknur Çevik Tekin (Ed.), *Güncel ve teknolojik gelişmeler ışığında insan kaynakları yönetimi*, içinde (s. 95-111). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Nazarı, A. R. (2020). *İş becerikliliği ve tatmini arasındaki ilişki* (Tez No. 630759) [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Özdemir, M., & Doğan, A. (2021). Bireylerin çalışma düşüncesine göre işe tutkunluk düzeyindeki farklılığın incelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 2203-2222.
- Rudolph, C. W., Katz, I. M., Lavigne, K. N., & Zacher, H. (2017). *Job crafting: A meta-analysis of relationships with individual differences, job characteristics, and work outcomes*. *Journal of Vocational Behavior*, 102, 112-138.
- Schaufeli, W.B., Bakker, A.B., & Salanova, M. (2006). The measurement of work engagement with a short questionnaire: A cross-national study. *Educational and Psychological Measurement*, 66(4), 701-716.
- Slemp, G. R., & Vella-Brodrick, D. A. (2013). The job crafting questionnaire: A new scale to measure the extent to which employees engage in job crafting. *International Journal of Wellbeing*, 3(2), 126- 146.
- Soyalın, M. (2019). Örgütsel davranış düzleminde güncel yaklaşımlar. Canan Nur Karabey, & Gökhan Kerse (Eds.), *İşe bağlanma* içinde (ss. 303-314). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics*. (6th ed.), Boston: Pearson Publication.
- Ünal, Z. M. (2013). *Birey-örgüt uyumunun çalışan tutkunluğuna katkısı* (Tez No. 337389) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Yaşlıoğlu, M. M. (2017). Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel Sayı), 74-85.

Bölüm 9

KURUMSAL RAPORLAMA ARACI OLARAK ESG RAPORLAMASI VE ÇİFTE ÖNEMLİLİK

Murat ESMERAY¹

GİRİŞ

İşletmeler düzenlemiş oldukları raporlar aracılığı ile paydaşlarına karşı kendilerini ifade edebilirler. Kurumsal değişim, işletmeleri finansal raporlamanın yanında, raporlamanın bir başka kolu olan finansal olmayan raporlama düzenlemeye yönlendirmiştir. Bu değişimde paydaşların şeffaflık beklentisi kadar, değere yatırım yapan paydaş profilinin de etkisi büyüktür.

Değişen paydaş profili işletmelere de kültürel bir dönüşümü zorunlu kılmaktadır. Bu dönüşümde işletmelerin finansal verilerinin iyi olması paydaşlar için yeterli olmamaktadır. Paydaşların beklentisi artık, daha bütünsel bir bakış açısı ile değer yaratan, geleceğe odaklı, topluma katkı sağlayan işletmeler olmuştur.

Paydaşlar için işletmelerin çevresel, sosyal ve yönetim (ÇSY) bilgilerinin raporlanması, kurumsal hesap verebilirliğinin şeffaflığı işletmelere güven duyulmasına neden olur. Bu durum finansal performansı güçlendirmenin bir yoludur. Bu çalışmada ÇSY raporlaması ve çifte önemlilik konusuna değinilecektir.

PAYDAŞ BEKLENTİSİ OLARAK DEĞER YARATMA

Paydaşlar, bir şirketin herhangi bir faaliyetini etkileyebilecek veya bunlardan etkilenebilecek gruplar veya bireyler olarak tanımlanabilir (Weber, 2014:304). Birçok kamu ve özel şirket, iç ve dış paydaşlarla diyalogu geliştirmek için katılım süreçlerini etkinleştirmeye başlamıştır (Imperiale, vd.,2023:1).

Hesap verebilirlik, ödül veya yaptırım gücüne sahip bir kitleye karşı sorumlu olmaktır ve aynı zamanda toplumu oluşturan bireylerin davranışlarını kontrol edebilecekleri bir mekanizmadır (Beu & Buckley, 2001:65). İşletmeler de raporlama yapmak suretiyle hesap verebilme sorumluluklarını yerine getirirler. Şeffaflık ise hesap verebilirlik ile bağlantılıdır. Raporlama işte bu beklentilerin

¹ Dr. Öğr. Üyesi; Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, mesmeray@erciyes.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8507-9165

Hesap verebilirlik işletmeler için sadece finansal durumun iyi olması yanında, değer yaratma ile ilgilidir. İşletmeler finansal performanslarının yanında sosyal ve çevresel olarak da değer yaratacak bir motivasyonun içerisinde olmalıdırlar. Zaten paydaşların beklentileri de bu doğrultudadır. Bu beklentiler doğrultusunda hazırlanan finansal olmayan raporlar, farklı paydaşlar arasında farklı değer yaratma beklentileri ile çok çeşitli olmasına neden olmuştur.

Bir işletme çevresel, sosyal ve yönetsel (ESG) konularının hangilerinin rapor edileceğine önemlilik bakış açısıyla karar verir. Ancak bu önemliliğin iki yönden ele alınması gerektiği bakış açısı ile çifte önemlilik kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram, sürdürülebilirlik raporlarında eşzamanlı olarak; finansal önemlilik ve etki önemliliğinin yer alması gerektiği esasına dayanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abhayawansa, S., & Adams, C. (2022). Towards a conceptual framework for non-financial reporting inclusive of pandemic and climate risk reporting. *Meditari Accountancy Research*, 30(3), 710-738.
- Appelbaum, D., Duan, H. K., Hu, H., & Sun, T. (2023). The Double Materiality Audit: Assurance of ESG Disclosure. *Available at SSRN 4367032*.
- Aras, G., & Sarioğlu, G. U. (2015). Kurumsal raporlamada yeni dönem: Entegre raporlama. *TÜSİAD Yayını*, 21, 85.
- Arsoy, A. P., Tuba, Bora, & Karabıyık, L. (2014). Effect of non financial information on financial performance: evidence from Turkey. *International Review of Economics and Management*, 2(1), 1-18.
- Baumüller, J., & Sopp, K. (2022). Double materiality and the shift from non-financial to European sustainability reporting: Review, outlook and implications. *Journal of Applied Accounting Research*, 23(1), 8-28.
- Beu, D., & Buckley, M. R. (2001). The hypothesized relationship between accountability and ethical behavior. *Journal of Business Ethics*, 34, 57-73.
- Bhattacharya, C. B., & Zaman, M. (2023). The What, Why and How of ESG Dashboards. *NIM Marketing Intelligence Review*, 15(1), 32-39.
- Burke, J. J., & Clark, C. E. (2016). The business case for integrated reporting: Insights from leading practitioners, regulators, and academics. *Business Horizons*, 59(3), 273-283.
- Carroll, Pawlicki ve Schneider (2013), <https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Materiality.pdf>
- Cavlak, H., & Cebeci, Y. (2018). Kurumsal raporların incelenmesi ve karşılaştırılması. *Journal of Research in Business*, 3(1), 53-76.
- Clark, G.L.; Viehs, M. The Implications of Corporate Social Responsibility for Investors: An Overview and Evaluation of the Existing CSR Literature. *SSRN Electron. J.* **2014**
- Cicchello, A. F., Marrazza, F., & Perdichizzi, S. (2023). Non-financial disclosure regulation and environmental, social, and governance (ESG) performance: The case of EU and US firms. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 30(3), 1121-1128.

- Chiu, I. H. (2022). The EU sustainable finance agenda: developing governance for double materiality in sustainability metrics. *European Business Organization Law Review*, 23(1), 87-123.
- Cruz, C. A., & Matos, F. (2023). ESG maturity: A software framework for the challenges of ESG data in investment. *Sustainability*, 15(3), 2610.
- Clément, A., Robinot, É., & Trespeuch, L. (2022). Improving ESG scores with sustainability concepts. *Sustainability*, 14(20), 13154.
- Darnall, N., Ji, H., Iwata, K., & Arimura, T. H. (2022). Do ESG reporting guidelines and verifications enhance firms' information disclosure?. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 29(5), 1214-1230.
- De Cristofaro, T., & Gulluscio, C. (2023). In Search of Double Materiality in Non-Financial Reports: First Empirical Evidence. *Sustainability*, 15(2), 924.
- Delgado-Ceballos, J., Ortiz-De-Mandojana, N., Antolín-López, R., & Montiel, I. (2023). Connecting the Sustainable Development Goals to firm-level sustainability and ESG factors: The need for double materiality. *BRQ Business Research Quarterly*, 26(1), 2-10.
- Doğan, M., Kevser, M., & Altınay, A. T. 2022. ESG Skorları ile Firma Performansı Arasındaki İlişki: BRICS Ülkelerinden Kanıtlar. 25. Finans Sempozyumu Bildiri Kitabı. 396-408.
- EFRAG . 2022. ESRG 1 Double materiality conceptual guidelines for standard-setting Working paper, January 2022 <https://www.efrag.org/Assets/Download?assetUrl=/sites/webpublishing/SiteAssets/Appendix%202.6%20-%20WP%20on%20draft%20ESRG%201.pdf&AspxAutoDetectCookieSupport=1>
- Elmacı, O., 2022. Gezegensel Sınırlar Eşiğinde İşletme Raporlarında Vizyon Arayışları: Entegre Raporlama da Konsensüs ve Akreditasyon.” 8th International EMI Entrepreneurship & Social Sciences Congress, 17-19 November 2022, AksarayTürkiye PROCEEDINGS E-BOOK: 755.
- EFR, 2020, TSKB Entegre Faaliyet Raporu, <https://www.kap.org.tr/tr/ek-indir/4028328d86d233bf018717bb557d41be>
- Esmeray A., “Küresel Risk Ortamında Değişen Raporlama Anlayışı: Finansal Olmayan Raporlama,” *Muhasebe, Finans Ve Denetim Alanlarında Yenilikçi Yaklaşımlar 2*, İstanbul: Efe Yayınevi, 2022, pp.9-32.
- Frecautan, I., & Nita, A. (2022). Who Is Going To Win: The Eu Esg Regulation Or The Rest Of The World?—A Critical Review. *Annals of Faculty of Economics*, 2(2), 109-120.
- Gibassier, D. (2019). *Materiality assessment: contribution to single or double materiality debate*. Working paper, Audencia Business School, Nantes, France, available at: www.anc.gouv.fr/files/live/sites/anc/files/contributed/ANC/3.%20Recherche/D_Etats%20generaux/2020/Policy%20papers/TR4_VE-paper-Delphine-Gibassier.pdf.
- Garst, J., Maas, K., & Suijs, J. (2022). Materiality assessment is an art, not a science: Selecting ESG topics for sustainability reports. *California Management Review*, 65(1), 64-90.
- Dye, J., McKinnon, M., & Van der Byl, C. (2021). Green gaps: Firm ESG disclosure and financial institutions' reporting Requirements. *Journal of Sustainability Research*, 3(1).
- IFAC, 2020. https://www.ifac.org/_flysystem/azure-private/publications/files/Understanding-Value-Creation_TR_SECURE.pdf
- Imperiale, F., Pizzi, S., & Lippolis, S. (2023). Sustainability reporting and ESG performance in the utilities sector. *Utilities Policy*, 80, 1-8.

- Kulalı, G. (2022). Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim (ESG) Performansının Piyasa Değeri Üzerindeki Etkisi: Firma Büyüklüğünün Rolü. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(3), 787-809.
- Nursimloo, S., Ramdhony, D., & Mooneeapen, O. (2020). Influence of board characteristics on TBL reporting. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 20(5), 765-780.
- Pérez, A. (2015). Corporate reputation and CSR reporting to stakeholders: Gaps in the literature and future lines of research. *Corporate communications: An international journal*, 20(1), 11-29.
- PRI, 2018, "Yatırımcıların Şirketlerin ÇSY(ESG) Raporlamasına İlişkin Gündemi, Şirketlerin ÇSY Raporlaması Hakkında Küresel Yatırımcı Örgütleri tarafından Hazırlanan bir Tartışma Metni, Principles for Responsible Investment (PRI) Programı. Erişim Tarihi: Eylül, 2023. Erişim Linki: [https://www.tuyid.org/files/makaleler/Yatirimcilarin-Sirketlerin-CSY-\(ESG\)-Raporlamasına-İliskin-Gundemi.pdf](https://www.tuyid.org/files/makaleler/Yatirimcilarin-Sirketlerin-CSY-(ESG)-Raporlamasına-İliskin-Gundemi.pdf)
- Ruiz-Lozano, Mercedes- Tirado-Valencia, Pilar (2016), "Do Industrial Companies Respond To The Guiding Principles Of The Integrated Reporting Framework? A Preliminary Study On The First Companies Joined To The Initiative" *Revista de Contabilidad – Spanish Accounting Review*, Vol:19, Issue:2, pp.252–260.
- Savio, R., D'Andrassi, E., & Ventimiglia, F. (2023). A Systematic Literature Review on ESG during the COVID-19 Pandemic. *Sustainability*, 15(3), 2020.
- Şeker, Y., & Şengür, E. (2022). Çevresel, Sosyal Ve Kurumsal Yönetim (Esg) Performansı: Uluslararası Bir Araştırma. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 15(2), 349-387.
- Şişman, M. E., & Çankaya, S. (2021). Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetişim (ESG) Verilerinin Firmaların Finansal Performansına Etkisi: Hava Yolu Sektörü Üzerine Bir Çalışma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 73-91.
- Yükçü, S., & Kaplanoğlu, E. (2016). Sürdürülebilir Kalkınmada Finansal Olmayan Raporlamanın Önemi. *World of Accounting Science*, 18.
- Täger, M. (2021). 'Double materiality': what is it and why does it matter. *2021 Commentary on*, 21.
- Topkaraoğlu, N. M. (2021). Sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı halk kütüphanelerinin faaliyetlerinin değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(1), 99-115.
- Turzo, T., Marzi, G., Favino, C., & Terzani, S. (2022). Non-financial reporting research and practice: Lessons from the last decade. *Journal of Cleaner Production*, 345, 131154.
- Turner, L., & Weirich, T. R. (2023). Expanding the Concept of Materiality to Environmental, Social, and Governance: Audit Issues and Implications. *Current Issues in Auditing*, 17(1), A50-A58.
- Weber, O. (2014). Environmental, social and governance reporting in China. *Business Strategy and the Environment*, 23(5), 303-317.
- Zumente, I., & Bistrova, J. (2021). ESG importance for long-term shareholder value creation: Literature vs. practice. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 7(2), 127.

İnternet Kaynakları

<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/be/Documents/audit/DT-BE-reporting-of-non-financial-info.pdf>

<https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/03/IR-Background-Paper-Materiality.pdf>
<https://www.swirepacific.com/sdreport/2021/about-our-report/assessing-materiality/>
<https://ec.europa.eu/newsroom/fisma/items/754701/en>
<https://satinalmadergisi.com/kurumsal-surdurulebilirlik-raporlamasi-cifte-onemli-lik-double-materiality-nedir-neden-onemlidir/>
<https://www2.deloitte.com/cn/en/pages/hot-topics/topics/climate-and-sustainability/dcca/thought-leadership/the-challenge-of-double-materiality.html>
https://pureadmin.qub.ac.uk/ws/portalfiles/portal/250711076/GRI_The_double_materiality_concept.pdf

Bölüm 10

YENİ BİR C-SEVİYE YÖNETSEL POZİSYON: ÇALIŞAN REFAHINDAN SORUMLU EN ÜST DÜZEY YÖNETİCİ (CHIEF WELLNESS OFFICER-CWO)

**Gülşah GENÇER ÇELİK¹
Erkan TAŞKIRAN²**

GİRİŞ

İş yaşamını, beklenmedik ve büyük bir etki alanı oluşturarak adeta oyunun kurallarını baştan sona değiştiren Covid-19 salgını öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmak, birçok araştırmacı ve bilim insanı tarafından kabul gören bir değerlendirme olarak düşünülmektedir. Salgın öncesi iş yaşamında daha stabil ve öngörülebilir koşullar içinde rekabet edebilmek mümkünken, salgın sonrası değişen oyun kuralları rekabet koşullarını ve mücadele alanlarını sınırların ötesinde değiştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Emerick (2022)'e göre Covid-19 öncesi dönemde, örgütlerin düzenli olarak acımasız ve yüksek baskı içeren ortamları desteklemekte ve ödüllendirmekteydi. Ayrıca bu örgütler performans ölçütlerini ve finansal sonuçları karşılamaya yönelik bazı stratejiler geliştirmekteydi. Günümüzde COVID-19 sonrası dönemde ise, büyük, orta ve küçük ölçekli örgütler çalışma şekillerini yeniden değerlendirmek ve operasyonlarını, politikalarını ve kültürlerini iş operasyonlarına daha insan merkezli bir yaklaşımı teşvik edecek şekilde ayarlamak zorunda kalmaktadır.

Çalışanlar, günümüze kadar hiç bu kadar çok çalışmak zorunda kalmamıştı. 2020'nin ikinci çeyreğinde üretkenlik yüzde 10,1 artarak 1971'den bu yana en büyük artışı göstermiş ve bu artış Covid-19 kısıtlamalarıyla uyumlu olarak çalışanların ofislerden evlerine geçmesinden kaynaklanmıştır. Bu dönem şüphesiz iş verimliliğini artırmış olsa da, diğer taraftan zihinsel refah zarar görmekte ve çalışanların yüzde 94'ü son 12 ay içinde stres yaşadığını ortaya koymaktadır. Oracle'ın 2020 yılının iş yaşamında şimdiye kadarki en stresli yıl olduğuna

¹ Dr. Öğr. Üy. İstanbul Beykent Üniversitesi, İstanbul Beykent Üniversitesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü gulsahg@beykent.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8610-3673

² Doç. Dr., Düzce Üniversitesi, Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği Bölümü, erkantaskiran@duzce.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9696-9358

getirmelerini ve tüm bunları yaparken çalışanların daha iyi hissetmeleri için uğraş vermeleri gerekliliğe ile yapılandırılmışlardır (Ramdas, Sadun & Bloom, 2022).

Yöneticilerin çalışanları ile aralarındaki ilişkileri inşa ederken uzun mesafeli maraton bakış açısında yaklaşmaları gerekmektedir. Kısa süreli adeta 100 metre yarışı kıvamında ilişkiler hızlı başlayıp bir süre sonra anlamını kaybedebilirken, uzun süreli adeta 42 kilometre uzunluğundaki maraton yarışını içeren ilişkiler ise verim ve performansı uzun döneme yayabilmekte ve çıktılarının etkileri giderek artan bir nitelik taşımaktadır. Bu noktada dikkat çeken nokta çalışanların kendilerini değerli hissettikleri örgütlerde çalışma isteğinin varlığıdır. Kendini değerli hisseden çalışanların örgütlerine katmak istedikleri değer yönünde gayret gösterme isteklerini de giderek artacaktır (Kara, 2023). Tüm bu etkileşimin anahtarı ise çalışan refahından sorumlu üst düzey yönetici gibi bir yönetsel pozisyonun varlığı ile anlam bulabilir. Örgütler bu gelişimin farkında olduğu için artık çok daha fazla düzeyde çalışan refahını görev edinen yönetici istihdam etme istekliliğindedir.

Zamanın getirdiği farklı koşullar iş yaşamını ve çalışan ilişkilerini de şekillendirmektedir. Örneğin “sessiz istifa” ve “büyük istifa” gibi trendler çalışanların iş yaşamının getirdiği zorluklara artık daha fazla tahammül edemediği ve kendi mücadele alanını yarattığı şeklinde yorumlanabilir. Çalışanların yaptıkları işlere yabancılaşmadan işleri üzerinde daha fazla kontrol sahibi olmak istemeleri, yöneticilerinden daha iyi davranış kalıpları beklmeleri ve esneklik çerçevesinde hareket edebilme alanları kazanma talepleri günümüz yöneticilerinin üzerinde durması gereken hususları içermektedir. Dolayısıyla örgütlerin verimlilik ve üst düzey performans kazanmaları için çalışanlarına değer vermeleri ve onların refahını sağlamak için daha dengeli ve cesur uygulamalar üzerinde düşünerek çözüm yolları bulmaları gerekmektedir (Dukach, 2022). Bu ihtiyaca karşılık bir cevap niteliğinde yönetsel pozisyonlarında C-Seviye bir yönetici olarak çalışan refahından sorumlu en üst düzey yönetici pozisyonu yaratma ve istihdam etme artık kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

- Amico, L. & Bernstein, A. (2022). Yönetim pratiklerini geliştirmek: Geçmiş ve şimdi. *Harvard Business Review Türkiye Dergisi*, Aralık.
- Barton, C. B., Bitton, E. & Jordan, L. C. (2022). *Is it time to look for a chief wellness officer?* (16.09.2023 tarihinde <https://www.spencerstuart.com/research-and-insight/is-it-time-to-start-looking-for-a-chief-wellness-officer> adresinden ulaşılmıştır).
- Berg, S. (2020). *What is a chief wellness officer?* (14.09.2023 tarihinde <https://www.ama-assn.org/practice-management/physician-health/what-chief-wellness-officer> adresinden ulaşılmıştır).

- Brower, J.K., Brazeau, M.C., Kiely, C.S., Lawrence, C.E., Farley, H., Berliner, I.J., Bird, B.S., Ripp, J. & Shanafelt, T. (2021). The evolving role of the chief wellness officer in the management of crises by health care systems: Lessons from the Covid-19 pandemic”, *New England Journal of Medicine*, 2(5), 1-21.
- Butcher, L. (2019). *Meet the wellness officers – What they’re doing about burnout. Neurology Today*. (05.09.2023 tarihinde https://journals.lww.com/neurotodayonline/fulltext/2019/12050/meet_the_wellness_officers_what_they_re_doing.11 adresinden ulaşılmıştır).
- Cappelucci, K., Zindel, M., Knight, H. C., Busis, N., & Alexander, C. (2019). *Clinician wellbeing at Ohio State University: A case study*. NAM Perspectives. Discussion Paper, National Academy of Medicine, Washington, DC. (20.09.2023 tarihinde <https://nam.edu/clinician-wellbeing-at-the-ohio-state-university-a-case-study/> adresinden ulaşılmıştır).
- Di Meglio, (2023). *What is mental health and wellness in HR?* (18.09.2023 tarihinde <https://www.hrexchangenetwork.com/mental-health-and-wellness/articles/what-is-mental-health-and-wellness-in-hr> adresinden ulaşılmıştır).
- Di Meglio, F. (2021). *HR trends to watch in 2022*. (18.09.2023 tarihinde <https://www.hrexchangenetwork.com/employee-engagement/articles/hr-trends-to-watch-in-2022> adresinden ulaşılmıştır).
- Dukach, D. (2022). Önümüzdeki 100 yılda yönetim neye dönüşecek? *Harvard Business Review Türkiye Dergisi*, Aralık.
- Emerick, D. (2022). *The new C-suite executive: The chief wellbeing officer*. *LinkedIn*. (05.09.2023 tarihinde <https://www.linkedin.com/pulse/new-c-suite-executive-chief-wellbeing-officer-dawn-emerick> adresinden ulaşılmıştır).
- Eren, E. (2008). *Yönetim ve organizasyon – Çağdaş ve küresel yaklaşımlar* (8.Baskı). İstanbul: Beta Basım ve Yayın Dağıtım A.Ş.
- Fox, W. (2020). The emergence of the chief wellness officer in U.S. higher education. *Unpublished Doctoral Dissertation*, USA: University of Pittsburgh.
- Ghemawat, P. & Vantrappen, H. (2015). How global is your C-suite. *MIT Sloan Management Review*, 56(4), 72-83.
- Groysberg, B., Kelly, L. K. & MacDonald, B. (2011). The new path to the C-suite. *Harvard Business Review*, March, 1-9.
- Hiller, N. J., & Beauchesne, M. M. (2014). Executive leadership: CEOs, top management teams, and organizational-level outcomes, In David V. Day (Ed.), *The Oxford Handbook of Leadership and Organizations* (Chapter 30). New York: Oxford University Press.
- Kara, G. (2023). Yöneticilerin sıklıkla düştükleri bir tuzak: Yıkıcı motivasyon. *Harvard Business Review Türkiye Dergisi*, Ağustos.
- Kayacan, A. (2023). Satışta lider yöneticilik. *Harvard Business Review Türkiye Dergisi*, Haziran.
- Kılınç, U. (2023). Yeni bir pozisyon: Çalışan refahı genel müdür yardımcısı. *Harvard Business Review Türkiye Dergisi*, Temmuz.
- Koçel, T. (2014). *İşletme yöneticiliği* (15.Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın ve Dağıtım A.Ş.
- Laker, B. & Roulet, T. (2021) How organizations can promote employee wellness, now and post-pandemic. *MIT Sloan Management Review*. ISSN 1532-9194 Available at <https://centaur.reading.ac.uk/94575/>

- Monehin, D. & Diers-Lawson, A. (2022). Pragmatic optimism, crisis leadership, and contingency theory: A view from the C-suite. *Public Relations Review*, 48(4), <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2022.102224>.
- Özkan, G. & Gürbüz, İ. B. (2019). Bina ortamlarının çalışan refahı ve performansı üzerine etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (70), 616-632.
- Pratt, K. M. (2023). C-level (C-suite). (20.09.2023 tarihinde <https://www.techtarget.com/searchcio/definition/C-level>, adresinden ulaşılmıştır).
- Ramdas, T., Sadun, R. & Bloom, N. (2022). Yönetim fikirlerinin bir yüzyılını görselleştirmek. *Harvard Business Review Türkiye Dergisi*, Aralık.
- Reinsch, N. L. & Gardner, J. A. (2013). Do communication abilities affect promotion decisions: Some data from the C-suite. *Journal of Business and Technical Communication*, 28(1), 31-57.
- Reilly, C. (2020). *The rise of the chief wellbeing officer*, Forbes, July, (05.09.2023 tarihinde <https://www.forbes.com/sites/colleenreilly/2020/07/07/the-rise-of-the-chief-wellbeing-officer/?sh=2e8b479d1fce> adresinden ulaşılmıştır).
- Ripp, A. J., Kiely, S. & Frieman, A. (2023). Institutional responses and the role of chief wellness officer” In Ripp, A. J. & Larissa, R. T. (Eds.), *Caring for Caregivers To Be-A Comprasive Approach to Developing Well-Being Programs for the Health Care Learner* (pp.322-334). USA: Oxford University Press.
- Ripp, A. J. & Shanafelt, T. (2020). The health care chief wellness officer: What the role is and is not. *Academic Medicine*, 95(9), 1354-1358.
- Saruhan, C. Ş. & Yıldız, L. M. (2009). *Çağdaş yönetim bilimleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım ve Dağıtım A.Ş.
- Shanafelt, T., Farley, H., Wang, H. & Ripp, J. (2020). Responsibilities and job characteristics of health care chief wellness officers in the United States”. *Mayo Clinic Proceedings*, 95(11), 2563-2566.
- Sülün, S. (2023). Liderlerin kütüphanesi: Roman okumanın yönetim becerilerine katkısı. *Harvard Business Review Türkiye Dergisi*, Temmuz.
- Walia, S., Nordenholz, E.K., Krywko, D., Norvell, G.J., Hewitt, K., Parmele, T.K., Levin, M.R., Kennedy, J. & Manfredi, A.R., (2023). The chief wellness officer: A long overdue catalyst for systemic change in emergency medicine”. *Authorea*, July, DOI: 10.22541/au.168841272.22193767/v1.

Bölüm 11

ÇALIŞAN MERCEĞİYLE MARKA: İÇERİDEN VE DIŞARIDAN BİR BAKIŞ

Selcen KILIÇASLAN GÖKOĞLU¹

GİRİŞ

Marka kavramı pazarlama ve yönetim alanlarını birlikte ilgilendiren bir kavramdır. İşletmeler için, tüketicilerinin işletmeyi nasıl gördüğü ve ne kadar değerli bulduğu kadar, çalışanlarının çalıştıkları örgütü nasıl gördükleri ve ne kadar değerli buldukları da önemlidir. Hatta çalışanların, dışarıdan görülen son ürün ve hizmetlerden daha fazlasını (örgütün kültürünü, işleyişini, strateji belirleme aşamasındaki önceliklerini) değerlendirebilmeleri sebebiyle, örgütler için onların gözündeki imajı yönetmek daha zorlayıcı olabilmektedir.

Bu kitap içi bölüm marka kavramının, tüketici markasının ötesinde çalışanlar için de ne anlama geldiğine odaklanmayı amaçlamaktadır. Bunun için ilk olarak yazında yer alan marka kavramı ile ilgili kavram ve konseptlere genel olarak yer verilecektir. Çalışanların da marka ile ilgili değerlendirmelerinden ve bunların öneminden bahseden çalışan bazlı marka değeri (employee-based brand equity) ve işveren markası (employer brand) kavramlarının genel bir çerçevede karşılaştırılmasına çalışılacaktır.

Stratejik yönetim ve insan kaynakları yönetimi yazınında işveren markası kavramı güncel olarak ele alınmaktadır. Örgütün çalışılacak yer olarak ne kadar değerli bulunduğu konusu insan kaynakları alanında ilgi çeken bir konudur. Marka değeri kavramını ele alan pazarlama yazınında ise genel olarak marka kavramının, tüketicilerin yanında örgütün mevcut çalışanlarından gelen geri bildirimlerle de değerlendirilmesi gerektiği konusu ön plana çıkmaya başlamıştır. Marka değerinin, nasıl sunulduğunun, olumlu bir marka imajının tüketiciler için satın alma kararlarındaki yeri ve önemi çokça araştırmaya konu olurken, çalışanlar için marka değerinin ve onların çalıştıkları örgütü nasıl gördüklerinin markaya ve dolayısıyla örgütün başarısına etkisi yazında daha az tartışılan bir konudur. Bu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü selcen.kilicaslan@deu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0237-5266

içi marka iletişimi süreçlerine dikkat eden stratejiler geliştiren işletmelerin daha başarılı markalar yaratmaya aday oldukları açıktır. Benzer şekilde işveren markası olarak olumlu bir marka imajına sahip olan işletmelerin de günümüz yetenek savaşlarında daha nitelikli elemanları ve yetenekleri çekerek ve markalarının finansal değerini arttırabilmeleri söz konusudur. Gelecekteki çalışmaların, çalışanların markayı algılayışları ile markanın performansı arasındaki ilişkide, çalışan kökenli bilişsel ve davranışsal süreçlere odaklanmaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alzaid, D. & Dukhaykh, S. (2023). Employer Branding And Employee Retention in The Banking Sector in Saudi Arabia: Mediating Effect of Relational Psychological Contracts. *Sustainability*, 15(7), 6115. <https://doi.org/10.3390/su15076115>
- Backhaus, K. & Tikoo, S. (2004). Conceptualizing and Researching Employer Branding. *Career Development International*, 9(5), 501-517. <https://doi.org/10.1108/13620430410550754>
- Banerjee, P., Saini, G., & Kalyanaram, G. (2018). The Role of Brands in Recruitment: Mediating Role of Employer Brand Equity. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 58(2), 173-196. <https://doi.org/10.1111/1744-7941.12209>
- Bharadwaj, S., Khan, N., & Yameen, M. (2021). Unbundling Employer Branding, Job Satisfaction, Organizational Identification and Employee Retention: A Sequential Mediation Analysis. *Asia-Pacific Journal of Business Administration*, 14(3), 309-334. <https://doi.org/10.1108/apjba-08-2020-0279>
- Charbonnier-Voirin, A., Poujol, J., & Vignolles, A. (2016). From Value Congruence to Employer Brand: Impact on Organizational Identification and Word of Mouth. *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 34(4), 429-437. <https://doi.org/10.1002/cjas.1379>
- Deepa, R. & Baral, R. (2021). Relationship Between Integrated Communication Effectiveness and Employee-Based Brand Equity – Mediating Role of Psychological Contract Fulfillment. *Journal of Product & Brand Management*, 30(6), 883-897. <https://doi.org/10.1108/jpbm-01-2019-2212>
- Druteikiene, G., Savicke, J., & Skarupskienė, D. (2023). The Impact of Employer Brand on The Relationship Between Psychological Empowerment and Employee Engagement. *Problems and Perspectives in Management*, 21(1), 193-203. [https://doi.org/10.21511/ppm.21\(1\).2023.17](https://doi.org/10.21511/ppm.21(1).2023.17)
- Graham, B. & Cascio, W. (2018). The Employer-Branding Journey. *Management Research the Journal of the Iberoamerican Academy of Management*, 16(4), 363-379. <https://doi.org/10.1108/mrjiam-09-2017-0779>
- King, C. & Grace, D. (2009). Employee-Based Brand Equity: A Third Perspective. *Services Marketing Quarterly*, 30(2), 122-147.
- King, C. & Grace, D. (2010). Building and Measuring Employee-Based Brand Equity. *European Journal of Marketing*, 44(7/8), 938-971.
- Kotler, P., Armstrong, G., Saunders, J., Wong, V. (1996). *Principles of Marketing*. New Jersey: Prentice Hall.

- Martin, G. (2009). Driving Corporate Reputations From The Inside: A Strategic Role and Strategic Dilemmas For HR? *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 47(2), 219–225.
- O'Cass, A. & Grace, D. (2004). Exploring Consumer Experiences with A Service Brand. *Journal of Product and Brand Management*, 13(4), 257-268.
- Srivastava, P., Bhatnagar, J., & Arora, A.P. (2017). A Multi-dimensional Scale for Measuring Employer Brand. *Indian Journal of Industrial Relations*, 52(4), 659-674.
- Špoljarić, A. & Verčič, A. (2021). Internal Communication Satisfaction and Employee Engagement As Determinants of The Employer Brand. *Journal of Communication Management*, 26(1), 130-148. <https://doi.org/10.1108/jcom-01-2021-0011>
- Theurer, C.P., Tumasjan, A., Welp, I.M. and Lievens, F. (2018), Employer Branding: A Brand Equity-based Literature Review and Research Agenda. *International Journal of Management Reviews*, 20, 155-179. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12121>
- Veloutsou, C. & Guzman, F. (2017). The Evolution of Brand Management Thinking over The Last 25 Years As Recorded in The Journal of Product and Brand Management. *Journal of Product and Brand Management*, 26(1), 2-12.

Bölüm 12

PERAKENDE SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE FİNANSAL PERFORMANS DEĞERLENDİRMESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Ceren ORAL¹
Fatih ULUTAŞ²

1. GİRİŞ

Perakende ticaret sektörü, tüketicilere ürün ve hizmetlerin doğrudan satışını yapan işletmelerin faaliyet gösterdiği önemli bir sektördür. Bu sektör, tüketici taleplerini karşılamak, ürünleri sergilemek, satış yapmak ve dağıtım ağını yönetmek gibi bir dizi işlevi yerine getirir. Tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamak için her gün birçok perakende şirketi faaliyet göstermektedir (Akgüngör, 2018).

Perakende ticaret sektörünün gelişimi, teknolojik ilerlemeler, değişen tüketici davranışları ve ekonomik faktörler gibi birçok etkene bağlıdır. Son yıllarda, dijital dönüşüm ve e-ticaretin hızla yayılması, perakende sektöründe büyük bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte, tüketiciler artık ürünleri çevrimiçi olarak araştırabilir, fiyat karşılaştırması yapabilir ve alışverişlerini çevrimiçi platformlardan gerçekleştirebilir hale gelmiştir. Bu durum, geleneksel perakende şirketlerinin iş yapma biçimlerini ve stratejilerini yeniden gözden geçirmelerini gerektirmiştir (Kabaday ve Uslay, 2015).

Borsa İstanbul (BIST), Türkiye'deki şirketlerin hisse senetlerinin işlem gördüğü bir borsa olarak önemli bir rol oynamaktadır. BIST'e kayıtlı olan perakende ticaret sektörü firmaları, ekonomik büyüme, pazar payı, finansal performans ve işletme stratejileri gibi faktörler açısından incelenebilir. Bu firmalar, çeşitli alt sektörlerde faaliyet göstererek tüketici taleplerine yönelik farklı ürün ve hizmetler sunmaktadır (Şimşek ve Taşkın, 2020, s.371-381).

¹ Doç.Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fethiye İşletme Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü, cerenuzar@mu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-1373-1665

² Bilim Uzmanı, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Fethiye İşletme Fakültesi Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü, fatih.ulutas@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-2933-9994

firması gösterirken en düşük performansı ise CRFSA firması göstermiştir.

Sonuç olarak, perakende ticaret sektörü, teknolojik gelişmeler ışığında sürekli tüketici odaklı bir büyüme endeksi içerisinde yer alırken, BIST'e kayıtlı perakende ticaret firmalarının performansları da her geçen gün iyileşerek büyümektedir. Gri İlişkisel Analiz ve VIKOR finansal performans analizleri bağlamında ortaya konulan sonuçların insan ihtiyaçlarının sürekli olarak büyümesinde ve değişmesinde stratejik bir etken oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- Akgüngör, S. (2018). *Perakende Yönetimi*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Gökçe, E. (2008). *İnsan Kaynakları ve Kişisel Gelişimi – Etkili Perakendecilik*. Türkiye Perakendeciler Federasyonu Yayını, Ankara.
- Gürman, A. A., (2006), *Dünya Perakendeciliğinde Globalleşme Eğilimleri ve Türk Perakendecilik Sektörüne Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- İçli, Ö., (2020). *Perakende Sektöründe Çalışanların Eğitim ve Geliştirme Faaliyetlerinin Örgütsel Bağlılık Üzerinde Etkisi: Zincir Mağaza Uygulaması*, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Kabadayı, E. T., & Uslay, C. (2015). *Perakende Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kaplan, R., (2010), *AHP Yöntemiyle Tedarikçi Seçimi: Perakende Sektöründe Bir Uygulama*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Oğuz, E. (2017). *Perakende Sektöründe Rekabet Üstünlüğü Sağlama Stratejileri*. Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Pala, M., & Saygı, Y., B. (2007). *Türk Perakende Sektörünün Değişimi ve Ekonomi Üzerine Etkileri*, Alışveriş Merkezleri ve Perakendeciler Derneği, İstanbul.
- Şahin, A. (2014). *Türkiye'de Perakende Sektörünün Ekonomik Büyümeye Katkısı*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- Şimşek, E. H., & Taşkın, A. (2020). *Türkiye'de Perakende Sektörü ve E-Ticaret: E-Ticaretin Büyüme ve Rekabetçilik Üzerine Etkisi*. Ege Akademik Bakış, 20(2), 371-381.
- Ülgen, Ö. (1999). *Türk Perakendecilik Sektörünün Senaryolar Yardımıyla Analizi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yıldırım, E. (2019). *E-Ticaret ve Perakende Yönetimi*. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Bim Birleşik Mağazaları A.Ş. Web Sitesi, <https://www.bim.com.tr/Categories/108/hakkimizda.aspx>, Erişim Tarihi: (30.07.2022).
- Bizim Toptan Satış Mağazaları A.Ş. Web Sitesi, <https://www.bizimtoptan.com.tr/s/sirket-tarihi-ve-is-tanimi>, Erişim Tarihi: (29.07.2022).
- Carrefoursa Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş. Web Sitesi, <https://www.carrefoursa.com/kurumsal/anasayfa/>, Erişim Tarihi: (29.07.2022).
- Cesa Emtia Petrol Kimyevi ve Türevleri Sanayi Ticaret A.Ş Web Sitesi, <https://casaemtia.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce/>, Erişim Tarihi: (30.06.2023)
- Ersan Alışveriş Hizmetleri ve Gıda Sanayi Ticaret A.Ş. Web Sitesi, [- 198 -](https://www.gcmyati-</p></div><div data-bbox=)

- rim.com.tr/borsa/hisse/kimmr-hisse-ersan-alisveris-hizmetleri-ve-gida-sanayi-ticaret-a-s, Erişim Tarihi: (28.06.2023).
- Gimat Mağazacılık Sanayi ve Ticaret A.Ş. Web Sitesi, <https://gimatmagazacilik.com.tr/hakkimizda.html>, Erişim Tarihi: (29.07.2022).
- Mavi Giyim Sanayi ve Ticaret A.Ş. Web Sitesi, <https://www.mavicompany.com/tr/mavi/hakkimizda>, Erişim Tarihi: (31.07.2022).
- Mepet Metro Petrol ve Tesisleri Sanayi Ticaret A.Ş. Web Sitesi, <http://www.mepet.com.tr/kurumsal/hakkimizda>, Erişim Tarihi: (28.06.2023).
- Migros Ticaret A.Ş. Web Sitesi, <https://www.migroskurumsal.com/hakkimizda/strategi-ve-hedefler>, Erişim Tarihi: (31.07.2022).
- Milpa Ticari ve Sınai Ürünler Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş. Web Sitesi, <https://www.milpa.com.tr/kurumsal/hakkimizda/>, Erişim Tarihi: (26.06.2023).
- Şok Marketler Ticaret A.Ş. Web Sitesi, <https://kurumsal.sokmarket.com.tr/hakkimizda>, Erişim Tarihi: (31.07.2022).
- Suwen Tekstil Sanayi Pazarlama A.Ş. Web Sitesi, <https://www.suwen.com.tr/hakkimizda>, Erişim Tarihi: (26.06.2023).
- Teknosa İç ve Dış Ticaret A.Ş. Web Sitesi, <https://yatirimci.teknosa.com/birbakistateknosa>, Erişim Tarihi: (31.07.2022).
- Vakko Tekstil ve Hazır Giyim Sanayi İşletmeleri A.Ş. Web Sitesi, <https://www.vakko.com/yatirimci-iliskileri/>, Erişim Tarihi: (31.07.2022).

Bölüm 13

İŞ'TE AŞKINLIK ÇAĞRISI: MESLEK AŞKI

Mehmet Ali TAŞ¹

GİRİŞ

Uzun yıllar boyunca çalışanların pasif olduğu, verilen işleri yapmak ve itaat etmek zorunda olduğu kabul edilmiştir. Son yıllarda ise çalışan özerkliği ve iş zanaatkârlığı gibi yetkiyi çalışanlara devreden bazı konuların önem kazandığı görülmektedir. Böylelikle çalışanların artık aktif olması gerektiği kabul görmüş ve itibarı kendisine iade edilmeye başlanmıştır (Li ve Yang, 2018). Bu sayede kontrol mekanizmasını eline alan çalışanların, işleri aracılığıyla kendilerini faydalı ve değerli hissetmek istediği yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Rosso vd., 2010; Dik ve Duffy, 2009; Duffy ve Dik, 2013). İşin dışsal ödüllerinin yanında tatmin edici, amaç ve anlama sahip olması arzu edilir hale gelmiştir. Çalışanlar, işle ilgili olumlu düşünmek, memnun olmak ve fark yarattığını bilmek istemektedir (Arnold vd., 2007); fakat modern hayatın baş döndürücü hızından iş hayatı da nasibini almaktadır. Böylesine hızlı bir iş maratonu, çalışanların yaptıkları işin algılanan anlamını, ne için yapıldığına dair inancını ve işin neye hizmet ettiğine ilişkin değerlendirmelerini de etkilediği bilinen bir gerçektir (Di Fabio ve Blustein, 2016).

İş, bireysel potansiyeli açığa çıkarmak ve gelişmek için önemli bir bağlam yaratır (Li vd., 2021). Nitekim insanlar, kendi güçlü yönlerine uygun işleri tercih etme eğilimindedir. Bu tercihi karşılayan işler ise meslek aşkı duygusunu uyandırır ve hayatta anlamlılık sağlar (Harzer ve Ruch, 2012). Anlamlı ve sevilen bir mesleği seçmek, iş hayatını mutlu bir sürece dönüştürür ve insanlara kutsal bir amacın parçası olma hissini verir (Afsar vd., 2019); ancak bir takım kişisel ve çevresel engellerden dolayı herkes tercihleriyle eşleşen kariyeri takip edemez. Bireylerin çalışmadıkça bir mesleğin tüm faydalarını göremeyeceği ve meslek aşkını (calling) deneyimleyemeyeceği ifade edilir. İnsanlar, aşkınlık çağrısını algılasa bile onu yaşamak ve sürdürmek konusunda yetersiz hissetme ihtimali vardır (Dalla Rosa

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, matas@mehmetakif.edu.tr., ORCID iD: 0000-0001-9714-7188.

KAYNAKÇA

- Adams, C. M. (2012). Calling and career counseling with college students: Finding meaning in work and life. *Journal of College Counseling*, 15(1), 65-80.
- Afsar, B., Umrani, W. A., & Khan, A. (2019). The impact of perceived calling on work outcomes in a nursing context: The role of career commitment and living one's calling. *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 24(1), e12154.
- Arnold, K. A., Turner, N., Barling, J., Kelloway, E. K., & McKee, M. C. (2007). Transformational leadership and psychological well-being: The mediating role of meaningful work. *Journal of Occupational Health Psychology*, 12(3), 193-203.
- Autin, K. L., Allan, B. A., Palaniappan, M., & Duffy, R. D. (2017). Career calling in India and the United States: A cross-cultural measurement study. *Journal of Career Assessment*, 25(4), 688-702.
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2017). Job demands-resources theory: taking stock and looking forward. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 273-285.
- Berg, J. M., Grant, A. M., & Johnson, V. (2010). When callings are calling: Crafting work and leisure in pursuit of unanswered occupational callings. *Organization Science*, 21(5), 973-994.
- Bott, E. M., & Duffy, R. D. (2015). A two-wave longitudinal study of career calling among undergraduates: Testing for predictors. *Journal of Career Assessment*, 23(2), 250-264.
- Bunderson, J. S., & Thompson, J. A. (2009). The call of the wild: Zookeepers, callings, and the double-edged sword of deeply meaningful work. *Administrative science quarterly*, 54(1), 32-57.
- Dalla Rosa, A., Vianello, M., Galliani, E. M., & Duffy, R. D. (2020). Moderators of career calling and job-search behaviors among unemployed individuals. *The Career Development Quarterly*, 68(4), 318-331.
- Di Fabio, A., & Blustein, D. L. (2016). From meaning of working to meaningful lives: The challenges of expanding decent work. *Frontiers in Psychology*, 7, 1-2.
- Dik, B. J., & Duffy, R. D. (2009). Calling and vocation at work: Definitions and prospects for research and practice. *The Counseling Psychologist*, 37(3), 424-450.
- Dik, B. J., Eldridge, B. M., Steger, M. F., & Duffy, R. D. (2012). Development and validation of the calling and vocation questionnaire (CVQ) and brief calling scale (BCS). *Journal of Career Assessment*, 20(3), 242-263.
- Dobrow, S. R., & Tosti-Kharas, J. (2011). Calling: The development of a scale measure. *Personnel Psychology*, 64(4), 1001-1049.
- Duffy, R. D. (2006). Spirituality, religion, and career development: Current status and future directions. *The Career Development Quarterly*, 55(1), 52-63.
- Duffy, R. D., & Dik, B. J. (2013). Research on calling: What have we learned and where are we going?. *Journal of Vocational Behavior*, 83(3), 428-436.
- Duffy, R. D., & Sedlacek, W. E. (2010). The salience of a career calling among college students: Exploring group differences and links to religiousness, life meaning, and life satisfaction. *The Career Development Quarterly*, 59(1), 27-41.
- Duffy, R. D., Allan, B. A., & Bott, E. M. (2012). Calling and life satisfaction among undergraduate students: Investigating mediators and moderators. *Journal of Happiness Studies*, 13, 469-479.
- Duffy, R. D., Autin, K. L., Allan, B. A., & Douglass, R. P. (2015a). Assessing work as a calling: An evaluation of instruments and practice recommendations. *Journal of Career Assessment*, 23(3), 351-366.

- Duffy, R. D., Dik, B. J., & Steger, M. F. (2011). Calling and work-related outcomes: Career commitment as a mediator. *Journal of Vocational Behavior*, 78(2), 210-218.
- Duffy, R. D., Dik, B. J., Douglass, R. P., England, J. W., & Velez, B. L. (2018). Work as a calling: A theoretical model. *Journal of Counseling Psychology*, 65(4), 423-439.
- Duffy, R. D., Douglass, R. P., Autin, K. L., England, J., & Dik, B. J. (2016). Does the dark side of a calling exist? Examining potential negative effects. *The Journal of Positive Psychology*, 11(6), 634-646.
- Elangovan, A. R., Pinder, C. C., & McLean, M. (2010). Callings and organizational behavior. *Journal of Vocational Behavior*, 76(3), 428-440.
- Erhan, T., Akçakanat, T., Uzunbacak, H. H., & Yıldırım, A. (2019). Meslek aşkı (calling) ölçeği Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(1), 167-188.
- Galles, J. A., & Lenz, J. G. (2013). Relationships among career thoughts, vocational identity, and calling: Implications for practice. *The Career Development Quarterly*, 61(3), 240-248.
- Hall, D. T., & Chandler, D. E. (2005). Psychological success: When the career is a calling. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 26(2), 155-176.
- Haney-Loehlein, D. M., McKenna, R. B., Robie, C., Austin, K., & Ecker, D. (2015). The power of perceived experience: Events that shape work as a calling. *The Career Development Quarterly*, 63(1), 16-30.
- Harzer, C., & Ruch, W. (2012). When the job is a calling: The role of applying one's signature strengths at work. *The Journal of Positive Psychology*, 7(5), 362-371.
- Karatepe, O. M., Rezapouraghdam, H., & Hassannia, R. (2021). Sense of calling, emotional exhaustion and their effects on hotel employees' green and non-green work outcomes. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 33(10), 3705-3728.
- Kent, B. V., Bradshaw, M., & Dougherty, K. D. (2016). Attachment to God, vocational calling, and worker contentment. *Review of Religious Research*, 58, 343-364.
- Lee, L., Ponting, S. S. A., Ghosh, A., & Min, H. (2022). What is my calling? An exploratory mixed-methods approach to conceptualizing hospitality career calling. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 34(8), 2832-2851.
- Li, F., Jiao, R., Lin, X., & Liu, L. (2023). Interactive effects of basic psychological need satisfaction and frustration on career calling among chinese kindergarten teachers: a person-centered approach. *Current Psychology*, 1-13.
- Li, F., Jiao, R., Liu, D., & Yin, H. (2021). The search for and presence of calling: Latent profiles and relationships with work meaning and job satisfaction. *Frontiers in Psychology*, 12, 633351.
- Li, H., & Yang, X. (2018). When a calling is living: Job crafting mediates the relationships between living a calling and work engagement. *Journal of Chinese Human Resource Management*, 9(2), 77-106.
- Marks, L. R., Harrell-Williams, L. M., Tate, K. A., Coleman, M. L., & Moore, K. (2018). Family influence, critical consciousness, and career calling in women of color. *The Career Development Quarterly*, 66(4), 329-343.
- May, D. R., Li, C., Mencl, J., & Huang, C. C. (2014). The ethics of meaningful work: Types and magnitude of job-related harm and the ethical decision-making process. *Journal of business ethics*, 121(4), 651-669.

- Molloy, K. A., & Foust, C. R. (2016). Work calling: Exploring the communicative intersections of meaningful work and organizational spirituality. *Communication Studies*, 67(3), 339-358.
- Neubert, M. J., & Halbesleben, K. (2015). Called to commitment: An examination of relationships between spiritual calling, job satisfaction, and organizational commitment. *Journal of Business Ethics*, 132, 859-872.
- Rawat, A., & Nadavulakere, S. (2015). Examining the outcomes of having a calling: Does context matter?. *Journal of Business and Psychology*, 30, 499-512.
- Rosso, B. D., Dekas, K. H., & Wrzesniewski, A. (2010). On the meaning of work: A theoretical integration and review. *Research in Organizational Behavior*, 30, 91-127.
- Sargut, A. S. (2015). *Kültürlerarası farklılaşma ve yönetim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sharma, D., Ghosh, K., Mishra, M., & Anand, S. (2022). You stay home, but we can't: Invisible 'dirty' work as calling amid COVID-19 pandemic. *Journal of Vocational Behavior*, 132, 103667.
- Steger, M. F., Pickering, N. K., Shin, J. Y., & Dik, B. J. (2010). Calling in work: Secular or sacred?. *Journal of Career Assessment*, 18(1), 82-96.
- Türkmenoğlu, İ. (2017). *Pozitif yönetim: işyerinde keyifli ortam yaratmak*. Elma Yayınevi.
- Ugwu, F. O., & Onyishi, I. E. (2018). Linking perceived organizational frustration to work engagement: The moderating roles of sense of calling and psychological meaningfulness. *Journal of Career Assessment*, 26(2), 220-239.
- Van Vuuren, M., & Pothof, S. J. (2019). Voluntary work as embodied aboutness: How the act of volunteering becomes meaningful. In *Evidence-Based Positive Psychological Interventions in Multi-Cultural Contexts* (pp. 227-250). Springer.
- Wen, Y., Liu, F., Pang, L., & Chen, H. (2022). Proactive personality and career adaptability of Chinese female pre-service teachers in primary schools: the role of calling. *Sustainability*, 14(7), 4188.
- Wrzesniewski A. (2012). Callings. In Cameron K. S., Spreitzer G. M. (Eds.), *The Oxford handbook of positive organizational scholarship* (pp. 45-55). Oxford, England: Oxford University Press.
- Wrzesniewski, A., McCauley, C., Rozin, P., & Schwartz, B. (1997). Jobs, careers, and callings: People's relations to their work. *Journal of Research in Personality*, 1(31), 21-33.
- Zhang, C., & Hirschi, A. (2021). Forget about the money? A latent profile analysis of calling and work motivation in Chinese employees. *Career development international*, 26(2), 105-118.
- Zhang, C., Dik, B. J., Wei, J., & Zhang, J. (2015). Work as a calling in China: A qualitative study of Chinese college students. *Journal of Career Assessment*, 23(2), 236-249.
- Zhang, C., Hirschi, A., Dik, B. J., Wei, J., & You, X. (2018). Reciprocal relation between authenticity and calling among Chinese university students: A latent change score approach. *Journal of Vocational Behavior*, 107, 222-232.
- Zhang, C., Hirschi, A., Herrmann, A., Wei, J., & Zhang, J. (2017). The future work self and calling: The mediational role of life meaning. *Journal of Happiness Studies*, 18, 977-991.
- Zhou, J., Zhang, J. W., & Xuan, X. Y. (2020). The curvilinear relationship between career calling and work fatigue: A moderated mediating model. *Frontiers in Psychology*, 11, 583604.

Bölüm 14

KİM DAHA MUTLU? KÜLTÜREL FARKLILIKLARIN MUTLULUKTAKİ ROLÜNÜN İNCELENMESİ

Nurdanur TAVLAN SOYDAN¹

GİRİŞ

Gerçekten mutlu bir insanı ararsanız, onu ancak bir tekne yaparken, bir senfoni yazarken, oğlunu eğitirken, bahçesinde yıldız çiçekleri yetiştirirken ya da Gobi Çölü'nde dinazor yumurtası ararken bulursunuz. Onu kaloriferin altına kaçan veya düğmesini arar gibi mutluluk ararken bulamazsınız.

W. Beran WOLFE

Geçmişten günümüze kadar insanoğlu mutluluk ile ilgili arayışlarda bulunmuş, filozoflar mutluluğun tarifini yapmaya çalışmış araştırmacılar ise bilimsel anlamda mutluluğa ilişkin pek çok araştırma yapmıştır. Kişiden kişiye değişen; kimine göre zenginlik, kimine göre sağlık kimine göre iş ve aile yaşamında huzur olarak tarif edilen mutluluk (Aristoteles; 2017) hayatın önemli bir kısmını etkilediği için önemle üzerinde durulan bir kavram olmaya devam etmektedir. Mutluluk öznel refah ile aynı anlamda kullanılmakta, kişinin olumlu duygularının olumsuz duygularına baskın gelmesi ve yaşamına karşı memnuniyetini olumlu değerlendirmesi (Diener, 1984) şeklinde tanımlanmaktadır.

Mutluluk kavramı ve yordayıcıları kültürlerle göre farklılık göstermektedir. Örneğin Amerikalılar mutluluğa oldukça değer verip onu zevk olarak tanımlarken diğer bazı kültürler mutluluk konusunda kararsızlık göstererek onun geçici olduğunu ve sosyal açıdan yıkıcı bir doğası olduğunu vurgulamaktadır (Oishi ve Gilbert, 2016: 54).

Mutluluk ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde hayatın pek çok alanına etki ettiği görülmektedir. İş, aile, sağlık, ekonomik durum, kişilik, boş zaman

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Bozdoğan Meslek Yüksekokulu, nurdanur.tavlan@adu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4320-2257

hareketle bu çalışmanın insani yönelim ve mutluluk arasındaki ilişkinin negatif olmasıyla örtüşür niteliktedir.

Çalışmanın diğer bulgusu grup içi kolektivizm ile mutluluk arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğudur. Çalışmanın bulgularıyla örtüşür nitelik Ye, Ng ve Lian'ın (2015) çalışmalarında grup içi kolektivizmin mutlulukla olumsuz yönde ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Aynı şekilde Triandis, Bontempo ve Betancourt (1983) bireyciliğin yüksek olduğu toplumlarda suç, intihar, boşanma ve çocuk istismarı oranlarının da yüksek olduğunu ayrıca duygusal stresin, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunlarıyla da daha sık karşılaşıldığını belirtmektedir.

Bu çalışma ikincil verilerden faydalanılarak hazırlanmıştır. Farklı ölçüm araçlarıyla yapılacak daha güncel çalışmalarda sonuçlar farklılık gösterebilecektir. Bununla birlikte mutluluk her an değişebileceği için bu konu ile yapılacak araştırmalarda farklı zamanlarda yapılacak tekrarlı ölçümlerin önemli katkılar sağlayacağı dolayısıyla deneysel ve boylamsal düzeyde yapılacak çalışmalar ile daha farklı sonuçlar elde edilebileceği gibi daha güçlü sonuçlara ulaşılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca insani yönelim boyutuna ilişkin elde edilen bulgular neticesinde ilgili boyutun grup içi ve grup dışı olmak üzere iki yapı şeklinde incelenmesinin gelecekte yapılacak amprik çalışmalara fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Karar vericiler açısından ele alındığında ise öznel refahın artışı için alınacak kararlarda ve tedbirlerde kültürel özelliklerin de göz önünde bulundurulmasının katkı sağlayabileceği göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Arrindell, W. A., Hatzichristou, C., Wensink, J., Rosenberg, E., van Twillert, B., Stedema, J., et al. (1997). Dimensions of national culture as predictors of cross-national differences in subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 23(1), 37–53.
- Aristoteles (2017). Nikomakhos'a etik, İstanbul: Say Yayınları.
- Ashkanasy, N. M., Gupta, V., Mayfield, M. S., & Trevor-Roberts, E. (2004). Future orientation. In *Culture, Leadership and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*, eds: R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman, V. Gupta, Sage Publication. pp. 282-343.
- Appleton, S., & Song, L. (2008). Life satisfaction in urban China: *Components and determinants*. *World development*, 36(11), 2325-2340.
- Beutel, M. E., Glaesmer, H., Wiltink, J., Marian, H., & Brähler, E. (2010). Life satisfaction, anxiety, depression and resilience across the life span of men. *The Aging Male*, 13(1), 32-39.
- Brickman, P., D. Coates and R. Janoff-Bulman: 1978, Lottery winners and accident victims: Is happiness relative?, *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 917–927.
- Cohen, J., (1992). "Statistical Power Analysis", *Current Directions in Psychological Science*, 1(3), 98-101.

- Cannas, M., Sergi, B. S., Sironi, E., & Mentel, U. (2019). Job satisfaction and subjective well-being in Europe. *Economics & Sociology*, 12(4), 183-196.
- Chui, A., & Kwok, C. (2008). National culture and life insurance consumption. *Journal of International Business Studies*, 39(1), 88-101.
- Den Hartog, D. N. (2004). Assertiveness. In Organizations, and Leaders. In Culture, Leadership and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies, eds: R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman, V. Gupta, Sage Publication. pp. 395-436.
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-302.
- Diener, E. (2009). *Subjective well-being*, in the science of well-being: the collected works of Ed Diener, (ed): E. Diener. New York: Springer.
- Easterlin, R.A. (1974) Does economic growth improve the human lot?, In Nations and Households in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramovitz, (eds.), P.A. David and M.W. Reder, New York: Academic Press, Inc.
- Emrich, C. G., Denmark, F. L., Hartog, D. D. D., (2004). Cross-Cultural Differences in Gender Egalitarianism Implications for Societies, Organizations, and Leaders. In Culture, Leadership and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies, (eds): R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman, V. Gupta, Sage Publication. pp. 343-394.
- Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., Aknin, L. B., De Neve, J.-E., & Wang, S. (Eds.). (2023). World Happiness Report 2023. Sustainable Development Solutions Network.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences*. Beverly Hills: Sage.
- Hofstede, G. (2010). *Cultures and organizations*. The Mcraw-Hill.
- Hofstede, G., & McCrae, R.R. (2004). Personality and culture revisited: Linking traits and dimensions of culture. *Cross-Cultural Research*, 38(1), 52-88.
- House, R. J., & Javidan, M., (2004). Overview of GLOBE. In Culture, Leadership and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies, (eds): R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman, V. Gupta, Sage Publication. pp. 9-29.
- Javidan, M. (2004). Performance orientation. In Culture, Leadership and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies, (eds): R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman, V. Gupta, Sage Publication. pp. 239-282.
- Javidan, M., House, R. J., & Dorfman, P. W. (2004). A Nontechnical Summary of GLOBE findings. In Culture, Leadership and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies, ed: R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman, V. Gupta, Sage Publication. pp. 29-49.
- Kabasakal, H., Bodur, M., (2004). Humane orientation in societies, organizations, and leader attributes. In Culture, Leadership and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies, ed: R. J. House, P. J. Hanges, M. Javidan, P. W. Dorfman, V. Gupta, Sage Publication. pp. 564-601.
- Karabati, S., Ensari, N., & Fiorentino, D. (2019). Job satisfaction, rumination, and subjective well-being: A moderated mediational model. *Journal of Happiness Studies*, 20(1), 251-268.
- King, T., Hewitt, B., Crammond, B., Sutherland, G., Maheen, H., & Kavanagh, A. (2020). Reordering Gender Systems: Can COVID-19 Lead To Improved Gender Equality And Health?. *The Lancet*, 396(10244), 80-81.

- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
- Möhring, K., Naumann, E., Reifenscheid, M., Wenz, A., Rettig, T., Krieger, U., ... & Blom, A. G. (2021). The COVID-19 pandemic and subjective well-being: longitudinal evidence on satisfaction with work and family. *European Societies*, 23(sup1), 601-617.
- Mulder, M. (1977). *The daily power game*. Leyden, The Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Oishi, S., & Gilbert, E. A. (2016). Current and future directions in culture and happiness research. *Current Opinion in Psychology*, 8, 54-58.
- Parboteeah, K. P., Bronson, J. W., & Cullen, J. B. (2005). Does national culture affect willingness to justify ethically suspect behaviors? A focus on the GLOBE national culture scheme. *International Journal of Cross Cultural Management*, 5(2), 123-138.
- Rajkumar, R. P. (2023). Cultural values and changes in happiness in 78 countries during the COVID-19 pandemic: An analysis of data from the world happiness reports. *Frontiers in Psychology*.
- Schyns, P. (1998). Cross national differences in happiness: Economic and cultural factors explored. *Social Indicators Research*, 43(1-2), 3-26.
- Schlösser, O., Frese, M., Heintze, A. M., Al-Najjar, M., Arciszewski, T., Besevegis, E., ... & Zhang, K. (2013). Humane orientation as a new cultural dimension of the GLOBE project: A validation study of the GLOBE scale and out-group humane orientation in 25 countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 44(4), 535-551.
- Shin, D. C., & Johnson, D. M. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life, *Social Indicators Research*, 5, 475-492.
- Siahpush, M., Spittal, M., & Singh, G. K. (2008). Happiness and life satisfaction prospectively predict self-rated health, physical health, and the presence of limiting, long-term health conditions. *American Journal of Health Promotion*, 23(1), 18-26
- Steel, P., Taras, V., Uggerslev, K., & Bosco, F. (2018). The happy culture: A theoretical, meta-analytic, and empirical review of the relationship between culture and wealth and subjective well-being. *Personality and Social Psychology Review*, 22(2), 128-169.
- Tatarkiewicz, W. (1976). *Analysis of happiness*. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Triandis, H. C., Bontempo, R., Betancourt, H., Bond, M., Leung, K., Brenes, A., & Montmollin, G. (1986). The measurement of the etic aspects of individualism and collectivism across cultures. *Australian Journal of Psychology*, 38(3), 257-267.
- Van Praag, B. M. S., & Kapteyn, A. (1973). Wat is ons inkomen ons waard?. *Economisch-Statistische Berichten*, 25, 380-382.
- Ye, D., Ng, Y., & Lian, Y. (2015). Culture and happiness. *Social indicators research*, 123, 519-547.

Bölüm 15

KRİZ SÜRECİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ (İKY): DEPREMLER BAĞLAMINDA AFETLERE YÖNELİK İKY FAALİYETLERİNİN İNCELENMESİ

Ayşe ASİLTÜRK¹

GİRİŞ

Dünya tarihi boyunca doğal afetler küresel, bölgesel, ulusal ve yerel sistemlerin varlığını tehdit ederek, farklı bölgeleri, toplumları ve örgütleri etkilemektedir. Doğal afetler, az gelişmiş ülkelere atfedilmekte, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere nispeten seyrek meydana geldiği düşünülmektedir. Bu düşüncenin yanıltıcı olduğunu son yıllarda dünyanın farklı yerlerinde ard arda yaşanan doğal afetler sonucu görebiliriz. Nitekim iklim değişikliği ve küresel ısınmanın yaygınlaşan etkisiyle deprem, kasırga, sel gibi doğal afetlerin sıklığı ve şiddeti artmaktadır (Sargiacomo vd., 2021).

Acil Durum Olay Veri Tabanı EM-DAT, 2022 yılında dünya çapında 387 doğal afet olayının yaşandığını, 30.704 kişinin hayatını kaybettiğini, 185 milyon kişinin etkilendiğini, 223,8 milyar ABD doları ekonomik kayıp gerçekleştiğini kaydetmiştir (CRED, 2022). 2023 yılının ilk yarısının en büyük afetlerinden biri şüphesiz 6 Şubat 2023 tarihinde 7,8 Mw ve 7,5 Mw büyüklükte gerçekleşen merkez üstü sırasıyla Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan, Kahramanmaraş (Türkiye-Suriye) depremleri olarak kayda geçmiştir. Bu depremlere bağlı olarak resmî rakamlara göre Türkiye’de yaklaşık 51.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, 2023; BBC, 2023). 2023 yılının ilk yarısında küresel doğal afet kurbanlarının sayısı yaklaşık 62.000 olarak tespit edilmiştir. Bu rakamın yaklaşık 51.000’i Kahramanmaraş depremlerinde hayatını kaybedenlere ait olup; 2010 yılından bu yana dünya çapında kayıtlara geçen afet kurban sayısından daha da yüksektir (Munich Re, 2023).

Görüldüğü gibi doğal afetler, maddi kayıplarla birlikte daha da önemlisi insan kayıplarına yol açmaktadır. Doğal afetlerden kaynaklanan ölümlerin sayısı

¹ Doç. Dr., Trabzon Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, ayseasilturk@trabzon.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-6221-6208

KAYNAKÇA

- Altuntaş, Serap (2017). Bölüm 1: Afetlerde İnsan Kaynakları Yönetimine Giriş. Afetlerde İnsan Kaynakları Yönetimi. Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Allianz (2021). Türkiye'nin ilk akredite deprem ve yangın Merkezi Allianz Teknik oldu. https://www.allianz.com.tr/tr_TR/faaliyetlerimiz/bizden-haberler/turkiyenin-ilk-akredite-deprem-ve-yanigin-merkezi-allianz-teknik-oldu.html
- Azimi, A., & Shirazi, A. (2014). Investigating the factors affecting human resource planning after large-scale natural disasters: A case study on the Bam earthquake. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 4(6), 2222-6990.
- BBC (2023). 6 Şubat'taki depremlerde can kaybı 50 bin 500'e yükseldi. <https://www.bbc.com/turkce/articles/c51kdv8d15jo#:~:text=%C4%B0%C3%A7i%C5%9Fleri%20Bakan%C4%B1%20S%C3%BCleyman%20Soylu%2C%206,bin%20969'unun%20en-kaz%C4%B1n%C4%B1n%20kald%C4%B1r%C4%B1ld%C4%B1>
- Bly, J., Hugo Francescutti, L., & Weiss, D. (2021). Disaster Management: A State-of-the-Art Review. *IntechOpen*. doi: 10.5772/intechopen.94489
- Burton, I., & Kates, R. W. (1963). The perception of natural hazards in resource management. *Nat. Resources J.*, 3 (3), 412-441.
- Bursa Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (2023). Afet Yönetimi - İşletmelerde Depreme Hazırlık. <https://www.youtube.com/watch?v=QM1bgOWIYrU>.
- CDC (2018). Emergency Preparedness and Response. <https://emergency.cdc.gov/coping/responders.asp#:~:text=Responding%20to%20disasters%20is%20both,decisions%2C%20and%20separation%20from%20family>.
- Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED). 2022 Disasters in Numbers. Report. <https://reliefweb.int/report/world/2022-disasters-numbers#:~:text=In%202022%2C%20the%20Emergency%20Event,and%20affecting%20185%20million%20individuals>.
- Çağırtekin, C. (2019). Yeniden Yapılanma Afet mi Kriz mi?. *İdarecinin Sesi Dergisi* .188, 37-41.
- Deshmukh, R., Rodrigues, L. L., & Krishnamurthy, G. R. (2008). Earthquake risk and knowledge management. *Journal of Knowledge Management Practice*, 9 (3), online, no page, <http://www.tlinc.com/articl162.htm>
- Deveci (2023). Depremlerin ardından 90 ülkeden arama kurtarma ekipleri Türkiye'deki çalışmalara destek verdi. <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/depremlerin-ardindan-90-ulkeden-arama-kurtarma-ekipleri-turkiyedeki-calismalara-destek-verdi/2838218#:~:text=D%C4%B1%C5%9Fi%C5%9Fleri%20Bakan%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20verilerine%20g%C3%B6re%2C%2090,ve%20hayata%20yeniden%20tutunmalar%C4%B1n%C4%B1%20sa%C4%9Flad%C4%B1>
- Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.
- Farajian, P., Vahabzadegan, H., Javadi, I., & Siavash Abkenari, O. (2022). The Role of Crisis Management Strategies in Reducing Earthquake Damage. <https://ssrn.com/abstract=4088864>
- FEMA (2023). Natural Hazards. <https://hazards.fema.gov/nri/natural-hazards#:~:text=Natural%20hazards%20and%20natural%20disasters,it%20significantly%20harms%20a%20community>.

- Güven, Ç. (2023). Çiğdem Güven İle - Olağanüstü Durumlarda İnsan Kaynakları Yönetimi (Konuk: Gülçin Berkel Erem). <https://www.youtube.com/watch?v=nG7XbbBcN-RI>
- Hürriyet (2017). Depremzedelerden oluşan arama kurtarma ekibi. <https://www.hurriyet.com.tr/ik-yeni-ekonomi/depremezederden-olusan-arama-kurtarma-ekibi-26298789>
- IMPACT2030 Turkey (2023). Afetlerde İnsan Kaynakları. <https://www.youtube.com/watch?v=toNQ9z8OGWQ>
- JCI Türkiye (2023). Afet Sonrası İnsan Kaynakları Yönetimi Paneli. <https://www.youtube.com/watch?v=cVPtQWvEoSQ&t=2104s>
- Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü (2023). 06 Şubat 2023 Ekinözü Kahramanmaraş Depremi Basın Bülteni. https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/wp-content/uploads/2023/02/20230206_1024_KAHRAMANMARAS.pdf&hl=tr
- Karabey, Canan Nur (2017). Bölüm 10: Afetlerde İnsan Kaynaklarına Yönelik Krizlerin Yönetimi. Afetlerde İnsan Kaynakları Yönetimi. Atatürk Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Kızılay (2023). Uluslararası Yardımlar. <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/uluslararasi-yardimlar#:~:text=T%C3%BCrk%20K%C4%B1z%C4%B1lay%20son%2010%20y%C4%B1lda,milyonlarca%20insana%20yard%C4%B1m%20eli%20uzat%C4%B1r>
- Mehata, S., Paudel, Y. R., Aryal, K., & Paudel, D. (2015). Rethinking human resources for health in post-earthquake Nepal. https://www.researchgate.net/journal/British-Medical-Journal-Clinical-research-ed-1468-5833?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6Ii9kaXJlY3QiLCJwYWdlIjoieX2RpcmVjdCJ9fQ
- Mosneaga, A. (2022). Unsustainable development, disasters and displacement: Revisiting the governance challenge. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 79, 103172.
- Munich Re (2023). Earthquakes, thunderstorms, floods: Natural disaster figures for the first half of 2023. <https://www.munichre.com/en/company/media-relations/media-information-and-corporate-news/media-information/2023/natural-disaster-figures-first-half-2023.html>
- Nekoei-Moghadam, M., Amiresmaili, M., & Aradoei, Z. (2016). Investigation of obstacles against effective crisis management in earthquake. *Journal of Acute Disease*, 5(2), 91-95.
- Özcan, Ş. (2021). Etkili Kriz Yönetimi. İksad Publishing House, Ankara.
- Premeaux, S. F., & Breau, D. (2007). Crisis management of human resources: lessons from hurricanes Katrina and Rita. *People and Strategy*, 30(3), 39.
- Peryön (2023). "Şirketlerin Afet Sonrası Kriz Yönetimi". <https://www.peryon.org.tr/yar-dim-bilgilendirme>
- Quora (2022). What is the difference between a crisis and a disaster? <https://www.quora.com/What-is-the-difference-between-a-crisis-and-a-disaster>
- Ritchie, Hannah, Rosado, Pablo and Roser, Max (2022). "Natural Disasters". <https://ourworldindata.org/natural-disasters>
- Sadeghi-Bazargani, H., Azami-Aghdash, S., Kazemi, A., & Ziapour, B. (2015). Crisis management aspects of bam catastrophic earthquake. *Health Promotion Perspectives*, 5(1), 3-13.

- Sargiacomo, M., Servalli, S., Potito, S., D'Andreamatteo, A., & Gitto, A. (2021). Accounting for natural disasters from a historical perspective: A literature review and research agenda. *Accounting History*, 26(2), 179-204.
- Sobhi, H., Rahimi, M., & Ravanshadnia, M. (2022). Application of Crisis Management Principles in Earthquake-Stricken Urban Areas. *Shock and Vibration*. <https://doi.org/10.1155/2022/6999330>
- Taşkıran G. ve Baykal. Ü. (2018). Afetlerde İnsan Kaynakları Yönetimi. editör: Öztekin SD, Afet Hemşireliği. Ankara: Türkiye Klinikleri, 23-28.
- TDK (2023). Kriz. <https://sozluk.gov.tr>

Bölüm 16

KİŞİLİK KAVRAMI VE KİŞİLİK KURAMLARI

Murad YÜKSEL¹

1. GİRİŞ

Yüzyıllardır yazarlar ve filozoflar kişilik kavramı üzerinde kafa yormuş ve çok çeşitli tanımlar yapmışlardır (Cloninger, 2003:2). “Kişilik” kelimesi ile ilgili en çok kabul gören husus, kelimenin orijinalinin Latince “*persona*” kelimesinin olduğu ve Yunan tiyatro sahnelerinde Romalı aktörlerce takılan bir maskeyi ifade etmesi yönündedir. Tabi ki bu tanım kabul edilmemiş ve kişilik kuramcıları, kişiliği kendi bakış açısından değerlendirmiş ve farklı tanımlar geliştirmişlerdir (Feist ve Feist, 2005:3). Genel olarak kişilik, davranış şekilleri gibi bir bireyi diğer insanlardan farklı bir kişi yapan bir dizi duygusal yetenek olarak tanımlanmaktadır (Lilford vd., 2014:147). Başka bir tanıma göre kişilik; bir bireye özgü düşünce, duygu ve davranış kalıbı ile bu kalıbın arkasında açık ya da gizli psikolojik mekanizmalar olarak tarif edilmiştir (Li ve Armstrong, 2015:423).

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi, kişilik kavramının insan tutum ve davranışları ile ilgili birçok özelliği kapsamı ve geniş kapsamlı olması nedeniyle birçok tanımı bulunmaktadır (Merdan, 2013:142). Bu bağlamda, tüm kişilik kuramcıları tarafından kabul edilen tek bir kişilik tanımı olmadığından, kişilik; *bir kişinin davranışlarına tutarlılık ve özgünlük veren, göreceli olarak kalıcı ve benzersiz özelliklerin bir kalıbı olarak tanımlanabilir* (Feist ve Feist, 2008:4).

Kuramlar, bilgileri anlamlı bir yöntemle tanımlamak ve basitleştirmek için bir çatı sağlar. Kişilik kuramları mutlaka test edilebilmeli, kişiliğe ait verileri açıklayabilmeli, anlamaya yönelik kullanışlı olmalıdır. Biçimsel kuramlar çok sayıda ve farklılıktaki insanların gözlemlenmesine dayanmıştır. Bu kuramlar objektiftirler ve sürekli olarak gerçekte var olana karşı test edilmişlerdir. Ancak bazı kuramlar, kuramcının hayattaki tecrübelerini yansıtmakta, kısmi bir otobiyografi olabilmektedir (Schultz ve Schultz, 2008:41). Çalışmamızda, kişiliği açıklamaya çalışan üç ana kuram: *Psikodinamik, İnsancıl/Varoluşsal ve Ayırıcı*

¹ Dr., Milli Savunma Bakanlığı, gulmurcin@yahoo.com, ORCID iD: 0000-0002-1544-2843

diğer insanların gerçekten neye benzediği, insanların kişiliklerini değiştirme yeteneklerinin olup olmadığı sürekli merak konusu olmuştur (Cervone ve Pervin, 2013:4). Bu merak, yüzyıllardır filozofların, teologların ve diğer düşünürlerin, insan doğası ve hatta insanların temel bir yapıya sahip olup olmadığı hakkında kafa yormalarına neden olmuştur (Feist ve Feist, 2005:3). Yukarıda açıklanan kuramların kısa bir özeti yapılacak olursa, kişilik ile yapılan ilk çalışmaların, Hipokrat'ın dört mizaç hakkındaki fikirlerine kadar uzandığı söylenmesine rağmen kişilik ile ilgili hikâye Sör Francis Galton tarafından 1884 yılında The Fortnightly Review dergisinde “Kişiliğin ölçülmesi” başlıklı makalesi ile başladığı, konuya ilişkin yapılan sistematik görgül çalışmaların ise Galton'dan yıllar sonra (Nettle,2007:15-19) Sigmund Freud tarafından geliştirilen psikanalitik kuramının olduğu ifade edilebilir (Schultz ve Schultz, 2008:45). Freud psikoanalitik kuramı ile davranışın nedeninin psikolojik kaynaklandığını iddia ederken (Cloninger, 2003:63), Freud'dan sonra ortaya atılan birçok kişilik kuramı bu çalışmadan türemiş (Schultz ve Schultz, 2012:41) ve kişi/örgüt açısından kişilik özelliklerinin önemi vurgulanmıştır (Asendorpf ve Denissen, 2006:486). Hatta yapılan çalışmalarda (Murray, 1938, Akt.: Schultz ve Schultz, 2004:200; Jung, 1926, Akt.: Lohmeyer, 2000:6) kişilik özelliklerinin insan davranışlarındaki çeşitliliği açıkladığı belirtilmiştir (Lohmeyer, 2000:6). Dolayısıyla personel seçiminden (Rodrigues ve Rebelo, 2013:21) işgören performansının öngörüsüne (Tett ve Burnett, 2003:500) kadar yönetim yazının birçok alanında önemli bir olgu olan kişilik özelliklerinin, kültürel özellikleri de dikkate alarak incelenmesinin alan yazınındaki boşlukları doldurmada oldukça faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Allport, G.W., & Odbert, H.S. (1936). Trait-names: A psycho-lexical study. *Psychological monographs*, 47(1), i.
- Asendorpf, J.B., & Denissen, J.J. (2006). Predictive validity of personality types versus personality dimensions from early childhood to adulthood: Implications for the distinction between core and surface traits. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 486-513.
- Aydın, H. (2008). *Ergenlerin kişilik özelliklerinin stresle başa çıkma ve bazı özlük niteliklerine göre karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.
- Baay, P. E., Van Aken, M. A., De Ridder, D. T., & Van der Lippe, T. (2014). Understanding the role of social capital in adolescents' Big Five personality effects on school-to-work transitions. *Journal of Adolescence*, 37(5), 739-748.
- Cervone D. & Pervin L.A. (2013) *Personality Theory and Research*, (Twelfth Edition) John Wiley & Sons: USA
- Ceylan, M. (2005). *Stresle başa çıkmada bilişsel stratejilerin kullanılmasında cinsiyet ve kişilik değişkeninin etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ege Üniversitesi: İzmir.

- Chew, K.H.P., & Dillon, D.B. (2014). Statistics anxiety and the Big Five personality factors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 112, 1177-1186.
- Cloninger, C.C. (2003) *Theories of Personality Understanding Persons (Fourth Edition)* Pearson Prentice Hall.
- Costa Jr, P. T., & McCrae, R. R. (1992). The five-factor model of personality and its relevance to personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 6(4), 343-359.
- Courbalay, A., Deroche, T., Prigent, E., Chalabaev, A., & Amorim, M. A. (2015). Big five personality traits contribute to prosocial responses to others' pain. *Personality and Individual Differences*, 78, 94-99.
- Doğan, T., Kürüm, A., & Kazak, M. (2017). Kişilik Özelliklerinin Erteleme Davranışını Yordayıcılığı. *Başkent University Journal of Education*, 1(1), 1-8.
- Eswaran, S., Islam, M. A., & Yusuf, D. H. M. (2011). A study of the relationship between the big five personality dimensions and job involvement in a foreign based financial institution in Penang. *International Business Research*, 4(4), 164.
- Ewen, R. B. (2014). *An introduction to theories of personality. (Sixth Edition)* Lawrence Erlbaum Associates: London.
- Feist J. & Feist G.J. (2005) *Theories of Personality, (6th Ed.)* McGraw-Hill: USA
- Feist J. & Feist G.J. (2008) *Theories of Personality, (Seventh Edition)* McGraw-Hill: USA
- Geçtan, E. (2003). *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar. (13. Basım)* Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Giluk, T.L., & Postlethwaite, B.E. (2015). Big Five Personality and Academic Dishonesty: A Meta-Analytic Review. *Personality and individual differences*, 72, 59-67.
- Güneş, G., & Gökçek, T. (2012). Pedagojik formasyon öğrencilerinin öğrenme stilleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 28-40.
- Gürses, İ., & Kılavuz, M. A. (2011). Erikson'un psiko-sosyal gelişim dönemleri teorisi açısından kuşaklararası din eğitimi ve iletişiminin önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.
- Hassan, M. M., Bashir, S., & Mussel, P. (2015). Personality, learning, and the mediating role of epistemic curiosity: A case of continuing education in medical physicians. *Learning and Individual Differences*, 42, 83-89.
- Karabacak, G.(2010) *İlgören Kişilik Özelliklerinin İş Stresi Üzerine Etkisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Karkoulia, S., Messarra, L., & Sidani, M. (2009). Correlates of the bases of power and the big five personality traits: An empirical investigation. In Allied Academies International Conference. *Academy of Organizational Culture, Communications and Conflict. Proceedings* Jordan Whitney Enterprises, Inc. New Orleans,. 7-16.
- Kermani, Z. Z. (2011). The relationship between the "Big Five" personality traits and customer satisfaction: A case study of Melli Bank Kerman, Iran. *Journal of Business and Retail Management Research*, 6(1).
- Klimstra, T. A., Luyckx, K., Germeijs, V., Meeus, W. H., & Goossens, L. (2012). Personality traits and educational identity formation in late adolescents: Longitudinal associations and academic progress. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 346-361.
- Kvasova, O. (2015). The Big Five personality traits as antecedents of eco-friendly tourist behavior. *Personality And Individual Differences*, 83, 111-116.
- Latzman, R. D., & Masuda, A. (2013). Examining mindfulness and psychological inflexibility within the framework of Big Five personality. *Personality And Individual Differences*, 55(2), 129-134.

- Li, M., & Armstrong, S. J. (2015). The relationship between Kolb's experiential learning styles and Big Five personality traits in international managers. *Personality and Individual Differences*, 86, 422-426.
- Lilford, N., Vigar-Ellis, D., & Nel, D. (2014). Big Five personality traits and financial salesperson performance: An application of Chernoff faces. *Journal of Financial Services Marketing*, 19, 146-154.
- Lohrmeyer, R. L. (2000). *The relationships between personality types and leadership styles of Idaho certified professional-technical educators*. University of Idaho.
- Maslow, A.H. (1954), *Motivation and Personality*, Harper & Row, New York.
- McCann, S. J. H. (2011). Emotional health and the Big Five personality factors at the American state level. *Journal of Happiness Studies*, 12, 547-560.
- Merdan, E. (2013). Beş Faktör Kişilik Kuramı ile İş Değerleri İlişkisinin İncelenmesi: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 4(7).140-159.
- Millon, T., & Lerner, M. J. (2003). *Handbook of psychology volume 5 Personality and social psychology*. John Wiley & Sons. New Jersey.
- Nettle, D. (2007). *Personality: What Makes You The Way You Are*. OUP Oxford. New York
- Nicodemus, K. M. (2012). Personality type and job satisfaction. Physicians' pathways to non-traditional careers and leadership opportunities, R.D. Urman and J.M. Ehrenfeld (eds.), *Physicians' Pathways to Non-Traditional 11 Careers and Leadership Opportunities*, DOI 10.1007/978-1-4614-0551-11-17.
- Oktuğ, Z. (2007). *Freud'un kişilik birimleri (id-ego-süperego) ile reklam iletişiminin izleyici üstünde yarattığı etkiler arasındaki bağlantı: Magnum, Kalbim Benecol ve LÖSEV reklamları üzerine bir araştırma*, İstanbul Kültür Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/ Dinler Tarihi Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Özgün, M. S. (2007). *Okul psikolojik danışmanlarının kişilik özellikleri ile mesleki yetkinlik beklentileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Pehlivan, Z., & Ada, E.N.D. (2011). Kişilik Gelişimi İçin Beden Eğitimi Ders Uygulamaları. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (Özel), 83-95.
- Robbins, S., Judge, T. A., (2013). *Organizational Behavior*. (15th ed.) Pearson Education Inc: New Jersey.
- Rodrigues, N., & Rebelo, T. (2013). Incremental validity of proactive personality over the Big Five for predicting job performance of software engineers in an innovative context. *Revista de Psicología del Trabajo de las Organizaciones*, 29(1), 21-27.
- SAV, İ. (2007). *Psikolojik danışman rehber öğretmenlerin kişilik özellikleri ile stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2004). *Theories of personality*. (8 th Ed.) Wadsworth: USA
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2008). *Theories of personality*. (9 th Ed.) Wadsworth, Cengage Learning: USA
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E. (2012). *Theories of personality*. (10 th Ed.) Wadsworth, Cengage Learning: USA
- Selvi, C. (2011). *Astrolojik kişilik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişki*., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karaman.
- Taylor, E. (2009). *The mystery of personality: A history of psychodynamic theories* (p. 30). New York, NY: Springer.

- Tett, R. P., & Burnett, D. D. (2003). A personality trait-based interactionist model of job performance. *Journal of Applied Psychology*, 88(3), 500-517.
- Topçu, M. K. (2015). *Çalışanların kişilik özelliklerinin örgütsel özdeşleşme ve işten ayrılma niyeti üzerine etkisinde psikolojik sözleşme algısının rolü*. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Wong, P. T. P. (2005). Existential and humanistic theories. In J. C. Thomas, & D. L. Segal (Eds.), *Comprehensive Handbook of Personality and Psychopathology* (pp. 192-211). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Yalçın, İ., Şeker, M., & Bayram, A. (2014). Yöneticilerin Kişilik Özellikleri ve Duygusal Zekâları ile Yönetim Bilişim Sistemleri Kullanımları Arasındaki Etkileşimin Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (13), 75-92.
- Zhou, M. (2015). Moderating effect of self-determination in the relationship between Big Five personality and academic performance. *Personality and Individual Differences*, 86, 385-389.

Bölüm 17

TEDARİK ZİNCİRİ VE LOJİSTİK YÖNÜYLE TÜRKİYE’DE COVID-19 PANDEMİSİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Serdar BUDAK¹

GİRİŞ

İlk vakaları Aralık 2019 da Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan (Ivanov ve Dolgui, 2020) COVID-19/SARS-CoV-2, 11 Şubat 2020 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından resmen tanınmıştır. Salgının dünya genelinde önemli derecede ekonomik ve sosyal yansımaları görülmüştür. Virüsün yayılma hızını kısıtlamak amacıyla alınan önlemlerin başında insanların bir araya gelmesini engellemek olmuştur. Bu durum çoğu sektörde insanların çalışmasını, sosyalleşmesi ve üretim yapmasını engellemiştir. Pandemi döneminde üretim tesisleri ya kapanmış ya da üretim kapasiteleri düşürülmüştür. Seyahat kısıtlamaları getirilmiş ve sınırlar kapanmıştır. Salgın birçok sektörde talebi düşürmüş, dolayısıyla tedarik zincirleri önemli ölçüde etkilenmiştir. Talep değişiklikleri sektörel dalgalanmalara neden olmuş ve üretim ile satışlar azalmıştır. Bu durum, stoklarda artışa ve nakit akışında birtakım bozulmalara neden olmuştur.

Küresel anlamda COVID-19’un tedarik zincirlerini önemli etkileri olduğu görülmektedir. Bazı sektörlerde talep düşüşleri yaşanırken, bazılarında ise ani talep artışları görülmüştür. Salgın başta tedarik zincirleri olmak üzere birçok ekonomik etkiye sebep oldu. Örneğin Fortune 1000 şirketlerinin %94’ü tedarik zincirinde bozulmalar ile karşı karşıya kaldı (Raj vd., 2022). Benzer şekilde Mishra vd. (2021) COVID-19’un küresel tedarik zinciri üzerine arz, talep ve lojistik olmak üzere üç farklı tarafın ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Örnek olarak virüsün yayılması ile maske talebi çok fazla arttığı için arz şokuyla karşı karşıya kalındığı görülmektedir. Benzer şekilde solunum cihazlarının arz ve talebi belirsizlik oluşturduğu için sağlık sistemi açısından önemli bir stres etkisi olmuştur (Brinca vd., 2021). Pandemi, lojistik maliyetlerin artmasına, işgücü kıtlığına ve yetersiz depolama

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Turhal Uygulamalı Bilimler Fakültesi, e-mail: serdar.budak@gop.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-0338-5490

ayında bir önceki aya göre ihracatta ise %70'lik bir düşüş yaşandığı görülmektedir. İthalatta ise bu düşüş %44 olarak kaydedilmiştir. İkinci grup olan 84 fasıl kodlu ürünlerin ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde, 2020 Nisan ayında bir önceki aya göre ihracatta %33'lük bir düşüş yaşandığı görülmektedir. İthalatta ise bu düşüş %24 olarak kaydedilmiştir. Üçüncü grup olan 85 fasıl kodlu ürünlerin ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde, 2020 Nisan ayında bir önceki aya göre ihracatta %24'lük bir düşüş yaşandığı görülmektedir. İthalatta ise bu düşüş %20 olarak kaydedilmiştir. Dördüncü grup olan 71 fasıl kodlu ürünlerin ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde, önceki fasıllara göre oynaklığın ve dış ticaret açığının daha fazla olduğu görülmektedir. İthalatta 2020 mayıs ayından sonra önceki aylara göre %100'leri aşan miktarlarda artış olduğu görülmektedir. Beşinci ve son grup 27 fasıl kodlu ürünlerin ihracat ve ithalat rakamları incelendiğinde, salgının etkilerinin 2020 yılı ocak ayı itibarıyla başladığı görülmektedir. İlk beş ayda ihracatta yaklaşık %21'lik bir düşüş söz konusu iken ithalatta %18'lik bir düşüş görülmüştür.

Çalışma sonuçları, salgının Türkiye'nin ihracat ve ithalat sektörlerini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Salgın dönemi, kapanmalar, talep şokları, sınırların kapanması ve üretim kısıtlamaları gibi kararlar nedeniyle ihracat ve ithalat rakamlarında belirgin düşüşlere yol açmıştır. Bu düşüşler bazı fasıllarda derinleşmişken bazılarında ise daha az hissedilmiştir. Salgının tedarik zincirlerine olan olumsuz etkisi, özellikle tedarik güvenliği ve esnekliği konusunda daha fazla dikkat edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Çalışmada ayrıca Türkiye'de yaşanan 2018 kur krizi ile COVID-19 salgının 5 fasıl üzerinde etkileri oransal ve görsel olarak karşılaştırılmış, sonuç olarak salgının ülke dış ticaretine etkisinin daha derin olduğu ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- AA. (2023, 07 15). *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kovid-19-ulkeler-arasi-maske-savasi-baslatti/1793792> adresinden alındı
- Akal, M., & Bayram, E. (2022). Koronavirüs Hastalığının Türkiye'de Temel Makroekonomik ve Sektörel Etkileri. *Journal of Business and Trade*, 3(2), s. 169-194.
- Akgün, O. (2020). COVID-19 Salgını Döneminde Türkiye'de Alınan İdari Kararların Salgının Önlenmesindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), s. 201-228.
- Bal, H., & Can, Z. G. (2022). COVID-19 Pandemisinin Dış Ticarete Etkileri Üzerine Bir Literatür Taraması ve Kapsamlı Bir Değerlendirme. H. Yakışık, & H. Ünlü içinde, *Pandemi ve Türkiye Ekonomisi* (s. 15-33). Ankara: Adres Yayınları.
- Brinca, P., Duarte, J. B., & Faria-e-Castro, M. (2021). Measuring Sectoral Supplyand Demand Shocks during COVID-19. *European Economic Review*, 139. doi:<https://doi.org/10.1016/j.eurocorev.2021.103901>.

- Can, Ö. (2021, Temmuz). Covid-19 Salgınının Türkiye'deki İşletmelere Etkileri: Sorunlar, Dönüşümler, Olanaklar. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), s. 833-863. doi:<https://doi.org/10.16951/atauniiibd.797740>
- Demiral, M., Manga, M., & Bal, H. (2021). Türkiye'nin Sanayileşme Süreci ve Sektörel Gelişmeler. A. F. Özsoylu içinde, *2023'e girerken Türkiye'de Ekonomik Görünüm* (s. 29-47). Ankara: Akademisyen Kitabevi A.Ş.
- Demirhan, Y., & Korkutan, M. (2022). Türkiye'nin COVID-19 Pandemi Kriziyle Mücadele Performansı Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 13(2), s. 639-667.
- Han, A., Pehlivan, C., & Konat, G. (2022). COVID-19 Pandemi Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Amprik Analizi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 32-49.
- Hizmetleri, E. T. (2020). *Hükümetlerin Büyük Sınavı: 19 Ülkede COVID-19 Destek Paketleri*. Ankara.
- <https://covid19.ticaret.gov.tr/>. (2020, 04 09). *Uluslararası Yük Taşımacılığı Kapsamında Türk Ve Yabancı Uyruklu Şoförlerin Ülkemize Giriş-Çıkışları İle Ülkemiz Üzerinden Üçüncü Ülkelere Transit Geçişlerine İlişkin Bilgi Notu*. <https://covid19.ticaret.gov.tr/>: <https://covid19.ticaret.gov.tr/gumruk/duyuru/uluslararasi-yuk-tasimaciligi-kapsaminda-turk-ve-yabanci-uyruklu-soforlerin-ulkem> adresinden alındı
- Ivanov, D., & Dolgui, A. (2020). Viability of intertwined supply networks: Extending the supply chain resilience angles towards survivability. A position paper motivated by COVID-19 outbreak. *International Journal of Production Research*, 10(58), s. 2904-2915.
- Karagül, M. (2020). Neo Liberal Politikalar ve Ekonomik Krizler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 6(4), s. 23-38.
- Koç, İ., & Yardımcıoğlu, F. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Uygulamaya Konulan Mali Tedbir ve Teşviklerin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeleri Karşılaştırılması. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8, s. 123-152.
- Küçüköğlu, S. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Küresel Ekonomik Göstergeleri Ve Türkiye'de Bankacılık Ve Finans Sektörüne Etkileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), s. 1269-1291. doi:10.46928/iticusbe.870711
- Mishra, R., Singh, R. K., & Subramanian, N. (2021). Impact of disruptions in agri-food supply chain due to COVID-19 pandemic: contextualised resilience framework to achieve operational excellence. *The International Journal of Logistics Management*, 33(3).
- Nahleh, Y. A., Ali, B. A., Ali, H. A., Alzarooni, h., Almulla, S., & Alteneji, F. (2023). The Impact of COVID-19 on Supply Chain in UAE Food Sector. *Sustainability*, 15(11). doi:10.3390/su15118859
- Öçal, B. (2022). Covid-19'un Türkiye'nin Dış Ticaret Taşıma Türlerine Etkisinin İncelenmesi. *Disiplinler arası Girişimcilik ve Yenilikçilik Çalışmaları Dergisi*, 1(2), s. 62-74.
- Pelit, İ., & Irmak, E. (2022). COVID-19'un Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 8(1), s. 79-97.
- Raj, A., Mukherjee, A. A., Jabbour, A. B., & Srivastava, S. K. (2022). Supply chain management during and post-COVID-19 pandemic: Mitigation strategies and practical lessons learned. *Journal of Business Research*(142), s. 1125-1139.
- Sanders, N. R. (2020, 03 19). *Covid-19 Supply-Chain Disruption*. Treasury & Risk: <https://www.treasuryandrisk.com/2020/03/19/covid-19-supply-chain-disruption/> adresinden alındı

- sbb.gov.tr. (2020). *Yıllık Ekonomik Rapor*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Senir, G., & Büyükkökçü, A. (2020). COVID-19 Salgınının Tedarik Zincirlerine ve Lojistik Faaliyetlere Etkileri. M. Şeker, A. Özer, & C. Korkut içinde, *Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği* (s. 632-647). TUBA. doi:10.53478/TUBA.2020.052
- Simchi-Levi, D., & Zhao, Y. (2003). The Value of Information Sharing in a Two-Stage SupplyChain with Production Capacity Constraints. *Naval Research Logistics (NRL)*, 50(8), s. 841-952.
- Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri. *Eurasian Journal of Researches in Social and Economics*, 7(5), s. 169-185.
- Şahin, G., & Peker, H. S. (2021). Covid-10 Salgınının Türkiye Ekonomisine Sektörel Etkileri. Ş. Karabulut içinde, *Teoride İktisadi, Mali ve Finansal Uygulama ve Anlayışlar* (s. 47-65). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Taşdelen, S., Bakacak, P. K., & Taşdelen, U. (2022). Covid-19 Pandemisinin Denizyolu Taşımacılığına Etkisi: Türkiye Örneği. *Journal of Marine and Engineering Technology*, s. 111-121.
- Tekin, A. (2021). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler Ve Ekonomik Sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(40), s. 330-355.
- Ünüvar, İ., & Aktaş, H. (2022). Dünya'da ve Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, s. 124-140.

Bölüm 18

BİRLEŞME VE SATIN ALMA KARARLARININ HİSSE SENEDİ GETİRİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN İNCELENMESİ: BİST ENERJİ SEKTÖRÜNDE BİR UYGULAMA

**Tuba KONAK¹
Hatice DÜZAKIN²**

GİRİŞ

Birleşme ve satın almalar, kaynakların ülke içinde veya ülkeler arasında dağılımını sağlamaktadır. Bu sebeple birleşme ve satın almalar akademik çalışmaların odağı olmuştur. Birleşme ve satın almalarla birlikte yoğun bir rekabet ortamı oluşmuştur (Dilshad, 2013, 89-90). Birleşme ve satın alma kararları, ekonominin büyümesi ve genişlemesi için büyük bir öneme sahiptir. Şirketler pazar paylarını arttırmak, daha fazla kar elde etmek ve maliyet avantajından yararlanmak için birleşme ve satın almaya yönelirler. Ekonominin küreselleşmesi ve pazarlarda yoğun bir rekabetin yaşanması ise şirketleri satın alma ve birleşmeye teşvik etmektedir (Yadav, 2019, 2-3).

Birleşme ve satın almalar özellikle son yıllarda küresel pazarda büyüme ve gelişme için önemli finansal yatırım kararları olarak yaygınlaşmıştır. Birleşme, iki veya daha fazla şirketin birleşerek tek bir şirket oluşturmasıdır. Satın alma ise mülkiyet kazanımı olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle büyük bir firmanın daha küçük bir firmayı satın alarak bünyesine katması da mümkündür. Bununla birlikte birleşme ve satın almalar şirketlerin varlık ve yükümlülüklerinin birleşmesidir. Birleşme ve satın almanın pek çok örneği farklı sektörlerde bulunabilir. Küreselleşme ve ekonomik entegrasyonun etkisiyle şirketler büyümek, kaynak elde etmek ve pazar paylarını genişletmek için birleşme ve satın almaya yönelmiştir. Şirketlerin finansal, ekonomik ve stratejik hedeflerine ulaşmasında birleşme ve satın kararlarının payı büyüktür. Diğer yandan birleşme ve satın alma kararlarının sadece uzun vadeli stratejik ve ekonomik etkileri yoktur. Aynı

¹ Dr., tubaaknk@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3290-9337

² Prof.Dr., Çukurova Üniversitesi, İİBF Fakültesi, İşletme Bölümü; hdüzakin@cu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8840-1815

KAYNAKÇA

- Asaoka, D. (2019). Behavioral analysis of mergers and acquisitions decisions. *Corporate Board: Role, Duties & Composition* ,15,3, 8-16.
- Bergmann, D.R., Savoia, J.R. F. & Souza, B.M. (2015). Evaluation of Merger and Acquisition Processes in the Brazilian Banking Sector by means of an Event Study. *Review of Business Management*, 17, 56, 1105-1115.
- Campbell, C.J., Cowan, A.R. & Salotti, V. (2010). Multi-country Event-study methods. *Journal of Banking & Finance*, 34, 3078-3090.
- Chen, D.H., Liu, H.H. & Huang, C.T. (2009). The Announcement Effect of Cash Dividend Changes on Share Prices: An Empirical Analysis of China. *The Chinese Economy*, 42, 1, 62-85.
- Chui, A.B. & Ip, W.(2017). Improving merger and acquisition decision-making using fuzzy logic and simulation. *International Journal of Engineering Business Management*, 9, 1-18.
- Cinskızan, K., Babuşcu, Ş. & Hazar, A. (2020). Aktif Rasyosu Açıklamasının Bankaların Hisse Senedi Getirisine Etkisi: Borsa İstanbul'da İşlem Gören Bankalar Üzerine Bir Analiz. *Ekonomi ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 2, 2 , 126-143.
- Çakır, H.M. & Gülcan, Z. (2012). Şirket birleşme ve devralma kararlarının hisse senedi getirilerine etkisi. *Mali Çözüm*, 22, 113, 79-107.
- Çetin, H. , Salur, M. N. & Akusta, A. (2020). Kurumsal yönetim derecelendirme notu ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişki: BİST gayrimenkul yatırım ortaklığı şirketleri üzerine bir inceleme. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*, 3, 1, 66-74.
- Dilshad, M.N. (2013). Profitability Analysis of Mergers and Acquisitions: An Event Study Approach. *Business and Economic Research*,3, 1.
- Duso, T., Gugler, K. & Yurtoglu, B.B. (2010). Is the Event Study methodology useful for merger analysis: A comparison of stock market and accounting data. *International Review of Law and Economics*, 30, 2.
- Ercan, S. & Haykır, Ö. (2022). Birleşme ve Satın Alma Haberlerinin Borsa Getirisi Üzerine Etkisi: 2005-2017 Borsa İstanbul Örneği. *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 7, 3, 626-645.
- Genç, A. & Coşkun, E. (2013). Birleşme ve Satın Alma Duyurularında Anormal Getiri: Satın Alan Şirket ve Hedef Şirket Açısından Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,17 (3),359-376.
- Kandır, S.Y. & Yakar, S. (2012). Kurumlar Vergisi Oranındaki Değişikliğin Hisse Senedi Getirileri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Maliye Dergisi*, 163, 170-186.
- Kellegöz, T. & Başcı, E. S. (2021). Banka Satın Alma ve Birleşmelerinin Pay Senetleri Üzerine Etkilerine Yönelik Bir Araştırma: Türk Bankacılık Sektörü Örneği. *Journal of Banking and Financial Research*, 8, 1, 17-30.
- Konchitchki, Y.& O'Leary, D.E. (2011). Event study methodologies in information systems research. *International Journal of Accounting Information Systems* 12,2, 99-115.
- Mackinlay, A.G. (1997). Event Studies in Economics and Finance. *Journal of Economic Literature* 13,13-39.
- Panayides, P.M. & Gong, X. (2002). The Stock Market Reaction to Merger and Acquisition Announcements in Liner Shipping. *International Journal of Maritime Economics*, 4, 55-80.

- Sachdeva, T., Sinha, N. & K.P. Kaushik, K.P. (2015). Impact of merger and acquisition announcement on shareholders' wealth an empirical study using Event Study methodology. *Delhi Business Review*, 16, 2.
- Sakarya, Ş. (2011). İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi kapsamındaki şirketlerin kurumsal yönetim derecelendirme notu ve hisse senedi getirileri arasındaki ilişkinin Olay Çalışması (Event Study) yöntemi ile analizi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 7,13, 147-162.
- Sorescu, A., Warren, N.L. & Ertekin, L. (2017). Event study methodology in the marketing literature: An overview. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 45, 186-207.
- Tolu, F., Haykır, Ö. & Çetenak, E.H. (2022). Satın alma ve birleşmelerde kullanılan yöntemlerin şirket getirilerine etkisi: Borsa İstanbul örneği. *Uluslararası işletme, ekonomi ve yönetim perspektifleri dergisi* 6, 1, 215-233.
- Yadav,Y. (2019). Impact of Mergers and Acquisitions on the Performance of the Indian Bank's Share Price:An Event Study Approach. *Australian Journal of Management*, Forthcoming, 1,12.

Bölüm 19

PARA VE DİJİTAL PARANIN GELİŞİMİ

İlknur Ülkü ARMAĞAN¹

GİRİŞ

Uzun yıllar boyunca insanlar ihtiyacı olan malları ve hizmetleri birbiri ile değişerek, takas (trampa) ederek karşılamışlardır. Bu süreçte tuz, deniz kabukları, çeşitli taşlar, madenler, sigara gibi değişik mallar değişim aracı olarak kullanılmıştır. Fakat toplumların büyümesi ve gelişmesiyle mal ve hizmet sayısı artmış, insanlar ihtiyaçlarını değişim ile sağlayamamaya başlamıştır. Takas sistemi artık değişim aracı olma fonksiyonunu kaybetmiştir. Bu nedenle toplumun ortak değişim aracı olarak kabul edebileceği yeni bir kavrama, paraya ihtiyaç doğmuştur (Mishkin, 2007, ss.49-50).

Para, iktisadi hayatta kullanılan mal ve hizmetlerin takasını kolaylaştıran bir değişim aracıdır. Bir değişim aracının kolayca ve sürekli kullanılabilmesi için ise standart, dayanıklı, taşınabilir, bölünebilir, taklit edilemez ve en önemlisi ülkede yaşayan tüm kesimler tarafından onaylanması önemlidir. Böylece para toplum için bir değişim aracı olma, hesap biri olma, tasarruf aracı olma, para politikası aracı olma özelliklerini kazanmaktadır. Paranın gelirin tekrar dağıtılmasını sağlama, ülke için bir hakimiyet ve egemenlik simgesi olma gibi fonksiyonları da bulunmaktadır. Bu özelliklere sahip olduğunda para bir herkes tarafından değişim aracı olarak kabul görmektedir. Fakat ve teknolojik yeniliklerin ve global olarak yaşanan değişimin ve gelişmelerin sonucu olarak para zaman içinde çeşitlenmektedir.

Teknolojik gelişmeler, bilhassa internet üzerinden online olarak yapılan alışveriş işlemlerinin artması kağıt ve madeni paralara alternatif olarak dijital paraların ortaya çıkmasını ve hızla hayatımıza girmesini sağlamıştır. Ödeme sistemleri de dijital paralara hemen uyum sağlamıştır. Bu hızlı gelişimi kripto paralar takip etmiştir. Kripto paralara olan sürekli artan talep kripto paraların çeşitlenerek, toplam değerinin hızla artmasını sağlamıştır. Günümüze gelindiğinde

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Keçiörlü Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, ORCID iD: 0000-0003-0542-0007

olduğu teknolojik altyapı ile gücün merkezden bireylere kaydırılmana olanak sağlamaktadır. Bu durum ancak devletlerin kendi kripto paralarını üretmesi ve bunu dolaşımdaki para olarak kullanması ile çözüme kavuşabilecektir. Günümüzde bazı ülke merkez bankaları, merkez bankası dijital paraları olarak kendi dijital bir para birimi oluşturmuştur, diğer ülkelerde ise konuyla ilgili çalışmalar devam etmektedir. Böylece herkes tarafından kullanımdaki ortak para olarak dijital paralar kabul edilebilecektir. Biraz psikolojik bir olgu olan tüm toplumun kabul etmesi ise güvenlik unsurlarının ve kullanım kolaylığının ön plana çıkarılması ile sağlanabilecektir. Toplumun, bilhassa gençlerin kripto paralara olan bakış açısı da kripto paraların geleceğini şekillendirmede etkili olacaktır. Çünkü gençler ülkenin geleceği olarak, teknolojiye de olan yoğun ilgileriyle, geleneksel paraların kullanımı yerine kripto paraların finansal piyasalarda ve ekonomilerde önemli bir rol oynamasını tercih edebilir.

Kripto paraların kullanılması ülke ekonomisindeki kayıt dışı işlemlerin, yastık altı tutulan paraların finansal sisteme kazandırılmasını sağlayacaktır. Ayrıca vergi gelirleri de tüm işlemler artık kaydı olarak tutulduğu için artış gösterecektir. Fakat bu kripto paraların kullanımı ülke ekonomilerinin yapısının tamamen değişmesini gerektirecektir. Bu doğrultuda önce merkez bankaları değişime uğrayacak sonra ise finansal piyasalar ve uygulanan para politikaları tekrar şekillenecektir. Dolayısıyla tüm ülke ekonomisi kripto paraların gelişimine göre düzenlenecektir. Sonuç olarak kripto paraların geleceği belirsizliklerle dolu olsa da dijitalleşme ve blok zincir teknolojisinin etkisiyle tüm dünyada finansal piyasalar için devrim niteliğinde değişiklikler yaşanmaktadır. Bu değişimin geleceği ise toplumun özellikle de teknolojiyi ve bu konudaki gelişmeleri çok yakından izleyen, hemen takip etmek isteyen gençlerin kripto paralara duyduğu güvene ve tercihlere, yapılacak yasal düzenlemelere, otoritelerin kripto paralar ile ilgili stratejik yol haritasına, dünyadaki genel kullanım eğilimlerine ve daha daha birçok değişkene bağlı olarak şekillenecektir.

KAYNAKÇA

- Atzori, M., (2017). Blockchain Technology and Decentralized Governance: Is The State Still Necessary? *Journal of Governance and Regulation*, 6(1), 45-62
- Conaghan, D., Smith, D., (2014). Para Kitabı: Finans Dünyasının Nasıl Çalıştığı ile İlgili Bilmeniz Gerekenler, Editör: Duran, C., 1. Baskı, NTV Yayınları
- Coinhills, Most traded National Currencies for Bitcoin, (Erişim: 03.09.2023), <https://www.coinhills.com/market/currency/>
- Corbet, S., Lucey, B., Urquhart, A., Yarovaya, L., (2019). Cryptocurrencies As a Financial Asset: A Systematic Analysis. *International Review of Financial Analysis*, 62, 182-199

- Dabrowski, M., Janikowski, L., (2018). Virtual Currencies and Central Banks Monetary Policy: Challenges Ahead, In Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies, Issue: July
- Eğilmez, M., (2018). Dünya Ekonomisi, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Fanning, K., Centers, D.P., (2016). Blockchain and Its Coming Impact on Financial Services, Journal of Corporate Accounting & Finance, 27(5), 53-57
- Hall, F. W., (1968). A Companion to Classical Texts, Hildesheim, Georg Olms Verlagsbuchhandlung.
- Harlandt, H., (1994). Das Geld: Eine Einführung in Wesen und Funktionen, Schäuble-Verlag, Rheinfelden, Berlin
- Investing.com, (2023). Kripto Paralar, Tüm Kripto Paralar, (Erişim: 03.09.2023), <https://tr.investing.com/crypto/currencies>
- Kenger, E., Tokmak, E., (2018). Ödeme Sistemleri ve Kripto Para, International Social Sciences Studies Journal, 4(23), 4696-4705
- King, M. (2006). Trusting in Money: From Kirkcaldy to the MPC, Bank of England Quarterly Bulletin, Q4, 425-431
- Mishkin, F. S. (2011). Para, Bankacılık ve Finansal Piyasalar İktisadı, Editörler: Engin, N., Şahin, S., Çiçek, S., Boz, Ç., 8. Baskı, Akademi Yayın Hizmetleri, Ankara
- Mishkin, F.S. (2007). Para, Bankacılık, Finansal Piyasalar İktisadı, Çeviri: Şahin, S., Çiçek, S., Boz, Ç., 8. Baskı, Akademi Kitabevi Yayınları, Ankara
- Nakamoto, S., (2008). Bitcoin: A Peer-To-Peer Electronic Cash System, <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>, (Erişim: 03.09.2023), www.bitcoin.org
- Nakamoto, S., (2009). Bitcoin Open Source Implementation of P2P Currency, Satoshi Nakamoto Institute, (Erişim: 03.09.2023), <https://satoshi.nakamotoinstitute.org/posts/p2pfoundation/1/>
- Ong, B., Lee, T. M., Li, G., Chuen, D. L. K., (2015). Evaluating the Potential of Alternative Cryptocurrencies. In D. L. Kuo Chuen (Ed.), Handbook of Digital Currency: Bitcoin, Innovation, Financial Instruments, and Big Data, Elsevier, 81-135
- Parasız, İ., (2009). Para Banka ve Finansal Piyasalar, 9. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa
- Parasız, İ., (2007). Para Teorisi ve Politikası, Ezgi Kitabevi, Bursa
- Paya, M., (2013). Para Teorisi ve Para Politikası, Türkmen Yayınevi İstanbul
- Sardoni, C., Verde, A., (2002). The 'IT Revolution and the Monetary System: Elektronik Money And Its Effects, Erişim: 03.09.2023. <http://dipartimento.dse.uniroma1.it/Economia/Publications/papers/38>
- Swan, M. (2015), Blockchain: Blueprint For A New Economy, O'reilley Media Inc, First Release, Sebastapol
- Todorov, T., (2017). Bitcoin An Innovative Payment Method With A New Type of Independent Currency, Trakia Journal of Sciences, 15(1), 163-166
- Treiblmaier, H. (2021). The Token Economy As A Key Driver For Tourism: Entering The Next Phase Of Blockchain Research, Annals of Tourism Research, 91, 1-4
- Vigna, P., Casey M. J., (2017), Kripto Para Çağı, Çeviri Atav, A., Buzdağı Yayınlar, Ankara
- Weingartner, T., (2019). Tokenization Of Physical Assets and The ImpactOf IoT And AI, European Union Blockchain Observatory and Forum, 10, 1-16
- White, L.H., (2015). The Market for Cryptocurrencies, Cato Journal, 35(2), 383- 402
- Zottmann, A., (1965). Allgemeine Volkswirtschaftslehre, IV

Bölüm 20

SAVUNMA HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ (1988-2021): FOURİER NEDENSELLİK YAKLAŞIMI

Abdullah GÖV¹

GİRİŞ

Savunma, devletlerin iç ve dış güvenlik süreçlerine ilişkin önerdiği bir mekanizma olarak ele alındığında, günümüzde devletlerin güven ortamını oluşturmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla iç ve dış tehditlere karşı savunma süreçlerine yatırım ve harcama yaptıkları bilinmektedir. Bu anlamda ortaya koyulan çabalar noktasında; söz konusu ülkelerin iç dinamikleri, ekonomik süreçleri ve jeopolitik yapısı elbette belirleyici olmaktadır. Savunma harcamaları ile ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki olası ilişki ise incelenmesi gereken bir alandır. Literatürde bu bağlamda savunma harcamalarının sonuçlarına ilişkin pek çok ampirik çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların farklı bölgelerde ve farklı yöntemlerle yapılması ve ülke dinamiklerinde farklılıklar olması nedeniyle ekonomik büyüme ile savunma harcamaları arasındaki ilişkinin yönü de farklı seyretmektedir. Açık bir ifadeyle savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki, başlıca negatif ve pozitif yönleri itibarıyla değerlendirilmekte ve bu tür harcamaların ekonomiye getirileri bu yönleriyle ele alınmaktadır. Bu anlamda Topcu (2010), ekonomik büyüme ve savunma harcamaları arasındaki ilişkinin en temelde gerek ülkenin yönetim süreçleri ve konjonktürel süreçler, gerekse ölçümleme noktasında aracılık eden yöntemler ve veriler noktasındaki çeşitlilikler bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Savunma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, her ülkenin kendine özgü koşulları, politika kararları ve ihtiyaçları nedeniyle karmaşıktır. Savunma harcamaları bazı durumlarda ekonomik büyümeyi destekleyebilirken bazı durumlarda ise ekonomik büyümenin azalmasına yol açabilmektedir. Ülkelerin ekonomik altyapısı ve büyüklüğü, tehdit algısı ve güvenlik durumu,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul AREL Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, abdullahgov@arel.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-9400-6275

sonuçları Kollias (1997), Dritsakis (2004), Gölpek vd. (2020), Batmaz & Yürük (2021)'ün çalışmalarının bulgularıyla uyumlu değildir.

Çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar, Türkiye'nin savunma harcamalarını azaltmasının ekonomik büyümeye olumlu yönde katkıda bulunduğunu göstermiştir. Ancak savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi pozitif etkilemesi için alınabilecek çeşitli önlemler mevcuttur. Savunma sanayisinde yerli üretim ve teknolojinin desteklenmesi bunlar arasında sayılabilir. Yerli savunma sanayisi ülkenin dışa olan bağımlılığını azaltmakta aynı zamanda ülkenin ekonomik büyümesine büyük oranda katkı sunmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, yerli savunma sanayisinin Ar-Ge çalışmalarına ve teknolojik yeniliklere karşı açık hale getirilmesi de atılması gereken adımlar arasında sayılabilir. Ayrıca Türkiye'nin savunma sanayisinde üretilen ürünleri uluslararası pazara ihraç etmesi ekonomik büyümeyi destekleyen unsurlar arasındadır. Savunma sanayisi, yüksek katma değerli ürünlerin ihracatına olanak sağlayarak döviz girdisini artırabilir. Özel sektör yatırımları, ekonomik büyümeyi hızlandıran diğer bir unsurdur. Türkiye, özel kesim yatırımlarını teşvik ederek ekonomik büyümeyi desteklemelidir. Bunun için iş düzenlemeleri ve teşvikler oluşturulabilir. Diğer bir faktör ise yapısal reformlardır. İş gücü verimliliğini artırmaya yönelik eğitim ve beceri geliştirme programları, iş yapma kolaylığının artırılması, rekabetçiliği destekleyici düzenlemeler gibi adımlar yine atılabilir. Savunma harcamalarının azaltılmasıyla birlikte dışa bağımlılığın azaltılması da ekonomik büyümeyi destekler. Özellikle stratejik öneme sahip savunma malzemelerinin yerli üretimi ve tedariki artırılmalıdır. Tüm bu adımlar, savunma harcamalarının ekonomik büyümeyi desteklemesine katkı sağlayabilir. Ancak savunma harcamalarının dönüşümü sürecinde ulusal güvenlik ihtiyaçları ve bölgesel güvenlik koşulları dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arshad, A., Syed, S. H. & Shabbir, G. (2017). Military expenditure and economic growth: a panel data analysis. *Forman Journal of Economic Studies*, 13(1-12), 161-175.
- Batzmaz, T. & Yürük, B. (2021). Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin simetrik ve asimetrik nedensellik analizi: Türkiye örneği (1985-2019). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(3), 1764-1781.
- Becker, R., Enders, W. & Lee, J. (2006). A stationarity test in the presence of unknown number of smooth breaks. *Journal of Time Series Analysis*, 27, 381-409.
- Benoit, E. (1973). Defence and economic growth in developing countries. Boston: Lexington Books.

- Bilgin, C. (2022). Savunma harcamasındaki değişimlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri: Türkiye için doğrusal olmayan eşbütünleşme modeli ve asimetrik nedensellik testi. *İzmir İktisat Dergisi*, 37(1), 92-109.
- Christopoulos, D.K. & Leon-Ledesma, M.A. (2011). International output convergence, breaks, and asymmetric adjustment. *Studies in Nonlinear Dynamics ve Econometrics*, 15(3), 1-31.
- Çevik, E. İ. & Bektaş, G. (2019). Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 229-236.
- Dakurah, A. H., Davies, S. P. & Sampath, R. K. (2001). Defense spending and economic growth in developing countries: A causality analysis. *Journal of Policy Modeling*, 23(6), 651-658.
- Demez, S. & Polat, İ. H. (2021). MINT ülkelerinde savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel nedensellik analizi. *Bmij*, 9(3), 1032-1044.
- Dincer, H., Hacıoglu, Ü. & Yüksel, S. (2018). [Contributions to Economics] Global Approaches in Financial Economics, Banking, and Finance. Defense expenditures and economic growth relationship: A panel data approach for NATO, 10.1007/978-3-319-78494-6(Chapter 6), 131-149.
- Dritsakis, N. (2004). Defense spending and economic growth: an empirical investigation for Greece and Turkey. *Journal of Policy Modeling*, 26(2), 249-264.
- Enders, W. & Jones, P. (2016). Grain prices, oil prices, and multiple smooth breaks in a VAR. *Studies in Nonlinear Dynamics and Econometrics*, 20(4), 399-419.
- Enders, W. & Lee, J. (2012a). The flexible Fourier form and Dickey-Fuller type unit root tests. *Economics Letters*, 117(1), 196-199.
- Enders, W. & Lee, J., (2012b). A unit root test using a Fourier series to approximate smooth breaks. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 74(4), 574-599.
- Erdugan, F. & Özçelik, Ö. (2020). Savunma harcamaları ve istihdam ilişkisi: Panel veri analizi. *Siyaset. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, (8)2, 154-168.
- Gallant, R. (1981). On the basis in flexible functional form and an essentially unbiased form: The flexible fourier form. *Journal of Econometrics*, 15, 211-353.
- Gölpek, F., Köse, Z. & Doğan, F. C. (2020). Savunma harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin analizi: G8 örneği. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 139-150.
- Gül, E. & Torusdağ, M (2020). Savunma harcamaları cari açık ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 2978-3003.
- Kapetanios, G., Shin, Y. & Snell, A. (2003). Testing for a unit root in the nonlinear STAR framework. *Journal of Econometrics*, 112, 359-379.
- Karagianni, S. & Pempetzoglu, M. (2009). Defense spending and economic growth in Turkey: A linear and non-linear Granger causality approach. *Defence and Peace Economics*, 20(2), 139-148.
- Kılıç, N. Ö., Açıdoğuran, B. & Beşer, M. (2018). G-8 ülkelerinde askeri harcamalar ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (13) 2, 136-146.
- Kollias, C. (1997). Defence spending and growth in Turkey 1954-1993: A causal analysis. *Defence and Peace Economics*, 8(2), 189-204.
- Korkmaz, S. (2015). The effect of military spending on economic growth and unemployment in Mediterranean Countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(1), 273-280.

- Künü, S., Hopoğlu, S. & Bozma, G. (2016). Conflict, defense spending and economic growth in the Middle East: A Panel Data Analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(1), 80-86.
- Lee, J. & Strazicich, M. (2003). Minimum LM unit root tests with two structural breaks. *Review of Economics and Statistics*, 85, 1082-1089.
- Leybourne, S., Newbold, P. & Vougas, D. (1998). Unit roots and smooth transitions. *Journal of Time Series Analysis*, 19, 83-97.
- Lumsdaine, R.L. & Papell, D.H. (1997). Multiple trend breaks and the unit root hypothesis. *Review of Economics and Statistics*, 79(2), 212-218.
- Naimoğlu, M. & Özbek, S (2022). Türkiye’de savunma harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisinin yeniden gözden geçirilmesi: Fourier yaklaşımı. *İzmir İktisat Dergisi*. 37(1), 174-188.
- Özsoy, N. S., Çiftçi, E. & Zeren, F. (2022). Savunma harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesi: Orta Doğu Ülkeleri örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 47-60.
- Perron, P. (1989). The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Econometrica*, 57, 1361-1401.
- Prodan, R., 2008. Potential pitfalls in determining multiple structural changes with an application to purchasing power parity. *Journal of Business and Economics Statistics*, 26, 50-65.
- Rodrigues, P. & Taylor, A. M. R. (2012). The flexible Fourier form and local GLS de-trending unit root tests. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*. 74(5), 736-759.
- Serkan, Künu, Hopoğlu, S. & Bozma, G. (2016). Conflict, defense spending and economic growth in the middle east: A panel data analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 6(1), 80-86.
- Shahbaz, M. & Shabbir, S. M. (2012). *Military spending and economic growth in Pakistan: New evidence from rolling window approach*. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 25(1), 119-131.
- Solarin, S.A., Gorus, M.S. & Yilanci, V. (2022). Feverish sentiment, lockdown stringency, oil volatility, and clean energy stocks during COVID-19 pandemic. *International Journal of Managerial Finance*, Vol. ahead-of-print No. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/IJMF-09-2021-0457>
- Topcu, M. K. (2010). Savunma Planlamasının Ekonomiy Etkileri ve Savunma Bütçeleri. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(1), 75-96.
- Topçuoğlu, Ö. (2022). Savunma Harcamalarının Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Bootstrap Vza Yaklaşımı. *Trends in Business and Economics*, 36(4), 325-335.
- Wayne, J. (1986). Economic growth and defense spending: Granger Causality. *Journal of Development Economics*, 21(1), 35-40.
- Yıldız, B. & Yıldız, A. G. (2019). Ortadoğu ülkelerinde askeri harcamalar ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Bootstrap panel Granger nedensellik analizi. *Sayıştay Dergisi*, 112, 53-74.
- Zivot, E. & Andrews, K. (1992). Further evidence on the great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10(10), 251-270.
- Zülfüoğlu, Ö. (2021). Savunma harcamaları ekonomik büyüme ilişkisi: OECD ülkeleri üzerine bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (30)2, 139-153.